

NAŠE PLANINE

MJESEČNIK PLANINARSKOG ŠAVEZA HRVATSKE

GODINA IV.

1952

BROJ 9-10

Ante Grimani:

„Vickov stup“ na Mosoru

I mlada planinarska sekcija S. D. »Arsenala« Split (planinarska grupa sa brodogradilišta »V. Krstulović« u Splitu) odlučila je i dala obavezu na godišnjoj skupštini društva, da će sagraditi vlastitim snagama sklonište — spomen-stup — na vrhu Mosora po uzoru na »Aljažev stolp« i »Đokin toranj«, te dati planinarskom pokretu jedan mali doprinos — malen po obujmu, ali velik po srcu.

Zašto baš sklonište na vrhu Mosora? (1330 m). Zato, da bi se planinarski pokret proširio i omasovio, jer do sada zadnja točka na Mosoru bio je dom (900 m) i nije bilo na vrhu ničega što bi privlačilo ni stare, a pogotovo nove planinare. Podršku za ovo našla je sekcija kod starijih članova uprave društva i poduzeća, kao i općenito kod članova i simpatizera.

Po žestokoj buri probila se grupa planinara na vrh, da odredi najbolji položaj stupa i udari temeljni klin na najljepšem mjestu odakle će stup dominirati na sve strane, a malu uvalu pod stupom pretvoriti na jesen u lijepi gaj pošumljen našim primorskim biljem, gdje će posjetiocu stupa naći ugodan odmor.

Izvode se nacrti, sastavlja troškovnik, razmatraju sve mogućnosti, konsultira se članstvo i uprava, a stup počinje dobivati sve izrazitiju formu, sadržaj i ime.

Tada je počela izgradnja stupa u brodogradilištu. Pribavlja se materijal, skupljaju se i koriste otpaci, krive se limovi, kroji se drvo, određuje se unutrašnjost, dok prijedlozi na bolje čuju se sve više. Zahvatila nas nervozna, uživili smo se u stup, rekoše nam: »udario im stup u glavu«. Da! — toliko smo se uživili, da je stup koštao samo četvrtinu, a one tri četvrtine pridonijete su radom u mišicama. Ukupno preko 4.000 sati!

Pet subota i nedjelja dobrovoljne povorkle su materijal na vrh, po suncu i žezi, po kiši i po mraku; u ranu zoru znali smo stići na vrh i prevariti sunce. Po ovim škrapama, kuda ni mazga ne može, vuklo se teške čelične ploče, cement, pržinu, vodu, željezo, drvo, boju, alat i ostalo. A znoj je obilno kapao. Svake nedjelje u ranu zoru sviralo je »ustajanje« i »pokret«. Svaki je nosio po svojoj mogućnosti: staro, mlado, muško, žensko, omladina, pa i pioniri. Vrijugavno se otezala povorka, da bi se opet vratila po novi teret.

Na vrhu pri montiranju stupa bila je pčelinja košnica. Svaki je htio cementirati, montirati, bojiti i svagdje učestvovati. Gradnja je stupa uspjela svestrano, ali je usto i veliki uspjeh, da su gore došli i gradili oni, koji nikada nisu mislili doći — ljudi, robovi splitskog mentaliteta i klime. Tu je naš dvostruki uspjeh. Duboki uzdasi otimali su se iz grudi pri veličanstvenom pogledu sa vrha na kopno i otoke, uvidjeli su da umor prolazi, a zadovoljstvo ostaje. Gledali su kako duboko dolje uz obalu svjetluca naša »Nica«, a kako ovdje na vrhu dominira naša »Švica«; puštili su da ih miluju planinske sunčane zrake. A na golom vrhu stup je pomalo »nicao«. Desetorkut, sklonište desetorici, dobivao je temelj, pa oblik, pa krov, pa kapu, otvorio vrata, progledao kroz prozorčice, utegnuo sartije, a na kopljtu krova zavijorila je zastava, iznad nje vjetar je pokrenuo vjetrulju, vršak je gromobrana zaparao oblak, stup je srebrno zasjao! Filmski reporter je hvatao naša zadovoljna lica. Po svršenom poslu, znalo se je koji put zavrtjeti janje na ražnju i uz pjesmu se vraćamo u natrag u Split.

I stup je završen.

U okviru proslave Dana Ustanka u Hrvatskoj 27. VII. 1952. izvršeno je svečano otvorenje stupa. Svečanost je počela uoči dana, kada je usred ljeta krenulo pet punih kamiona planinara i građana prema Mosoru. Zastave se zavijorile i iz 200 grla izvila se pjesma uz pratnju harmonike sve do Gornjeg Sitna, odakle se nastavilo pješice do planinarskog doma. Tu se uz logorsku vatru razvila veselica do kasno u noć.

Ranim jutrom duga kolona učesnika otegla se do vrha, gdje je stup već bio okićen zastavama i brodskim zastavicama i obavijen vrpcom čekajući svoje »otvorenje«. Predsjednik društva drug Jordan Prkušić, pozdravio je prisutne goste i dao riječ referentu Anti Grimaniju, koji je pročitao iz »spomen-knjige« odlomak razvoja gradnje stupa, istaknuvši one koji su pridonijeli njegovu ostvarenju. Zatim je u ime planinarskog društva »Mosor« potpredsjednik dr. Miljenko Marović izrazio priznanje planinarskoj sekciji »Arsenal« i važnost stupa za planinarski pokret, te se osvrnuo na značenje i borbu partizanskih odreda po ovim visovima.

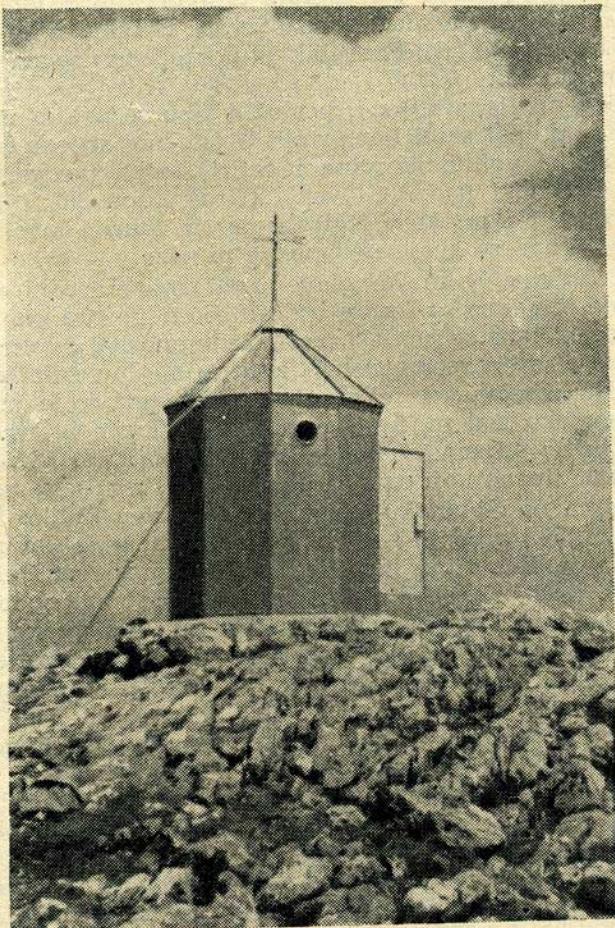
Zaključno je drug direktor brodogradilišta Ante Jurjević-Baja održao krasan govor osvrćući će na NOB-u, povezujući je s imenom onog čije ime nosi ovaj stup. Pri tome je čestitao i iskazao puno priznanje radu i zaloganju planinarske sekcije, uspoređujući je s onom odlikom našeg naroda koji svladava sve prepreke onda, kada zna da radi za pravednu stvar. Svoj govor završio je pozivom prisutnima, da jednom minutom šutnje odaju počast palim borcima.

Predsjednik »Arsenal« moli druga Baju da otvori stup, našto on reže traku, a referent sekcije otključava stup.

Stup je desetorkut promjera 2 m, a visine 3 m, sastavljen iz čeličnih ploča i postavljen na kamenobetonskom temelju. Vrata i prozorčići su u brodskom stilu. Krov završava šiljasto sa kopljem za zastavu, vjetruljom i gromobranom, a pričvršćen je čeličnim užetima sa stegama. Izvana je obojen srebrnom bojom. Unutrašnjost stupa je popođena i postavljene klupe za odmor. Panoramski u neprekidnom lancu izrađene su umjetničke slike okolnih planina i otoka sa nazivima i visinama te

planinarskim parolama. Na čelu je spomen-ploča sa slikama Maršala Tita i prvoborca Vicka Krstulovića. Na polici se nalazi »spomen-knjiga« i pečat za posjetioce. Ključeve drži S. D. »Arsenal« i Planinarski dom na Mosoru.

Poslije otvorenja slijedilo je upisivanje u specijalnu spomen-knjigu te postepeni silaz do Planinarskog doma, gdje je oko 300 seljaka iz okolnih sela došlo da prisustvuje otvorenju i partizanskom maršu. Tu se razvila veselica, te su mnogi ostali do kasno popodne u hladu male borove šumice na izvoru dobre vode Ljuvače.

»VICKOV STUP«
podignut na vrhu Mosora u počast predsjednika
Prezidijuma Sabora NR Hrvatske
druga Vicka Krstulovića

Mirko Zgaga:

Novi usponi u stijenama Solunske glave (2540 m)

NEŽILOVSKIE STIJENE

U vezi sa prvim republikanskim alpinističkim tečajem P. S. Makedonije, izvršen je niz prvenstvenih uspona u Nežilovskim stijenama, odnosno stijenama Solunske glave. Kao polazna točka služio je logor na izvoru, oko 50 min. hoda udaljen od planinarskog doma »Nežilovski steni«. To je ujedno raskrsnica markiranog puta, koji se odavde počinje strmo uspinjati [Sl. 1. (A)], zatim staze, koja čini pristup stijeni u dugačkom priječenju (C) i staze, koja silazi prema izvoru Babune, a koja može služiti za pristup južnoj stijeni (B). Povratak sa penjačkog uspona vršio se redovito označenim putem.

Radi lakšeg pregleda stijene, poslužili smo se nekim narodnim imenima, a nešto smo opet sami imenovali. U istočnoj stijeni, koja je karakterizirana sa četiri velike izboćine i četiri široke jaruge, već su prije izvršili jedan penjački uspon Slovenci (Uroš Župančič, 1936. god.) i to po zadnjoj jarugi. Po pričanju izgleda, da su domaći lovci i prije češće koristili razne jaruge za svoje nedopusne prolaze.

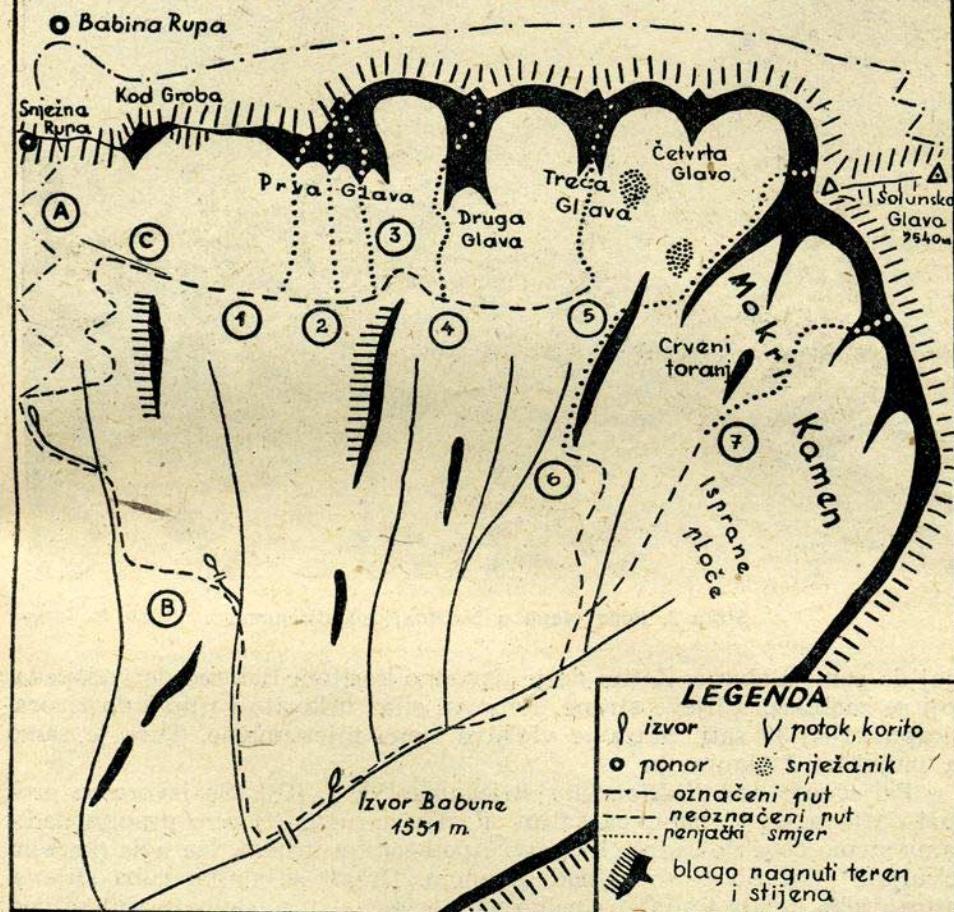
Za južnu stijenu Solunske glave uzeli smo narodni naziv »Mokri kamen« za koje ime smo se i sami uvjerili da odgovara činjenicama. Već kod male kišice, stijena se navlaži, postane tamnosiva do crna, a po mnogim žljebovima počinju teći potočići. Istočnu stijenu razdijelili smo radi izrazitih četiriju izboćina u četiri glave. Prva glava je najbliža i ima relativnu visinu oko 200 m, koja naraste kod Treće i Četvrte glave na 500 m. Sama južna stijena visoka je oko 700 m, ali u nju zalaze mnogi žljebovi i obrasli sipari, koji smanjuju visinu čiste stijene na oko 500 m.

O pristupima na Solunsku glavu pisao je već Željko Poljak (Naše planine br. 12./1950.) gdje je i priložena skica planine Jakupice. Moram napomenuti, da je Babunino izvorište, cijeli amfiteatar Nežilovskih stijena kao i put, koji bi trebao voditi na izvor Babune nedovoljno točno ucrtan. Osim toga, novi označeni planinarski put vodi preko planinarskog doma, što u skici nije naznačeno. Također se razilaze i mišljenja o nekim mjesnim imenima, ali to se ne može sigurno tvrditi, jer i sam narod često naziva istim imenom razne krajeve.

Stijene Solunske glave sastoje se većinom iz čistog vapnenca, dok smeđe-crvena onečišćenja zauzimaju male razmjere. Baš u visini našeg izvora nalazi se kontakt sa škriljcima, kojih nailazimo zajedno sa granitom i u koritu Babune. Kao sve stijene naših južnih planina i ova je prilično izlomljena, pa traži od penjača veliku opreznost. Osim toga su mnoga zaravnjenja u stijeni obrasla travom, koja se uspinje i na samu Solunsku glavu. S druge strane planine, t. j. prema sjeverozapadu nalaze se prostrani pašnjaci sa brojnim stadima ovaca, na visini od 2000—2500 m.

Cijeli amfiteatar povirja Babune pruža krasnu sliku za promatrača. Bujno zelenilo na vapnenastoj podlozi uljepšava cijeli krajolik. Čovjeku je upravo žao, kada gleda taj raj za divokoze bez tih plemenitih životinja, koje su nažalost pred nekoliko godina istrebljene. Duboko usječene jaruge sa strmim liticama vrlo otešavaju pristup stijeni. Južnoj stijeni So-

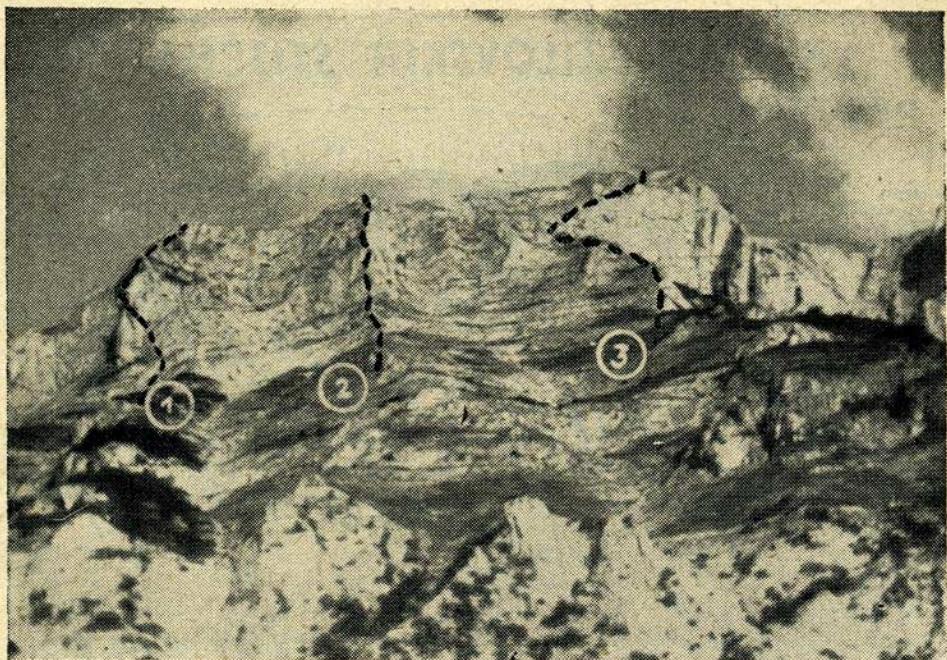
SKICA NEŽILOVSKIH STIJENA

Slika 1.

lunske glave može se pristupiti od samog izvora Babune, ili priječenjem pod istočnom stijenom. Pristup traje 2—2.30 sati. Prilaz istočnom dijelu Nežilovskih stijena je traverziranje njihovim podnožjem. Prema udaljenosti pojedinog ulaza u smjer od ishodišne točke, taj pristup traje 1—2 sata, (Vrijeme računato od izvora).

Silaz na izvor Babune [Slika 1. (B)]: Od izvora desnom obalom potočića do spoja sa lijevim žlijebom. Dalje lijevom obalom, ili ravno po jarugi. Nakon 15—20 min. odvaja se staza u lijevo i prolazi kroz rijetku, nisku brezovu šumicu. U stalnom priječenju sa blagim silazom prolazi se iznad ploča u plitkoj jarugi. Preko male čistine do grebena sa borovima, koji se strmo ruši prema sjeveru. (Vrlo lijep pogled na cjelokupne Nežilovske stijene i Babunino korito). Strmo dolje po desnoj strani žlijeba kroz šumu. Desno pokraj prvog vodopada do drugoga, pa zatim u jarugu. Po

Slika 2. Prva glava u Nežilovskim stijenama

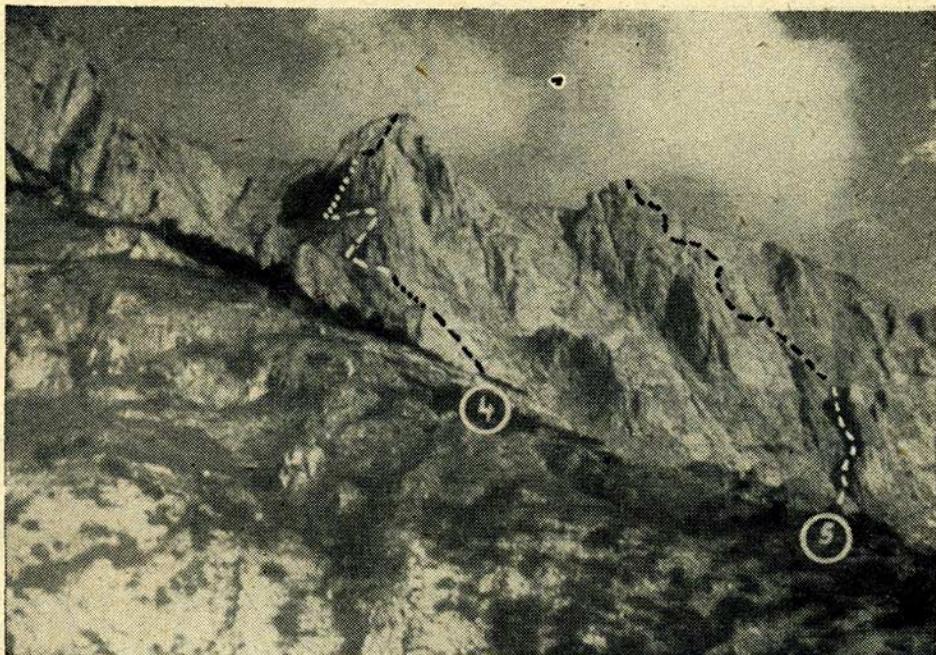
Foto: M. Zgoga

njoj do same Babune. Zatim dalje uzvodno koritom Babune do vodopada, koji se zaobilazi s lijeve strane. Ponovni silaz u korito i njime do izvora. Ukupno 1—1.30 sati. Staza je vidljiva samo mjestimično. Tura je samo za izvježbane planinare.

Priječenje pod Nežilovskim stijenama [Sl. 1. (C)]: Sa izvora se produži dalje u istoj visini, pa zatim silazi u jarugu. Njenim desnim padinama strmo gore do zadnje klekovine pod samim vrhom. Iza ugla (kameni čovuljak) silaz do zelenice pod stijenom. Držati se stalno ruba stijene, zatim preko korita i silaz na nešto niže ležeće strme travnate padine pod Prvom glavom. Po njima traverzirati sve do klekovine na oštrom hrptu. Tu opet pod samu stijenu i silaz u žlijeb, te preko skoka u njemu ponovno na travnate padine ispod Druge glave. Odavde se ide dalje u smjeru podnožja crnog kamina, koji je vidljiv iz logora, a nalazi se ispod Treće glave. Može se i dalje silaziti u jarugu, po njoj gore i desno na sedalce, koje se nalazi ispod Četvrte glave (čovuljak). Odavde se može opet saći u Babunino korito.

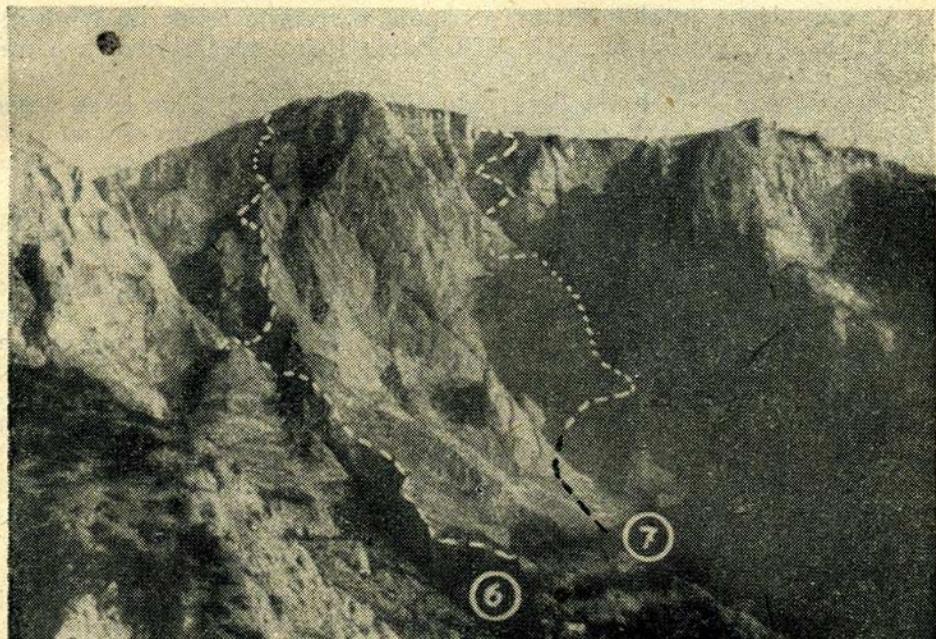
ISTOČNA STIJENA SOLUNSKE GLAVE

Smjer lijevim rebrom Prve glave [Sl. 1. i 2. (1)]: Ulaz je sa desne strane rebra oko 20 m desno od žutih ploča, kojima se rebro strmo ruši i prelazi u travnatu padinu. Po sistemu uskih, slabo izrazitih žljebova (nekoliko dužina užeta) do slabo izrazite glave. Zaobišli glavu sa desne strane, te priječacem u lijevo po strmoj padini na greben. Dalje rebrom (čovuljak) po vrlo kršivim pločama na rub stijene (čovuljak).

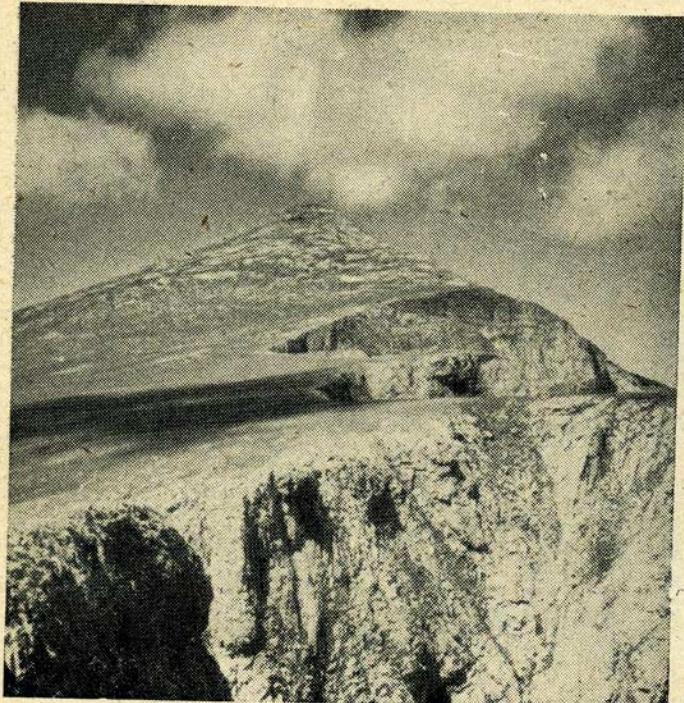
Slika 3. Druga i Treća glava u Nežilovskim stijenama

Foto: M. Zagag

Slika 4. Južna stijena Solunske glave (Nežilovske stijene)

Foto: M. Zagag

Solunska glava

Foto: E. Rakoš

Visina stijene je oko 200 m, a uspon je srednje težak (2) i mjestimično težak (3). Penjali 30. VII. 1952. Edvin Rakoš i Saša Blažuk u trajanju od 1.30 sati.

Smjer srednjim rebrom Prve glave [Sl. 1. i 2. (2)]: Ulaz je sa desne strane grebena oko 10 m, a zatim polulijepo gore na sam greben po kršivom terenu. Odavde držeći se ruba grebena do završetka stijene. Stijena je vrlo kršiva i mjestimično eksponirana.

Uspon je težak (3) sa visinskom razlikom od oko 250 m. Penjali 2. VIII. 1952. Edvin Rakoš i Ivan Zafirov u vremenu od 2 sata.

Smjer desnim rebrom Prve glave [Sl. 1. i 2. (3)] — (Makedonski smjer): Od podnožja stijene kratkim priječacem na rub rebra. Po njemu preko razbijenih gromada, te nakon četiri dužine užeta do strmog skoka. Skok zaobišli s lijeve strane za jednu dužinu užeta, te opet u desno na rub. Dalje do kraja rebra (čovuljak). Gdje ono završava, priječac u lijevo za dužinu užeta, te dalje po kršivom, dosta razvedenom terenu na rub stijene (čovuljak).

Uspon srednje teškom stijenom od visine 200 m trajao je 3 sata. Penjali 31. VIII. 1952. Edvin Rakoš, Saša Blažuk, te tečajci: Petrovski, Ivan Zafirov, Boce Zafirov, Petreski, Vezirovski, Cakovski, Bojadijev, Kostovski, Nikolovski, Azizi, Bogdanovski.

Smjer žlijebom u Drugoj glavi [Sl. 1. i 2. (4)]: Ulaz u stijenu je kojih 50 m od žlijeba između Prve i Treće glave. Po lakom, razvedenom i obrasлом obalom hrptu u desno gore prema završetku rebra. Plitkim žlijebom s desne strane rebra do male zaravani (čovuljak). Desno gore po

Solunska glava
sa izvora Babune

Foto: E. Rakoč

Na paši

Foto: E. Rakoč

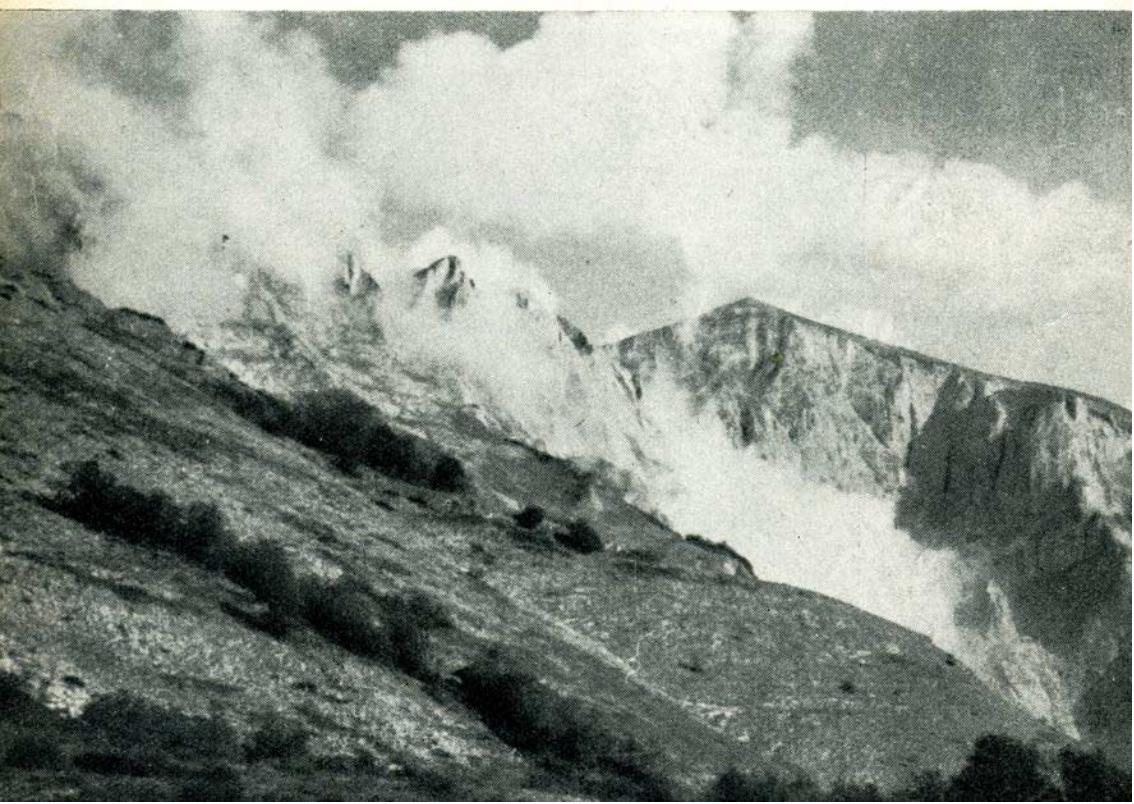

Grob

Foto: E. Rakoš

Mokra stijena
ispod Solunske glave

Foto: E. Rakoš

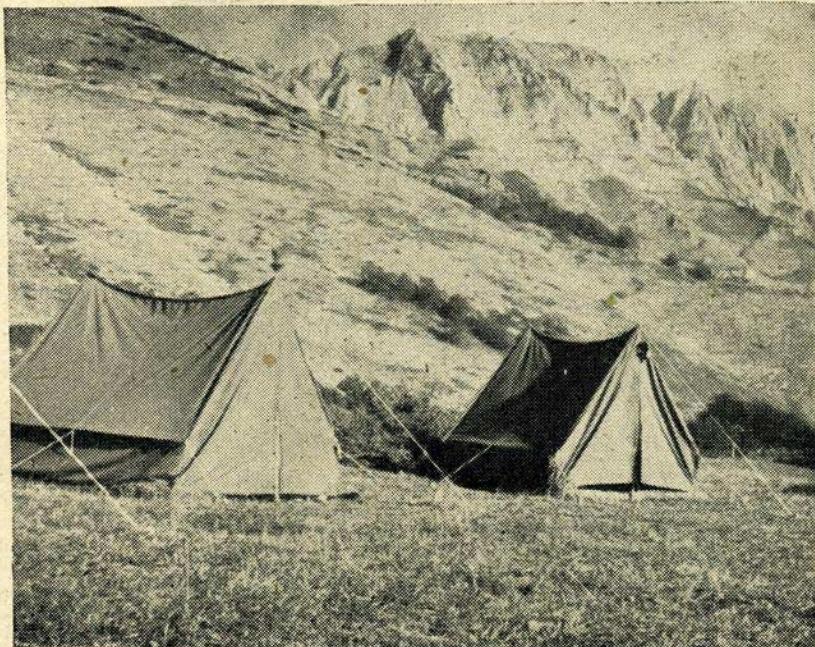
vrlo izlomljenom terenu na rub rebra. Po laganoj vrleti priječac u lijevo i malo dolje do žlijeba. Dalje žlijebom do mjesta, gdje se on grana. Zatim u desno, pa ravno na sedalce na oštrom rebru (čovuljak). Oštrim, izlomljenim i izloženim rebrom prema samom rubu stijene.

Visina stijene je oko 350 m. Gornji dio je izložen, a u cijelosti je kršiv. Penjali 3. VIII. 1952. Mirko Zgaga i Stjepan Jecić 3 sata.

Smjer po hrptu u Trećoj glavi [Sl. 1. i 3. (5)]: Od jaruge između Druge i Treće glave priječac u desno dolje do žlijeba ispod crnog kamina (vidljivog iz daljine). Nešto žlijebom, a nešto njegovim lijevim rubom do r. njegova završetka. U lijevo gore po raščlanjenoj stijeni na mali greben, koji se uspinje u lijevo i pretvara u hrbat (čovuljak). Na mjestu, gdje se hrbat prislanja na okomitu stijenu priječili za dužinu užeta u lijevo (izloženo, klinovi), pa zatim po plitkom, okomitom žlijebu ravno gore i u desno prema zupcu (vrlo teško, izloženo, kršivo). Po vrletnom, blago nagnutom terenu gore, zatim za dužinu užeta u lijevo. Preko velikih naslaganih blokova upola desno i na rub stijene. Visina je stijene oko 450 m. Smjer je težak (3), a srednji dio sa priječenjem vrlo težak (4) i izložen. Penjali 2. VIII. 1952. Mirko Zgaga i Stjepan Jecić, a uspon je trajao 3 sata.

JUŽNA STIJENA SOLUNSKE GLAVE

Smjer lijevim rebrom [Sl. 1. i 4. (6)]: Od okomitih crnih litica u žlijebu iznad izvora Babune skrenuli u lijevo gore po travnatom, strmom terenu. Zatim priječili u lijevo preko žlijeba i travnatih padina do početka rebra (čovuljak). Po srednje teškom grebenu, koji je vrlo izlomljen, penjali do malog sedalca (čovuljak) iznad zelenice sa kršjem i klekovinom. Priječili u desno do jaruge, po njoj se uspeli za dvije dužine užeta.

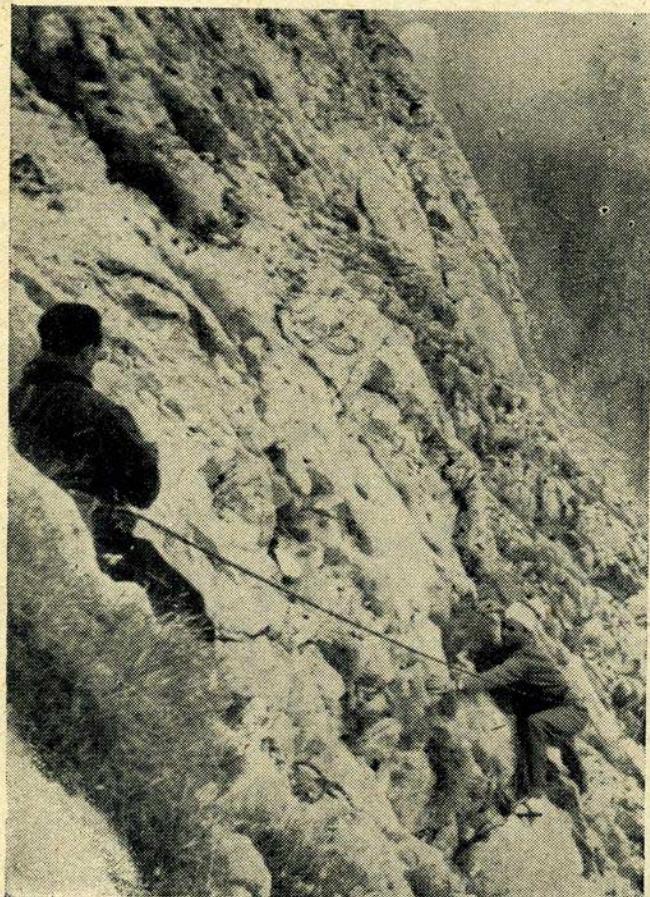
U logoru

Foto: E. Rakoš

a zatim skrenuli u strmu, izlomljenu stijenu s desne strane jaruge (izloženo). Preko tih naslaganih gromada na samu oštricu rebra. Držeći se stalno rebra (mjestimično izloženo) do njegova završetka, pa u lijevo prema malom, travom obrasлом sedalcu, gdje završava drugo, lijevo ležeće rebro. Po travnatom terenu gore, uzlazni priječac u desno i zatim u lijevo prema trokutastom izbočenju u izlaznoj stijeni. Lijevo iza ruba u glatki kamin i po njemu gore (vrlo teško, klinovi) do njegova završetka. Po travnatoj polici priječac u desno, pa zatim uzlazni priječac u lijevo (izloženo). Dalje po izlomljenom i obrasлом terenu na vrh stijene.

Dužina smjera je oko 700 m, a uspon je trajao 4 sata. U donjem dijelu je stijena srednje teška (2), u srednjem teška (3), dok je završni dio vrlo težak (4). Penjali 31. VII. 1952. Mirko Zgaga i Stjepan Jecić.

Centralni smjer [Sl. 1. i 4. (7)]: Od izvora Babune desnim koritom po ispranim gromadama kamenja do podnožja stijene. Lijevim rubom glatkih ispranih ploča držeći se ruba crvenog tornja do njihova završetka. Odavde prijelaz u desno kroz kratak kamn do široke rupe. Iz nje priječac u desno po glatkim ispranim pločama (izvanredno teško, izloženo) na prevjesni brid (kršivo), te preko njega direktno gore po okomitim,

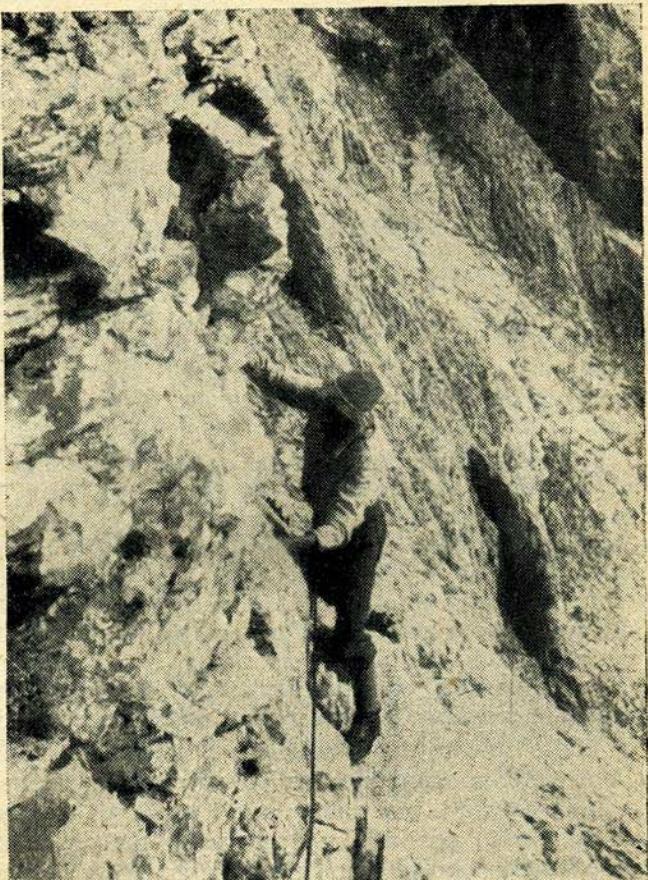

U makedonskom smjeru

Foto: E. Rakoš

*Uspon u Trećoj glavi
(Nežilovske stijene)*

Foto: M. Zgaga

ispucanim gromadama do travnate police. Odavde dugačkim priječacem u lijevo preko ispranih strmih ploča u jarugu (čovuljak). Iz jaruge lijevo u široki okomiti žlijeb do ispranih prevjesnih ploča (vrlo teško). Ispod njih priječacem u desno na brid, te jahanjem po bridu ušli u drugi žlijeb. Njegovim srednjim dijelom po sistemu ispranih i prevjesnih kamina, te zatim njegovim lijevim rubom do mjesta, gdje se razdvaja. Odavde desnim krakom ispod glatkih ploča do male rupe (čovuljak), gdje on završava. Iz rupe po ispucanoj prevjesnoj stijeni (izvanredno teško, izloženo) do male police ispod uske pukotine. Pukotinom do njenog kraja (izvanredno teško), te jednim dijelom po okomitim gromadama do podnožja crvenih stijena. Priječacem u desno na glatke ploče (izvanredno teško, izloženo), te uskom policom do njenog kraja. Od police malo u lijevo do kraja glatkih ploča, te zatim ravno gore uskom pukotinom. Dalje dugim priječacem u desno na slobodni rub glatkih ploča, te njihovim grebenom na rub stijene.

Visina stijene je oko 700 m, a vrijeme penjanja 8 sati. Stijena je izvanredno teška (5), te je upotrebljeno oko 25 klinova. Penjali 1. VIII. 1952. Edvin Rakoš i Saša Blažuk.

Od Bitolja do Ohrida

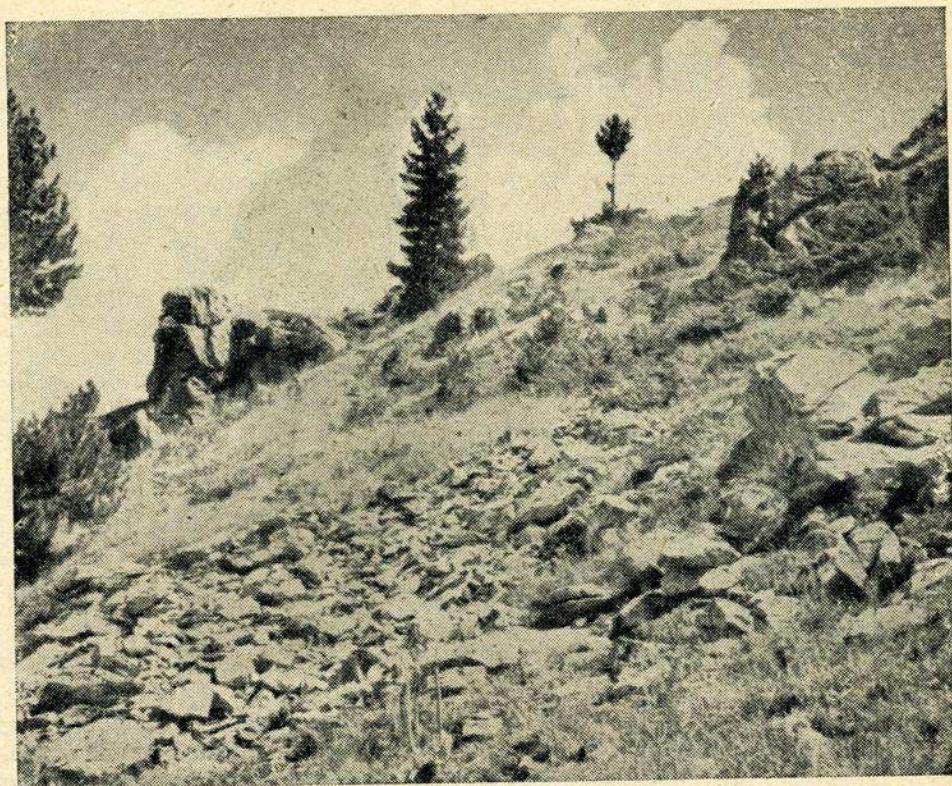
Poslije deset dana boravka pod Solunskom glacijom na planini Jakupici pošli smo, nas četvorica Zagrepčana, vlakom iz Bogomile za Bitolj, s velikim osnovama za naše buduće ture po makedonskim planinama. Bilo mi je to prvi puta, da sam došao u ovaj dio naše domovine, te sam gorljivom značajjom očekivao naš daljnji put.

Nešto prije ponoći stao je vlak u Bitolju. Dugo će mi ostati u sjećanju gostoprimstvo, na koje smo naišli ovdje, u ovom najudaljenijem gradiću našeg juga. Bitoljski planinar Pero Nikolovski smjestio nas je svu četvoricu u svom stanu, te smo nakon tvrdih ležaja u šatorima prvi puta spavali na udobnim madracima i pokrivali se bijelim pokrivačima.

Ulice kojima smo prolazili do njegova stana bile su uske i popločene kaldrom, a kuće građene na tipično istočnjački način, s mnogo isturenih dijelova i balkona, jednostavno pobijeljene vapnom. No ipak je sve ovo u hladnoj rasvjeti mjeseca izgledalo nekako lijepo i ugodno. Naročito me se dojmio unutrašnji uređaj u stanu našeg prijatelja. Gotovo nema ni jednog zida, na kojem se ne bi našla po koja slika ili ručni rad; podovi su pokriveni čilimima sa narodnim motivima, a sam raspored prostorija je takav da sasvim razbija onu monotonost, koju možemo sresti u stanovima naših periferijskih kuća. Toplina doma koja prožima čovjeka daje nam potpunu sliku o načinu obiteljskog života u tim krajevima.

Rano smo ujutro požurili u planinarsko društvo »Pelister« na sastanak s vozačem kamiona, koji nas je trebao prevesti do sela Skočivir pod Kajmakčalanom. No nismo imali sreće da posjetimo ovaj, našim planinarama, malo poznati vrh na samoj grčkoj granici, radi nepredviđenih komplikacija oko pogranične dozvole. Time je otpala najprivlačnija točka našeg putovanja. Do polaska autobusa prema podnožju Peristera koji kreće tek poslije podne, posvetili smo razgledavanju Bitolja, koji je svojim osobitostima privukao našu pažnju. Tipični su za bitoljske ulice prodavači boze i sladoleda. Kod njih je sve »mehanizirano«. Gledajući one boce i staklene posude slične velikim epruvetama, pune nekih crvenih, žutih i bijelih tekućina, čovjek bi pomislio da se nalazi pred nekim alkemičarskim laboratorijem. Siromašniji trgovci tih istočnjačkih specijaliteta upotrebili su za svoju pokretnu prodavaonicu i stara dječja kolica, izvađena valda iz neke staretinarnice.

Poslije ručka bili smo pozvani od drugog bitoljskog planinara, Milana, u njegov vinograd na brežuljcima sjeverno od grada. Prolazeći kroz periferiju mimošli smo i cigansku četvrt, iz koje se može čuti u svako doba dana nabijanje bubnjeva, kao znak nekog veselja ili kakve ciganske svadbe. U tom dijelu grada, izgrađenom iz šiblja i ilovače, čovjek se zaista udaljio od evropske kulture i osjeća se kao da je zašao u nešto novo, orijentalno i tajnovito. No sve su to još ostaci, iako možda brojniji, ipak samo ostaci staroga što nestaje pred nadiranjem suvremene kulture i vala industrijalizacije, koja velikom brzinom zahvaća i te krajnje dijelove naše zemlje. Premda smo u Bitolju sretali na mnogo mjesta musli-

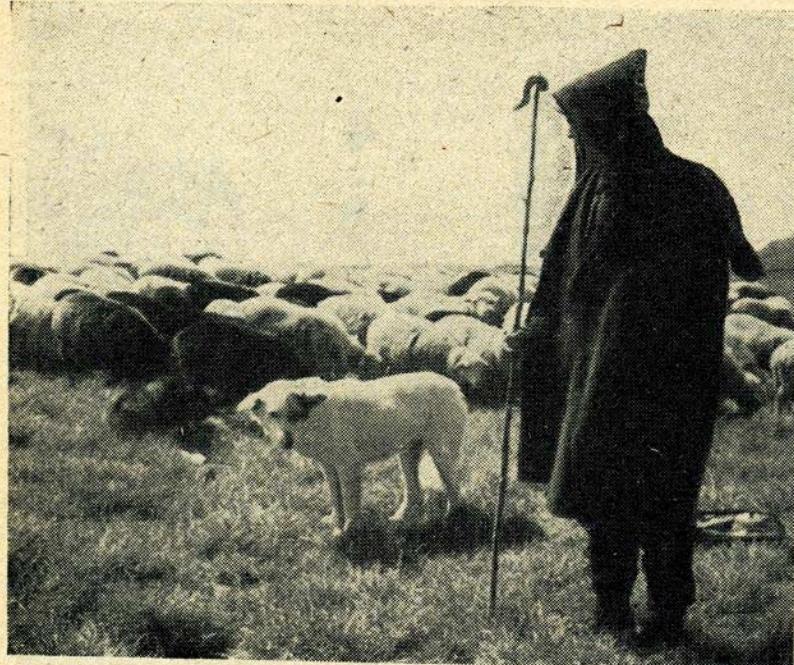

Pejsaž sa Peristera

Foto: E. Rakoš

manske džamije, očigledan dokaz o brojnosti muslimanskog življa, nisam mogao vidjeti ni jedne žene, koja bi se zastirala feredžom.

S brežuljka na kome se nalazi naš vinograd pružio nam se širok pogled na cijelu bitoljsku dolinu, zvanu Pelagonija. To je vrlo plodna nizina u kojoj odlično uspijeva, pored ostalih kultura, riža i duhan. Usprkos nesnosne žege koja ovdje vlada zbog prodora mediteranske klime, vode ima dosta. Sastav je ove crvene zemlje takav, da tvori mnogo nepropusnih slojeva, koji pogoduju zadržavanju vode u neposrednoj blizini površine. Kopanjem jama dubokih svega dva do tri metra dolazi se već do vode za natapanje rižinih polja, koja po svojoj urednosti odaju marljivost makedonskog seljaka. Nakon ugodne okrepe grožđem u hladovini bademovih stabala, vratili smo se u Bitolj i u 5 sati krenuli autobusom prema Dihovu. Izšli smo na raskršću Dihovo—Trnovo i djelomično cestom ili raznim kraticama došli u selo Magarevo. Odavle nas vodi strmi planinarski put do sanatorija za tuberkulozne i nedaleko njega do planinarske kuće »Stiv Naumova«. Od izlaska iz autobusa trebali smo dovle oko sat i po laganog hoda. Prosljedivši još oko 20 minuta ugledali smo drugu planinarsku kuću »Kopanki« (1400 m). Okružena čistim borovim šumama s prekrasnim pogledima na sjever sve do lanca Šar-planine, kuća »Kopanki« je krasno izletište za bitoljske planinare. Ostavivši vruću Pela-

Ovčar

Foto: E. Rakoš

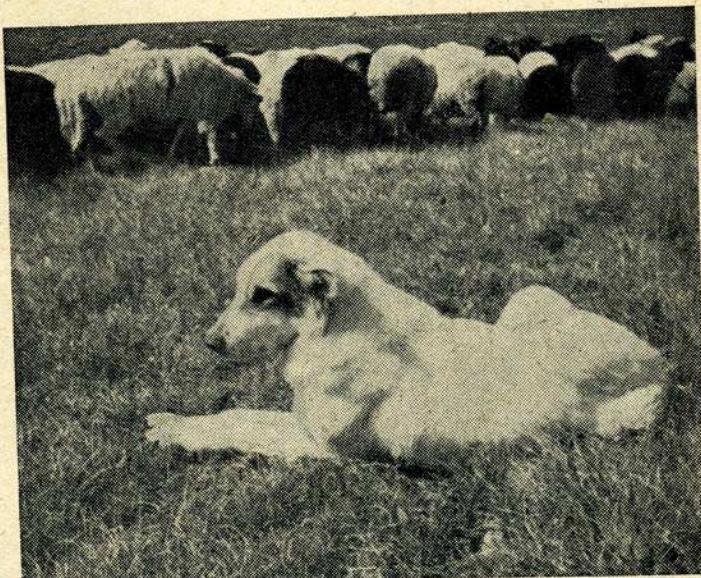
goniju ovdje smo uživali u svježem gorskom zraku i mirisu borovih šuma, koje su radi svoje veličine kao prirodna rijetkost stavljene pod zaštitu države. Stabla tih borova dosižu visinu od 20 do 25 metara, a sami kompleksi šuma ogromnih su dimenzija. U domu bilo je dovoljno mesta za udoban odmor. Iza kuće iz desetak pipa teže svježa izvor-voda, t. j. prva najbolja voda na Peristeru, za koju tvrde da osim što je najbolja ima svojstvo, da kod čovjeka stvara neutaživu glad. Da li je to točno nismo mogli kontrolirati, jer smo i bez te vode već bili obdareni vanrednim apetitom. Koliko pak takvih najboljih voda ima na Peristeru teško je reći, jer svaki mještanin ili pastir tvrdi za njemu najbliži izvor da je najbolji; pa neka im bude.

Slijedećeg smo jutra ostavili dom »Kopanki« i krenuli prema vrhu Peristera. Prvi nas dio puta vodi opet kroz prekrasnu borovu šumu do potočića Rotska Reka, gdje su bitoljski planinari izgradili iz kamena umjetnu branu i tako stvorili lijepi bazenčić za kupanje. Odavle smo za par minuta izbili na greben, koji se uzdiže prema najvišem vrhu Peristera. Šuma ovdje postaje rjeđa, te sve više prevladava niska klekovina bora uz bujnu planinsku travu. Kao kontrast pojedinim tamnozelenim borovima izbijaju na mnogo mesta velike granitne gromade, te svojom sivom bojom stvaraju ugodne pejsaže za oko.

Na oko 200 metara pod vrhom evo nas opet kod jedne »najbolje« vode Peristera, kod izvora potočića Rotska Reka. Rijetko na kojoj planini možemo susresti tako jak izvor neposredno pod vrhom i to u ovo sušno godišnje doba. Osvježeni studenom vodom krenuli smo dalje i za pola sata hoda po razbijenom kamenju stigli na vršnu piramidu (2600 m).

Razgled sa vrha je otvoren na sve strane, te vrlo raznolik i privlačan. Na sjeveru nam se u dugom lancu pruža Šar-planina, nešto istočnije imamo širok pogled na ravnu Pelagoniju, koja završava s Kajmakčalanom (2521 m) na grčkoj granici. Uslijed nejasnog horizonta ostale su nam zakrivene grčke planine s najvišim Olimpom (2918 m). Najljepša je panorama na zapad prema Galičici (2075 m) ispod koje se bjelasa na suncu ogromno Prespansko jezero sa Samuilskim otočićem, tromeđom Jugoslavija—Grčka—Albanija. Načinivši nekoliko snimaka krenuli smo grebenom prema jugu pored mnogih ostataka bivših karaula. Južna strana grebena koji se spušta od vrha još je više razbijena od sjeverne. Sitno granitno kamenje, pločastog oblika podsjeća nas svojom crnom bojom na goleme hrpe ugljena, preko kojih je hodanje niz strminu vrlo zamorno, jer se čovjek po tim pločama vrlo lako može poskliznuti kao na skijama. Spustivši se dobar komad bez puta odahnuli smo na mekoj travi planinskih pašnjaka, gdje je paslo na stotine ovaca oko kojih se stalno šeće nekoliko pasa ovčara. Njihovi bijeli zubi i ne baš gostoljubivo režanje učinilo je da smo ih obilazili u velikom luku. Doznavši od pastira smjer daljeg puta za Prespansko jezero, otišli smo u pravcu sela Krani. Spust u selo vrlo je strm i zamoran, a velika žega nas je pratila za cijelo vrijeme našeg putovanja.

Nedaleko Krana nalazi se selo Arvati (ili kako smo od jednog mještana čuli: Hrvati). Vrlo je vjerojatno, da imena tim selima potječu od nekih hrvatskih i kranjskih doseljenika u prošlosti, no od samih stanovnika nismo mogli ništa potanje saznati. Arhitektura kuća tih sela posve nas podsjeća na naše primorske krajeve, a sam dojam morske obale daje nam veličina Prespanskog jezera i sredozemno raslinstvo u njegovoj okolini. Unatoč nadmorskoj visini od 850 metara ovdje nalazimo stabla smokava, koja svjedoče o velikom utjecaju mediteranske klime.

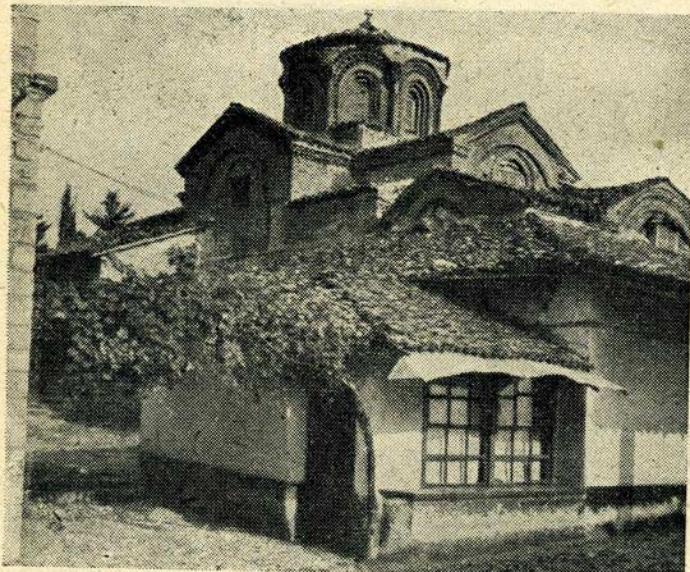

Pas ovčar

Foto: E. Rokoš

Iz Krana za sat i po hoda stigli smo u mjestance Asamati. Nekoliko kuća i malo konačište bilo je sve, što smo mogli ovdje naći. Kako su nam želje bile skromne zadovoljili smo se kupanjem u toploj vodi jezera i požurili se u konačište da si osiguramo mjesto za spavanje. No sudsina, koja se ovog puta pojavila u obliku milicionera, odredila nam je drugačije. Umjesto kreveta morali smo se zadovoljiti mekanom zemljom u dvorištu milicionerske stanice, i to s razloga što se nalazimo u pograničnom pojasu bez potrebne dozvole. U Bitolju smo, naime, dobili krive informacije o širini pogranične zone. Slijedećeeg smo jutra, postavši opća senzacija kod ljudi koji su nas vidjeli pod pratinjom naoružanog milicionera, stigli nakon 10 km pješačenja u gradić Resan sjeverno od Pre-spanskog jezera. Ovdje su nas, nakon što su telefonom iz Bitolja saznali tko smo i šta smo, pustili nakon dvosatnog čekanja opet na slobodu. Da se sličan slučaj ne bi opet ponovio, a na savjet vlasti u Resanu, odustali smo od prelaska preko Galičice i isto popodne autobusom otišli u Ohrid.

Prošavši kroz dugu aleju jablanova pred ulazom u Ohrid, iskricali smo se na glavnom trgu. Na izlasku iz autobusa već čeka nekoliko dječaka nudeći se za nosače ili nudeći sobe za stanovanje po privatnim kućama. Na ulicama mnoštvo svijeta, kakvo smo već u samotnim planinama odvikli vidati. Našli smo se zaista u najljepšem i najživljem turističkom centru Makedonije. Nakon smještaja u jednom od skromnijih hotela i dotjeravši svoju vanjštinu bar donekle u pristojan izgled, prošli smo kroz gradić da vidimo večernji život i zabavu od koje smo bili sasvim već odvikli. S našim šarenim košuljama, potkoljenkama i penjačkim papučama nismo se mogli pojaviti na plesnom podiju, te smo onako iz prijajka gledali osjećajući se nekako iznenadeni zbog nagle promjene okoline, a u isto vrijeme i zadivljeni ljepotom i romantikom jezera. Nakon malog noćnog kupanja uz zvukove jazz-a iz luksuznog hotela »Bellevue«,

Sv. Kliment Ohridski

Foto: E. Rakoš

Ohrid sa Ohridskim jezerom

Foto: E. Rakoš

našli smo se u uskim uličicama među starim ohridskim kućama, poznatim po svojoj osobitoj arhitekturi i brojnim ali nemetljivim i umjetnički izrađenim ukrasima. Veliko je umjetničko blago sačuvano u svakom kutiću ovog nekada bogatog centra makedonske kulture. Stigavši u hotel brzo smo usnuli umorni od mnogih promjena koje smo doživjeli toga dana.

Ostala dva dana boravka u Ohridu posvetili smo kupanju ispod strmih pećina zapadno od grada, dok smo jedan dio vremena potrošili na razgledavanje znamenitosti i historijskih spomenika. Svaki će stanovnik Ohrida rado isticati kao najznamenitiju građevinu crkvu sv. Klimenta nedaleko starog grada. Građena je još 1295. godine, prema pričanju stareice koja nam je bila vodič, a unutrašnjost joj je bogato ukrašena originalnim freskama te prekrasnim duborezima iz novijeg doba. Uz nju nalazimo još dvije manje crkvice i mnogo kuća s pločama, koje nas upozoravaju da su dotične građevine kao kulturno-historijski spomenici zakonom zaštićene. Dobar dio filma potrošili smo snimajući sve te osobitosti, koje je svaki od nas želio zadržati u trajnoj uspomeni.

Krenuvši s Ohrida, zadnji dio našeg putovanja po Makedoniji proveli smo u vlaku do Skoplja preko Kićeva, Gostivara i Tetova. Vožnja uskotračnom željeznicom do Gostivara tako je spora, da se krajolici vrlo

polagano kreću pred očima promatrača, koji može na taj način mnogo toga vidjeti. Vožnja sama za sebe je već posebni doživljaj. Prosječna je brzina 12 km na sat, a zaobilazeњa su tolika da, prema pričanju stanovnika, na jednom mjestu putnik može pješice stići strmom kraticom sat i po prije vlaka na jednu od slijedećih stanica, u što sam sasvim uvjeren. Usprkos zamornosti te vožnje bili smo zadovoljni, da smo barem na taj način upoznali i zapadni dio Makedonije.

Dojmovi koje sam stekao na čitavom putu po Makedoniji izmijenili su mišljenje, koje sam prije imao o toj zemlji. Iako tehnički zaostala, to je zemlja velike kulturne baštine, a što je najvrednije, zemlja marljivih, dobrih i istinski gostoljubivih ljudi, koji su nas svagdje susretali ne samo onim formalnim gostoprимstvom, već nam se svaki čovjek činio kao stari znanac i dobar prijatelj.

Seljanka iz Oraše, kotar Veles

Foto: E. Rakoš

Risnjak predložen za narodni park

Gledamo li iz vlaka, koji se probija tunelima kroz veličanstvene šume Gorskog Kotara, prema zapadu, ukazuje nam se između Delnica, Lokava i Vrata na horizontu kameniti greben najvišeg i najmarkantnijeg vrha dinarskog lanca u zapadnom dijelu hrvatskog Krša. To je Risnjak, nazvan po krvoločnim risovima, koji su nekoć lovili plemenitu divljač u njegovim tajanstvenim šumama. U to doba nije se još znalo koliko se zanimljivih pojava krije u tom velikom šumskom području. Tek su lugari i smioni lovci prolazili njegovim vrhovima i pónikvama i donosili vijesti o dubokim provalijama, snježnicama i vrletnim stijenama i o plahim divokoza- ma, krasnim jelenima i golemin medvjedima, koji u njima žive. Zatim su već pred jednim stoljećem počeli posjećivati Risnjak i njegovu okolinu prirodopisci i doprli su u svijet glasovi o njegovojo zanimljivoj flori i fauni, o krasnom sleču (*Rhododendron hirsutum*) i zvjezdastom bjelolistu (*Leontopodium alpinum*), što ukrasuje njegove stijene. Kad je Vukotinović objavio prvi nalaz bjelolista na Risnjaku, nije njegov stari drug Šloser-Klekovski u to pravo vjerovao i uputio se s Vukotinovićem i Hircem na Risnjak, da se osvjedoči, da ta krasna biljka zaista tamo raste. I zastao je sijedi starac, tako piše Hirc, kad je svojim očima ugledao ovu značajnu biljku na stijeni iznad šarolike livade, koju planinari prozvaše kasnije Šloserovom livadom, a prvi planinarski dom na Risnjaku posvetiše spomenu zasluznog liječnika i jednoga od prvaka u istraživanju naše flore i faune.

Kad je prošla kroz Gorski Kotar željeznica postao je Risnjak pristupačnjim. U njegovim šumama provedeni su putevi i staze, a na Smrekovcu sagrađena je i malena drvena lovačka kućica, koja je tri četvrt vijeka bila skloništem lugarima, prirodoslovima i planinarima, koji su počeli sve više posjećivati Risnjak, naročito nakon zanesenih opisa, kojima je ocrtao njegove krasote Dragutin Hirc. Uz Samoborski Oštrc i Klek postaje Risnjak omiljelo izletište naših planinara, pa danas nema planinara, koji nije ove vrhove posjetio.

Ali Risnjak je postao i važno središte istraživanja. Svi naši prirodoslovei bili su na Risnjaku, a uz njih veliki broj stranih istraživača iz različitih krajeva svijeta. Imena Šlosera, Vukotinovića, Hirca, Rossija, Kocha, Gjurašina, Poljaka, Šenoe i brojnih mladih istraživača vezana su uz Risnjak i njegovu okolinu. Ja sam Risnjak upoznao još pred tri desetljeća, i stalno nalazio u njemu nove i nove probleme. Zato sam predložio na jednoj konferenciji botaničara i šumara, da se upravo Risnjak odabere kao prvi objekt za kartiranje vegetacije u Hrvatskoj. Taj je prijedlog prihvaćen i tadanje Savezno ministarstvo šumarstva povjerilo mi, da to proveđem u djelo. Sabrao sam nekolicinu mlađih ljudi, uglavnom asistenata i studenata sveučilišta i u srpnju god. 1948. započeli smo na razvalinama Šloserovog doma istraživanjem i kartiranjem biljnog pokrova planinskog skupa Risnjaka. Na povećanu, precizno izrađenu geografsku kartu unosili smo svaki tip šume, livade, šikare, i kamenjare. Na taj rad nadovezivala su se

Risnjak

Foto: Dr. I. Horvat

klimatska, pedološka, mikrobiološka, šumarska i poljoprivredna istraživanja. Od srušenog planinarskog doma osvajali smo vrh za vrhom, ponikvu za ponikvom, prešli smo kasnije na Snježnik, Guslice i Planiću, obradili Tuhobić i Medvedak, spustili se na krasni izvor Kupe i prošli vrlethu Sušicu, pa se opet penjali na Jelenac, Medvejce, Obruč. Dugo nas je zadržalo Pakleno, pa Gornje Jelenje i Grobničko polje do Rijeke, Bakarski zaljev do Kraljevice, pa Plase, Zlobin i Fužine sve do Crnog Luga, prvog našeg ishodišta. Spavali smo pod šatorima, na sjenicima, u stajama, radili po lijepom i ružnom vremenu, ali danas leži pred nama detaljno obrađeno područje od preko 500 km² najtežeg, ali i najzanimljivijeg krškog terena. Obradivši svestrano to golemo područje došli smo do dubokog uvjerenja, da planinsko područje Risnjaka krije u sebi tolike prirodoznanstvene vrijednosti i tolike prirodne ljepote, da taj dio hrvatske zemlje treba zaštititi od svih utjecaja gospodarstva i sačuvati potomstvu u njegovoj samoniklosti i izvornosti.

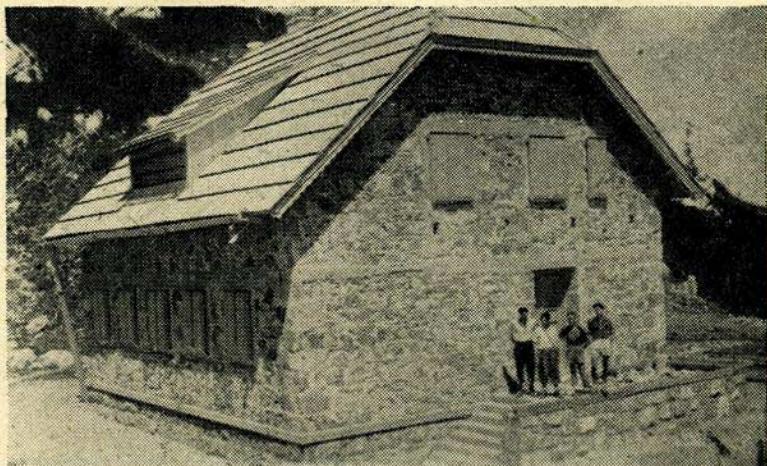
Naša misao o zaštiti Risnjaka bila je općenito prihvaćena i najzad je došlo do toga, da su predstavnici naših naučnih ustanova podnijeli predstavku saboru N. R. Hrvatske, da se Risnjak proglaši narodnim parkom. A kad se to provede počet će novo doba za taj divni prirodni spomenik, koji treba da u svome krilu sačuva najznačajnije osobine naših gorskih krajeva. Risnjak će biti skupocjeno naslijede našem potomstvu, koje će u njemu upoznavati velike zakone Prirode, oduševljavati se njegovim ljepotama i crpsti stalne poticaje za svoje umjetničko i naučno stvaranje. Risnjak to zaslужuje! A zašto smo odabrali uz alem-kamen naše zemlje — uz Plitvička jezera — upravo Risnjak za narodni park? Brojni su tome razlozi, a mogu se ukratko sažeti u tome, da se na Risnjaku, na malenom prostoru skupio velik broj prirodnih pojava. Na Risnjaku nalazimo u neposrednoj blizini prirodne pojave i krasote, koje su drugdje često na daleko razasute. Risnjak je bio u prošlosti toliko pošteđen od gospodarskih utjecaja, da je u njemu ostala prirodna vegetacijska slika gotovo nepromijenjena, a u koliko je bila izmijenjena povremenim gospodarskim utjecajem, moći će se razmjerno brzo uspostaviti prirodno stanje. U Hrvat-

skoj nalaze se danas još jedino na Ličkoj Plješevici veće, ljepše i prirodne šume, pa bi i tamo trebalo zaštititi i jedan maleni kutić od sječe!

Projektirani narodni park na Risnjaku obuhvata površinu od nekih 40 km², on je za 100 km² manji od švicarskog narodnog parka. Granice parka povučene su tako, da se s jedne strane obuhvate na što manjem prostoru najtipičniji fenomeni geomorfološke, geološke, vegetacijske, šumarske i poljoprivredne prirode, a s druge strane, da se u parku kao cjelini skupe najznačajniji estetski elementi. Zato smo morali uključiti u park i neke površine, koje bismo vrlo rado prepustili šumskom gospodarstvu i povukli granice sjevernije ili južnije da je bilo ikako moguće. To vrijedi naročito za Bijelu Vodicu i krasnu dolinu Leske, koja je kao važan gospodarski objekt u zadnje doba mnogo stradala od sječe. Ali bez Bijele Vodice i Leske nema cjeline parka, jer tu je glavni ulaz, tu su vrata, koja nas vode u veličanstvenu nutrinu parka, pa kad priroda sama zaciјeli nanesene rane, koje joj je nanio čovjek, bit će Leska jedan od najmarkantnijih dijelova parka. Predviđeni risnjački park omeđen je na zapadu glavnom cestom Gornje Jelenje—Šegine, na sjeveru manjim putevima i stazama, a na istoku i jugu gorskim grebenima. On obuhvata dio krasnog polja Lazac i Šegine, a doseže kod Vršička cestu Crni Lug—Gerovo. Glavni dio površine zapremaju šume, a livade i kulture zauzele su tek manji dio. One su tako skladno uklopljene u šumsko područje, da svojom svježinom unose naročiti život u tamni, naoko jednoliki šumski prostor.

Na području predviđenog parka pretežu vapnenci i dolomiti, a različito silikatno kamenje nalazi se tek pri dnu masiva. Tu izbijaju brojna vrela i potočići, koji se gube opet u ponorima ili utječu u buduće jezero Lokvarku. Na raskidanom vapnenačkom području razvijen je fenomen krša u svojoj veličanstvenosti. Neke ponikve dosežu dublinu od 100—200 m i odlikuju se naročitom vegetacijom. Često se nalazi u tim ponikvama borić, bjelolist i sleč duboko ispod svoje prirodne granice.

Posebnu važnost za nauku i praksu ima biljni pokrov Risnjaka. On sadrži ne samo brojne rijetke i značajne biljke koje su doprle u planinu

Novi dom
na Risnjaku

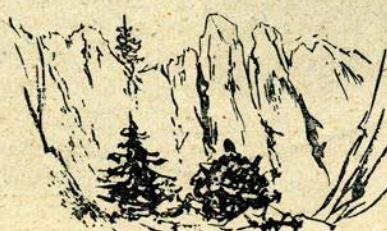
Foto: Dr. I. Horvá

s jedne strane iz Alpa, a s druge strane iz istočnih Dinarskih gora, nego je sastavljen iz naročitih šumskih i livadnih zajednica, koje su značajne za područje našeg Krša. Na Risnjaku nalazimo tipično visinsko raščlanjenje šuma Hrvatske i Bosne: na pojas bukve i jele nadovezuje se pojas pretplaninske bukve, a na ovu pojas klekovine bora. U risnjačkom skupu izražen je usto savršeno vegetacijski fenomen ponikava, tek nedavno proučen, a značajan po tome, da se u ponikvama razvija naročita vegetacija, različna od vegetacije slobodnog obronka. U užem području Risnjaka nalazimo toliku mnogolikost biljnog pokrova, kakvu rijetko susrećemo na tako malenom prostoru.

Osim samog užeg područja Risnjaka ističe se i njegova najблиža okolina mnogim značajnim osobinama prirode, pa i ona potkrepljuje našu misao o osnivanju narodnog parka. Dosta je da spomenemo buduća jezera oko Mrzle Vodice, koja će uklopljena u divne crnogorične šume primati vode uglavnom iz našeg parka, a bit će ne samo golemi rezervoar vode za vinodolsku centralu, nego i prvorazredni turistički objekt.

Posebno značenje imat će risnjački narodni park za naše planinarstvo. »S njegovih visina širi se pogled preko kamenitog Krša do obale našega mora, na istoku i jugoistoku vidi se Kapela, Plješevica i Velebit, na sjeveru i zapadu ističu se Alpe, a na krajnjem sjeveroistočnom kutu horizonta doseže nam pogled sve do sjevernih hrvatskih gora s Medvednicom na čelu.« Zaista pogled je s Risnjaka neopisiv! Za vedra dana, nakon jače kiše, kad bura rastjerava oblake, gledamo s Risnjaka neopisive ljepote, koje mogu zanesti i oduševiti za planinarstvo svakog čovjeka. Jedan od mnogih drugova na istraživanju — sin slavonske ravnice, koga je samo stručni interes doveo na Risnjak — uskliknuo je promatrajući veličanstvenu panoramu s vrha Risnjaka: »Sad shvaćam planinare, sad razumijem teške noćne vožnje i dugo pješačenje, da se doživi ovaj pogled!« Risnjak je u prošlosti stvarao nove pobornike planinarstva, Risnjak će i u budućnosti oduševljavati našu mladež za vječne ljepote prirode, koja nas okružuje i koja na nas duboko djeluje.

Ove godine završili smo jedan važan period naučnih istraživanja Risnjaka, ove godine podnesen je prijedlog za osnivanje narodnog parka i ove godine obnovljen je Šloserov dom — da prima u svoje krilo one koji vole prirodu. Lijepo se smjestio na livadi, pod glavnim vrhom, s krasnim izgledom na istok, jug i zapad. U njemu će naši planinari i naši istraživači naći zaklon od oluja, koje se znaju nadviti nad Risnjakom. Iz tog doma polazit će buduća pokoljenja u tajanstvene kuteve risnjačkog parka, da ga proučavaju, da u njemu uživaju i da brižno čuvaju taj krasni prirodni spomenik svoje domovine.

U podzemnom svijetu otoka Korčule

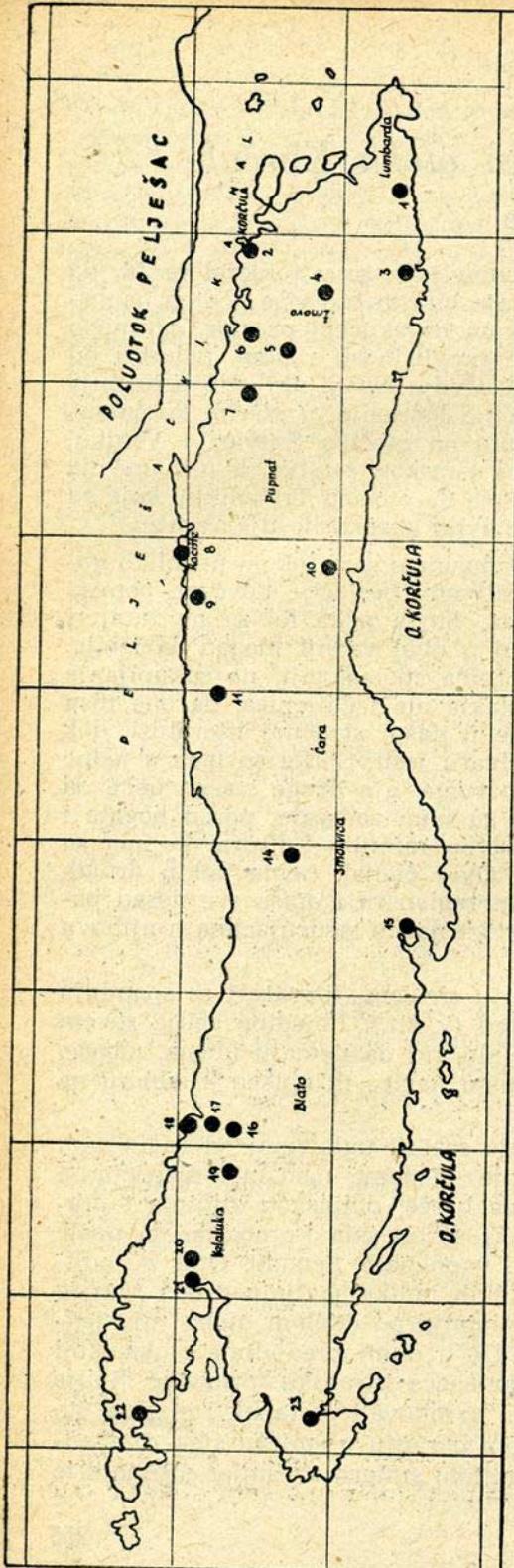
Spilje

Na otoku Korčuli jame i pećine pojavljuju se u tolikom broju, da bi za njihovo skupno detaljno istraživanje bilo nužno više godina napor-noga rada. Stoga sam se ovdje, s obzirom na skučeni prostor, ograničio samo na spilje, opisujući ih radi bolje preglednosti redom, polazeći od istočnog dijela otoka prema zapadnome. Ovdje nisam uključio poluspilje nastale umjetnim načinom uslijed vađenja kamenja, u starim korčulanskim »kavama« (kamenolomima), osobito na otočiću Sutvari i Vrniku, gdje se lomio kamen još u doba starog rimskog carstva, a niti one na samoj morskoj obali (kao što su na pr. one na otočiću Trsteniku), koje su zapravo pukotine, na koje je more nastavilo abrazijsko djelovanje.

Istraživanje spilja otoka Korčule poduzimao sam tokom nekoliko godina isključivo svojom vlastitom inicijativom, bez ičije novčane pomoći i s vrlo skromnim pomoćnim spravama. Stoga neka mi se ne zamjeri za eventualni kakav nedostatak koji bi u ovoj radnji mogao da izbije. Osim lokalnog patriotizma i ljubavi prema speleologiji, na sakupljanje podataka o spiljama moga zavičaja potakla me i činjenica, da one nisu samo neistražene nego niti registrirane u našoj stručnoj literaturi, dok one na susjednim otocima Lastovu i Hvaru jesu. Spilje su ipak s jedne strane preduvjet hidrografije ovoga područja, a s druge strane neke od njih (Jakasova, Žukovica, Vela spilja) su nam zadržale, pored bogate i zanimljive spiljske faune, i ostatke davno minulih kultura, kojima su tragovi na otvorenom gotovo nestali. Ovaj članak nema nekih drugih pretenzija, nego da na popularan način registrira i opiše sve dosad poznate spilje na Korčuli i posluži kao skelet našim stručnjacima u njihovu dalnjem temeljitijem radu.

Od 23 spilje, koje ovdje navodim, u stručnoj literaturi se spominju samo tri: Pišurka, Jakasova i Samograd (v. lit.). Pojedine spilje zovem onim imenom, kako ih narod zove. U slučaju da nemaju imena, nazvao sam ih po vlasniku na čijem se zemljištu nalaze ili opisno u odnosu na lokalitet.

Geološki se veći dio otoka Korčule sastoji uglavnom od radiolitnih vapnenaca i dolomita kredne formacije. K tome nalazimo raštrkano i kvartarnih naslaga terra rosse, koštane breče, dolinskog diluvija i prapor. Uz sjeveroistočni dio otoka pruža se od sela Lumbarde do uvale Samograd uski pojasi subkristaliničnih vapnenaca Senone. Otok se odlikuje krškim reljefom, ali se iznad krških oblika javljaju ostaci ranijeg fluvijalnog reljefa (lit. 10. i 13.). Broj spilja po cijelom otoku nije jednak porazdijeljen. Najbrojnije su spilje u onim predjelima otoka, koji su pretežno građeni od radiolitnih vapnenaca turonske formacije. Spilje su vežane na tektonske pokrete koji su uzrokovali postanak Dinarida, što se na samom otoku očituje u pravilnom boranju u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Time nastaju lomovi u okomitom smjeru na smjer obalne crte

i tu se stvaraju spilje od kojih je ona u Pupnatskoj luci (10.) takvog položaja. Uslijed nejednolikog svinjanja dvaju slojeva ostaju između njih pukotine u smjeru istok-zapad i takav je smjer pružanja najvećeg broja korčulanskih spilja. Budući da su gotovo sve one vezane uz taj isti tektonski proces boranja, vjerojatno je, da su nastale najvećim dijelom u isto vrijeme, svakako prije diluvija. Kako se vidi iz priložene speleološke karte otoka na jugoistočnom dijelu otoka, istočno od sela Lumbarde, nema nijedne spilje, a to poradi toga, što tu leži nisko pješkovito zemljište, koje se penje do 18 m. Ono je sastavljeno od diluvijalnih marinskih naslaga, koje nisu postale raspadanjem stijena, preko kojih leže, već su donošene i ovdje taložene (lit. 10.).

U pogledu spiljske faune Ganglbauer (lit. 3., str. 238) navodi od Carabida u pećinama Dalmacije i na otoku Korčuli Laemostenus cavicola v. Erberi Schauf, a Paganetti-Hummel Bathyscia curzolensis Ganglb., nađenog na ulazu neke korčulanske pećine. Ostale vrste spiljske faune donosimo u opisu spilje Pišurke, koja je zbog svoje pristupačnosti bila u faunističkom pogledu najviše istraživana.

1. *Spilja na Glogovcu* je najistočnije položena spilja na otoku, a leži oko 1 km od sela Lumbarde, iznad puteljka koji vodi u vino-grade s vanjske strane otoka. Ulaz dimenzija 1×2 m gleda na vrt uz taj puteljak. Spilja se sastoji od jedne prostorije, koja se u duljini pruža 15 m, dok je joj najveća širina iznosi 4, a visina 2 m.

2. *Pišurka*. U stručnoj literaturi je ova spilja poznata pod imenom »Paganetijeva pećina« (lit. 9.). Za nju postoji više imena, pa je još

Pogled na Korčulu s poluotoka Pelješca
(Strelica označuje mjesto gdje se nalazi spilja Pišurka)

nazivaju »Non plus ultra«. Budući da je ona u narodu više poznata pod imenom »Pišurka«, prema lokalnom narječju ovog kraja, kod toga ćemo imena i ostati mada ono izgleda na prvi pogled malo i prozaično. No, kad ju je narod tako okrstio ne možemo je više prekrstiti nekim prikladnjim imenom.

Pišurka se nalazi južno od grada Korčule, u njegovoј neposrednoj blizini (10 minuta hoda), a iznad prve okuke automobilske ceste. Pod njom se pruža uvala Strečica, a iznad nje t. zv. engleska kula. Nadmorska joj je visina oko 60 metara. Pred njom su bile sazidane dvije poljske kućice (vlasništvo pok. Mikulina), koje je okupator radi izgradnje bunkera pred spiljom za prošlog rata porušio i sav kameni materijal survao u predvorje spilje.

Narod je svojom maštom bujno zaodjeo ovu, za nj tajanstvenu spilju. On je predstavlja ogromnom, zamišlja je labirintom, koji se proteže čak do morske obale i svršava jednim malim otvorom tamo na okrugloj gradskoj kuli kod električne centrale. Stariji Korčulani sjećaju se općeg vjerovanja, da se ona svršava »u konobu Čafruna« t. j. u podrumu izumrle obitelji Zafron. Prilično je, kaže se dalje, prohodna, ali bezopasno je provlačiti se samo do jednog uskog otvora, nad kojim stoji starinska ploča sa natpisom »Non plus ultra«, da upozori posjetioca na opasnost koju predstavljaju stršeći blokovi kamenja na stropu. Dakako da je sve to najobičnija fantazija, kako ćemo se uvjeriti iz slijedećeg detaljnog opisa.

Spilja se ustvari sastoji iz tri dijela: prednjeg, srednjeg i završnog. Sam ulaz u spilju, koji se nalazi okrenut prema sjeverozapadu, dovoljno je velik, ali je obrašten kupinom i drugim biljem, tako da se u prednji dio spilje treba oprezno provući. Pravu sliku predsoblja ne možemo dobiti jer je jedna strana pokrivena gomilom kamenja, koje je nabacano od srušenih poljskih kućica. No ono je visoko cca 4 metra, široko 6 m, a kad bi se uklonilo nabacano kamenje ukazala bi se duljina od kakvih desetak metara. Ovaj prednji dio spilje nema siga na svodu, a pokriven je kamenjem i zemljom što se kotrlja po kosini od kojih 25° u dužini od 9 metara, gdje se svod i dno tako približuju jedno drugome, da tu nastaje jedan veoma uzan otvor ($1,40 \times 0,80$ m) kroz koji se čovjek jedva može provući.

Kad se prođe taj uski otvor, spuštamo se po kosini od cca 35° u pravcu sjeverozapada u srednji dio spilje, koji se sastoji od 42 m dugog i 10 metara širokog hodnika, čiji je svod visok 2 metra. Pri dnu se visina ovog hodnika penje do 5 m. Ovaj dio spilje ukrašen je sigastim draperijama i mosurima, dok strane hodnika sačinjavaju više ili manje gole stijene nagnute s lijeva.

Na dnu ovog hodnika ulazi se potrebuške kroz vrlo uzan otvor dimenzija $0,40 \times 0,90$ m, sa malom sigom u sredini, u završni dio spilje t. j. u dvoranu, koja je duga oko 20 m, a visoka od 3 do 5 metara. Spilja se u dnu sužava do završetka u obliku većeg klinastog procijepa, čija je šira podnica tla zatrpana gromodom srušenom sa svoda od davnine, a ta se cementirala uz strane spilje tako da je teško opaziti bilo koju pukotinu, koja bi vodila dalje. Ovaj završni dio spilje kite prekrasne draperije koje se dižu do visine od 5 m. Ukupna duljina spilje iznosi oko 90 metara.

U ovoj spilji, koliko mi je poznato, nije dosada nađeno, osim recentnih kostiju, nikakvih fragmenata glinenog posuđa ili kakva oruđa, ali ona po svom izgledu daje osnova za mišljenje, da bi u njoj moglo biti ostatka ljudskog stanovanja.

Faunu spilje Pišurke istraživao je prije Prvog svjetskog rata Gustav Paganetti-Hummel iz Vöslava, pa je u stručnoj literaturi zbog toga ona poznata pod imenom Paganettijeva pećina (lit. 4., 9., 12.). On je ustanovio tamo ove vrste:

Gastropoda: Spelaconcha paganetti Stur.

*Coleoptera: Speciosites paganetti
Bathyscia paganetti Ganglb.*

*Arachnidae: Stalita haasi Reimoser
Troglohyphantes affinis (Kulczynski).*

Prema usmenom saopćenju novinara Petra Giunia, godine 1905. ili 1906. boravio je na Korčuli malakolog Špiro Brusina. On je navodno u ovoj spilji ustanovio neku novu vrstu fosilnog pužića. Letimičnim uvidom u djela Brusine nisam mogao doći do pouzdanih podataka o ovome. Nije isključeno, da je ta vrsta identična sa već spomenutom, koja nosi Paganettijevi ime.

Iako ova naša najpriступačnija spilja nema tako raznolikih siga kao neke naše druge spilje, ona je ipak vrijedna, da se učini svakome prijstupačna na taj način što bi se izbacilo iz predvorja nabacano kamenje, proširila dva uzana otvora i uvela u nju električna rasvjeta, što ne iziskuje velike izdatke s obzirom da električni vod nije od nje daleko.

3. *Jakasova spilja*. Nalazi se južno od sela Postrane, nad lučicom Rasohatica, na brežuljku Glava od Rasohatice. Leži sjeverno od spomenute uvale, cca 80 m nad morskom razinom. Niski ulaz u spilju je vrlo slabo uočljiv i gleda prema vinogradu težaka Antuna Jakasa, po kome je spilja i dobila ime odmah nakon otkrića. Otkrivena je 1916. godine prilikom krčenja grmlja za uređenje vinograda. Tom prilikom su nađeni ostaci iz mlađeg kamenog doba, te je o njoj bilo i pisano u stampi (Marko Marčić u Smotri Dalmatinskoj, Zadar, 1916. br. 70) i u stručnoj literaturi (lit. 1. i 8.). Spominje je i U. Girometta (lit. 6.) i Dr. V. Foretić (lit. 2.).

Ova spilja se sastoji od dvije dvorane, koje su skupa duge cca 70 metara. Nakon 3 metra širokog i 1 m visokog ulaza, dolazi se kroz 20 m dugo i do 12 m široko predvorje u prvu dvoranu (46:12 do 15:3), koja lagano pada kakvih 15 metara. Kroz 3 m široki hodnik duljine 7 m i visine 1,5 m stiže se u drugu dvoranu, koja je duga 18 m, široka 10 m i visoka do 5 metara. Smjer pružanja joj je jugoistok. Svršetak spilje je potpuno taman, a krasiti ga lijepta velika siga u obliku voštanice, pa izgleda kao da je taj dio spilje tom sigom poduprт.

Franz Juraschek (lit. 1., 8.) spominje, da je prilikom svog posjeta konstatirao u njoj pet nalazišta: dva blizu ulaza, dva po sredini spilje, tamo gdje se ona sužuje, i konačno zadnje nalazište pri kraju hodnika. Na svim tim mjestima našlo se ulomaka dviju različitih vrsta glinenih posuda: jednih s dvostrukom ručicom iz neobojene crvenkasto-žute gline i sivog loma, i drugih, koji pripadaju plitkim crnim posudicama iz tamne gline. Našlo se i ulomaka iz crvenkaste gline. Tragove nekog ognjišta nije se tada moglo naći, ali se već kod prvog iskopavanja, kojem je sudjelovao učitelj poljudjelstva Marko Marčić, našlo, osim mnoštva ulomaka glinenih posuda, i komade životinjskih kostiju i školjki. Kasnije je nađena jedna brušena kremena oštrica strelice i jedna glinena žlica. Spomenuta oštrica čuvala se kod žrnovskog župnika Petra Kalogjere, a danas joj se zameo trag. Poznate su nam jedino njezine dimenzije: dužina 135 mm, širina 20, a debljina 5 mm. Glinena žlica čuva se i danas u splitskom arheološkom muzeju. Zaključujući po opisanim predmetima ova spilja je morala služiti kao zaklonište najranijih stanovnika ovog otoka te bi bilo potrebno poduzeti njeno sistematsko istraživanje.

4. Spilja na Bilin Kok nalazi se na sjevernoj strani zaselka Postrana. Iako ju spominje književnik Petar Šegedin u svom romanu »Djeca božja«, to je ipak samo neznatna poluspilja.

5. *Bezimena spilja* nalazi se između zaselka Unišća i sela Žrnovo, nedaleko najveće stršeće gromade, ispod jednog ovećeg pločastog kao nabačenog bloka vapnenca. Zavija se u luk te pada sjeverno prema općem brazdenju čitave sjeverne strane otoka.

6. *Kočije ili Kočina* leži nedaleko žrnovskog lokaliteta Brdo, a iznad uvale Vrbovica. Do nje vodi kozja staza. Kočinu možemo prije smatrati jednom gromadom koja je sastavljena od čitavog niza najraznoličnijih morfoloških oblika, nego spiljom ili skupom poluspilja. Ali sa svim tim ona ne gubi od svoje znamenitosti. Ona nas podsjeća na oblike dolomita kredne formacije, kakve u obilnoj mjeri susrećemo na raznim predjelima obližnjeg sela Žrnova. Tu se na vrlo ograničenom prostoru reda

klisura do klisure, tjesnac do tjesnaca. Tu se isprepliće poput nekog labirinta jedan podzemni hodnik do drugoga. A sve golo, pusto romantično. Čovjeka spopada jeza kad prvi puta uđe u ovaj impozantni skup raznih klanaca i polutamnih hodnika, što ih zatvaraju masivne stijene obrasle jedino ponekim grmom, lepršavom mahovinom i sitnim lišajevima, čija se nazočnost prostom oku očituje u nejasnim sivkasto obojenim površinama kamenja. Stanovnici Žrnova pričaju, da su se u ovo dobro skriveno zakloniše sklanjali od neprijateljskog oka stanovnici sela za prošlih dvaju svjetskih ratova.

U prirodnoj kamenici, u srcu gromade, uvek pa i za najjače suše nalazi se voda cijednica što se polagano cijedi sa stropa.

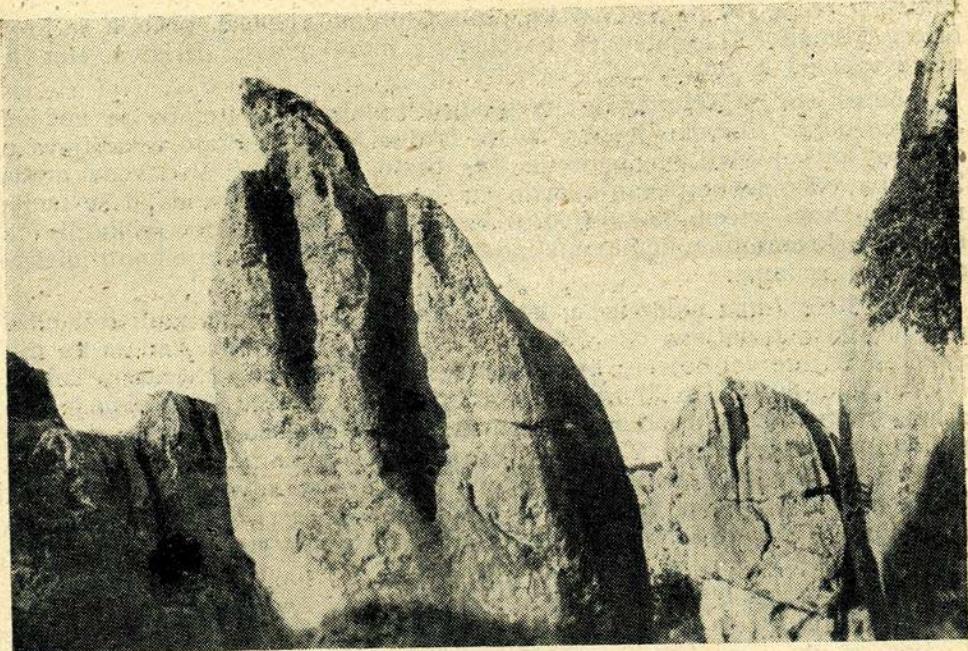
7. *Spilja na Duboki Dó* nalazi se, prema kazivanju, nedaleko zaselka Kneža, oko pola sata udaljena od mora. Nije prostrana.

8. *Žukovića*. Nalazi se uz morsku obalu u dnu skupine stijena koje strše nad morem između uvale Račića i Samograda. Njezin otvor lako je uočljiv jer se spilja nalazi nedaleko mora, sa ulazom okrenutim prema moru. Kako je pregrađeni prostor sa strane ove spilje služio za tor, njena je površina djelomično pokrivena kozjim otpacima i lišćem.

Nakon predulaza dugog 7, a širokog 5—7 metara (posred kojeg se nalazi ogroman kamen koji se odvalio od stijene), ulazi se u prostoriju dugu 8, široku 10, a visoku 2—3 metra. Iz ove prostorije pružaju se dva ogranka: jedan u obliku male prostorije, 4 m duge, prema istoku, a drugi prema sjeveroistočnoj strani. Smjer protezanja joj je zapad-istok. Vodovravna je. Ukrašena je draperijama. Prilikom obilaška našao sam nekoliko ulomaka polirane crne keramike, komade kosti, školjke, puževe i priljepke. Spomena je vrijedna i raznolika spiljska fauna (babure, mušice, leptiri, stonoge i pauci).

9. *Samograd*. Nalazi se na padini brežuljka iznad istoimene uvale, na sjevernoj strani otoka Korčule, nedaleko sela Račića. Ulag u ovu spilju prekriven je grmljem i spušta se vertikalno, pa ga je vrlo teško pronaći. Dimenzije su mu $1,5 \times 2,5$ m; spušta se posve okomito poput dimnjaka 2 metra. Čim se spustimo kroz taj vertikalni otvor na humusom pokriveno tlo otvori se pred nama široka i duga dvorana koja se spušta prema zapadu pod kutem od cca 30° , a pri njenom kraju još i strmije. Kad se prođe ova strmina, provlači se lijevo uskim hodnikom i zatim puže potruške uskim hodnikom kakvih desetak metara dok se ne stigne u veličanstvenu visoku dvoranu oblika kupole. Iz te dvorane vodi doduše nekoliko manjih ograna ali se svi ubrzo svršavaju. Ukupna duljina ove spilje može iznositi oko stotinu metara. Ona je ukrašena brojnim stalagmitima i stalaktitima, od kojih su mnogi razbijeni, a samo su zaostali oni deblji i teže dohvataljivi na katu kupolaste dvorane, koje vandalska ruka nije mogla porazbijati. Najveća siga ima oko 6 m visine. Ovu spilju spominje, koliko mi je poznato, jedino Vodič kroz Korčulu na češkom jeziku (lit. 11.).

10. *Spilja u Pupnatskoj luci* nalazi se iznad automobilske ceste u strmoj gromadi koja strši iznad ceste, na nadmorskoj visini od cca 250 m, te prolazniku odmah upada u oči. Otvor joj je nalik na ulaz u tunel, duga je oko 15 metara.

Dolomitne stijene kredne formacije na Mratinovu u selu Žrnovo

Foto: Božić, Korčula

11. *Spilja u Zapovju*, 2 sata hoda sjeveroistočno od Čare.
12. *Spilja u predjelu Raškovi Doci* nalazi se 4 km od sela Čare.
13. *Spilja u Čavića luci*, oko 1 sat hoda od Čare.
14. *Polusplilja na Smokvičkoj gradini* neznatna je, ali služi kao sklonište pastirima kad ih nevrijeme zatekne.
15. *Spilja u Gornjem Brijegu u Docu od Istruge* nalazi se oko 1 km daleko od ribarske lučice Istruge, a oko 3 km od sela Smokvice. Do nje se prilazi kroz gustu makiju i ulazi otvorom u stjeni eliptična oblika promjera $3,5 \times 2,5$ m. Spilja se sastoji od jedne veće prostorije, koja se u dnu suzuje, a u visinu nakon ulaza naglo diže do oko 9 m visine. Vodoravna je. Ukupna joj duljina iznosi 14 metara, najveća širina 3,75 m, pa nije potrebno umjetno svijetlo. U njoj, kao i u spilji na Glogovcu, Pišurki i dr., otpočivaju šišmiši kojima se otok Korčula odlikuje po bogatstvu vrsta. Iako ova spilja po svome izgledu daje osnova za mišljenje, da bi u njoj moglo biti ostataka ljudskog stanovanja, nisam u njoj našao nikakvih fragmenata glinenog posuda ili kakva oruda.

16. *Mala Jama* nalazi se u odvodnjom tunelu Blato-Bristva, a otkrivena je prilikom bušenja tunela 1909. godine. Prije je krška depresija, koju zovu Blatsko polje (površina 1.24 km^2), bila periodički preplavljenja. Bilo je godina kad nije dolazilo do poplava, no u izvanrednim slučajevima se događalo, da je voda 8 godina neprekidno pokrivala Blato (lit. 5.). Prokopavanjem odvodnjog tunela poplave su sasvim spriječene, a polje većinom zasáđeno lozom. Tunel vodi od lokaliteta Studenac, najnižeg dijela

Blatskog polja (10 m nadmorske visine), prema sjeveru, probija se kroz brijeđ Mišjak i Damjanovicu i izbija na more u uvali Bristva. Dug je nešto više od 2 km.

Sama spilja leži negdje na sredini tunela, a ispunjena je vodom. Jezerce u njoj duboko je oko 20 m. Budući da selo Blato oskudijeva u zdravoj pitkoj vodi, nedavno je NO Blato uz pomoć Vodovoda grada Zagreba vršio ispumpavanje vode, da bi se konstatiralo, da li se ovdje radi o nekom većem nakupljanju. Istraživanja su međutim pokazala da se radi o skromnim količinama kondenzacione vode, koja nije kontinuirana s ostalim vodama.

17. *Vela Jama* nalazi se u istom tunelu Blato—Bristva, ali leži bliže uvali Bristva (udaljena oko 500 m od nje). I ova je jama kad se na nju naišlo bila jezerce, koje je, prema kazivanju starog ribara Antona Tulića, bilo duboko 60—70 m. U njemu je bilo ugora i jegulja. No ubrzo je ono zasuto materijalom izvađenim iz samog tunela tako da danas predstavlja poluspilju širine otvora 5 metara. Visina joj se neda odrediti jer se njen vrh ne može tako lako osvijetliti, ali prema kazivanju učesnika sa tog bušenja, vrh joj mora da izbija u predjelu koji se zove »na Betovo« na brežuljku Damjanovici, nešto iznad jednog rogača, jer se tu čula podzemna lomnjava prilikom bušenja tunela.

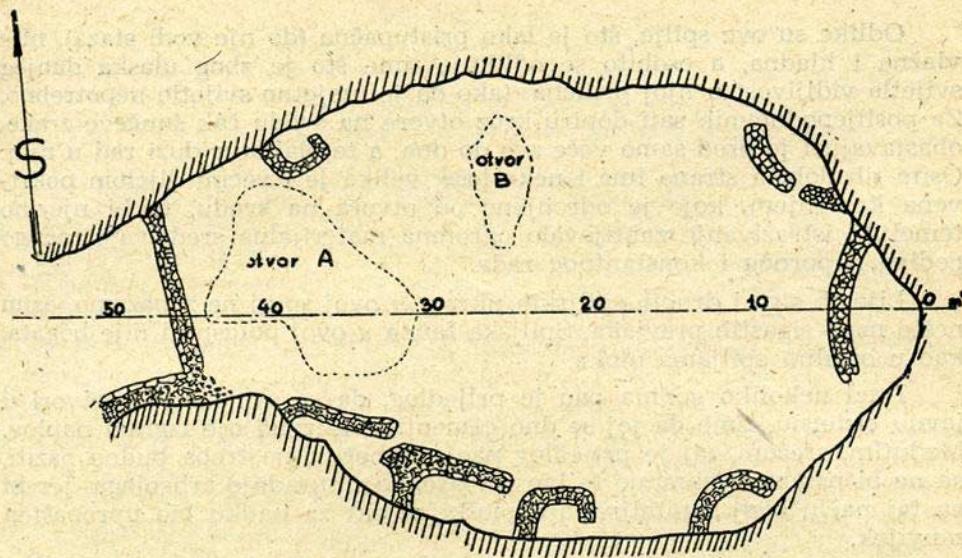
18. *Spilja na Crnoj luci* leži iznad vinograda Ivana Faraca, oko 6 km od sela Blata. Duga je svega nekoliko metara.

19. *Spilja u Orevovim docima* iznad Obišene.

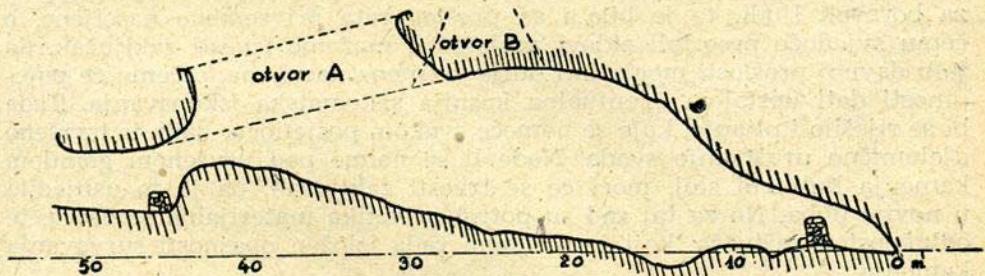
20. *Vela spilja*. Nalazi se kod vrha Spilinskog rata, oko 1 km od Vele Luke, na nadmorskoj visini od cca 130 m. U literaturi dosada nije bila uopće poznata, a pogotovo ne kao prehistojska stanica. Njezina važnost sastoji se u tome, što se nalazi nedaleko značajnog centra neolitske kulture na našem Jadranu, Grabčeve spilje, na susjednom otoku Hvaru, od kojeg otok Korčulu rastavlja 15 kilometara široki Korčulanski kanal. Zračna udaljenost između ovih dviju spilja iznosi nepunih 20 km. Po svojim nalazima obe zasijecaju u mlađe kameno doba i u ostale mlađe kulture.

Otvor spilje je okrenut prema jugozapadu i ima oblik skoro posve pravilnog svoda. Širina otvora spilje je 12 m, a visina 3,5 metra. Unutrašnjost ove spilje, zapravo poluspilje, sastoji se, kako nam to jasno pokazuju priloženi tlocrt, iz jedne jedine dvorane amfiteatralnog oblika. Od otvora prema unutrašnjosti spilja se postepeno proširuje, a onda prema dnu ponovno sužuje. Tlo joj blago pada; ono je pokriveno sa mnogo lomljenog kamenja, dok na veće blokove nailazimo samo mjestimice. Na prednjim dijelovima tla raste odrijenak, kupina, žuka i drugo slično bilje. Duljina joj je cca 50 m, najveća širina 29, a najveća visina cca 17 m. Na svodu spilje ima dva otvora od kojih je veći blizu ulaza, a manji bliže njenoj sredini.

Iako je Vela spilja na mjestima razrovana, dosada nisu vršena prehistojska istraživanja u toj spilji, osim dviju probnih sonda, od kojih je prvu načinio u srpnju 1951. godine potpisani u zajednici sa prof. Dr. V. Foretićem i kolegom Borisom Ilakovcem, a drugo, nešto malo zatim, ekipa Jugoslavenske akademije uz pomoć studenata povijesti i arheologije zagrebačkog Sveučilišta pod vodstvom akademika dra Grge Novaka.

Tlocrt Vele spilje. Izradio Boris Ilakovac.

Uzdužni presjek Vele spilje duž glavne osi. Izradio B. Ilakovac.

No sve to još ne daje mogućnosti za izvođenje nekih znatnijih zaključaka. Ovi prvi nalazi, kao i slični nalazi u Jakasovoj spilji, govore nam da su stanovnici kamenog doba na Korčuli bili ribari, lovci i pastiri. Ovdje će u pogledu nalaza spomenut samo toliko, da je cca 40 cm debeli kulturni sloj prve pokusne sonde dao, osim ostataka životinjskih kostiju, kopnenih i morskih puževa, lupara, školjaka i ugljenog trunja, i ulomke finije i grube keramike, zatim nekoliko koštanih šiljaka, što sve pripada neolitskom dobu. Od ulomaka zemljanih posuda jedan znatniji broj ukrašen je ornamentikom.

Prema podacima, koje sam sakupio kod tamošnjeg naroda, ova spilja je razrovana uslijed toga što su seljaci vadili iz nje zemlju koju su upotrebljavali kao gnojivo. Marin Miojević nas je upozorio na navodni grčki natpis u živoj stijeni, koji se dao zamijetiti s one strane ulaza spilje, pred kakvih tridesetak godina, kad još nije tamo bila sazidana međa, po kojoj se ulazi u spilju. Iako ovo kazivanje ne mora biti istinito, mogućnost nalaza kakvog natpisa ipak nije isključena.

Odlike su ove spilje, što je lako pristupačna (do nje vodi staza), nije vlažna i hladna, a osobito se odlikuje time što je zbog ulaska danjem svjetla vidljivost u njoj prilična, tako da je umjetno svjetlo nepotrebno. Za poslijepodnevnih sati dopiru kroz otvore na svodu čak sunčeve zrake, obasjavajući je pred samo veće sve do dna, a to olakšava duži rad u njoj. Osim tih dobrih strana ima i neke loše: velika je i većim dijelom pokrivena kamenjem, koje je odronjeno od otvora na svodu, te bi njezino temeljito istraživanje zahtijevalo ogromna materijalna sredstva i mnogo godina napornog i konstantnog rada.

Lijepih siga i drugih spiljskih ukrasa u ovoj spilji ne zapažamo, osim nešto malo sigastih prevlaka. Spiljska fauna u ovoj poluspilji nije bogata, kao u ostalim spiljama otoka.

Pred nekoliko godina pao je prijedlog, da se ovu spilju pretvori u javnu cisternu, time da joj se dno cementira, a iznad nje izgradi naplov. Međutim, srećom, taj je prijedlog pao u zaborav, no treba budno paziti, da ne bi ponovno iskrsnuo te bio ostvaren bez suradnje arheologa, jer bi na taj način ovaj zanimljivi arheološki objekt za nauku bio upropasti zauvijek.

Vela spilja dominira nad čitavom okolicom, radi čega ju je bilo vrlo teško napadati, a vrlo lako braniti. Budući da je ova poluspilja pogodna za boravak ljudi, te je bila i za prošlog rata privremeno naseljena, o čemu svjedoče preostali zidovi zakloništā, možemo izvesti zaključak, da je u davnoj prošlosti mogla biti dulje vremena naseljena, o čemu će pojedinosti dati uostalom eventualna kasnija sistematska iskopavanja. Tada bi se riješilo i pitanje, koje se nameće svakom posjetiocu: kada je izvršeno djelomično urušivanje svoda. Nađe li se naime pod urušenom gomilom kamenja kulturni sloj, moći će se izvesti zaključak, da je to uslijedilo u novije doba. No za taj rad su potrebna velika materijalna sredstva, te odlučnost istraživača, koji je prilikom rada izložen opasnosti survavanja kamenja.

21. *Mala spilja ili Tabainova spilja* nalazi se »u lozu Tabaina« na Spilinskom ratu, iznad uvale Kali, a nešto niže od Vele spilje. Otkrivena je godine 1923. prilikom krčenja za vinograd. U nju se ulazi kroz otvor dimenzija $1 \times 1,65$ m te ide umjerenim nagibom u smjeru jugoistoka. Prva prostorija ima visinu 3,5 m, a najveću širinu 4 m. Ova spilja je minijaturna. Ukupna duljina iznosi nešto više od 20 metara i na toj se duljini nižu 3—4 tako male i zabitne prostorije, koje se prema dnu sve to više suzuju, da se kroz njih jedva može provlačiti. Sige su manjih dimenzija i dobrim dijelom oštećene. Dno joj je pokriveno slojem zemlje crvenice. Tragova nekog nastavanja u minulo doba nema.

22. Spilja u uvali *Pelegrina* nalazi se u hridini uz more u Velo-lučkom zaljevu i najzapadnije je smještena spilja na ovom otoku.

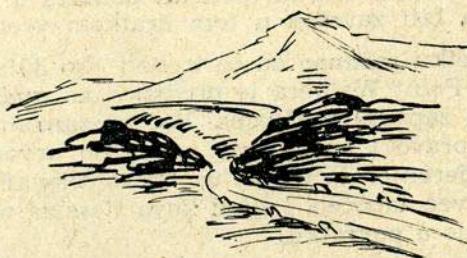
23. *Partizanska spilja*. Okrstili smo je tako radi toga što su se u njoj u toku Narodnooslobodilačke borbe zaklanjali korčulanski partizani i u njoj stvorili sigurno sklonište pred neprijateljem. Ona leži u predjelu Šankarat, nedaleko uvale Lovište, s vanjske strane otoka. Otvor joj je malen i spušta se poput dimnjaka skoro sasvim okomito u unutrašnji prostor, koji je bogat draperijama.

LITERATURA:

1. *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, XXXIX. 170. (»Una spelonca con avanzi di abitazione preistorica sull'isola di Curzola (Korčula)«)
2. *Foretić V.*, *Povijest otoka Korčule u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb, 1940., str. 18.
3. *Ganglbauer L.*, *Die Käfer von Mitteleuropa I.*, Wien 1892.
4. *Ganglbauer L.*, *Zwei neue Bathyscien aus Dalmatien*. Verh. zool.-bot. Ges. LII., Wien 1902. str. 46—49.
5. *Gavazzi A.*, *Die Seen des Karstes. I Teil. Abh. d. k. k. Geogr. Ges. Wien*, 1903/04.
6. *Girometta U.*, *Jame i pećine srednje Dalmacije*, Glasnik Geogr. Društva, sv. 9, 1924., str. 120.
7. *Hirc D.*, *Prirodni zemljopis Hrvatske*, Zagreb 1905.
8. *Juraschek F.*, *Wiener Praehistorische Zeitschrift* III-1916, sv. 1—4, str. 115. (i u *Mitteilungen der k. k. Central-Comission für Erf. und Erh. der kunst- und hist. Denkmale* 1916—1917. sv. XV.)
9. *Kratochvil J.*, *Liste générale des Araignées cavernicoles en Yougoslavie*, Prirodoslovne razprave, Ljubljana, 2 (4 zv.).
10. *Milojević B. Ž.*, *Dinarsko Primorje i ostrva u našoj Kraljevini*, Beograd, 1933., str. 258—262.
11. *Pelant K.*, *Dr. Ljetica, Foretić: Korčula* (vodič na českem), Prag 1930., str. 32.
12. *Wolf B.*, *Animalium cavernarum catalogus*, Gravenhage 1934-37.
13. *Geološka karta Kraljevine Jugoslavije*, Korčula. 1:75.000. Snimio i obradio prof. Ferdo Koch. Izd. Geol. inst. Beograd, 1934.

RESUMO EN ESPERANTO

La aŭtoro priskribas laŭorde grotojn de sia hejmregiono, insulo Korčula, kiuj ĝis nun (escepte nur 3 grotojn) ne estis registritaj en faka literaturo. Krom geologia trarigardo aparte estas konsiderataj grota fauno kaj la trövitajoj el antaŭhistoria epoko. La verketo enhavas bibliografiajn fontindikojn kaj kelkajn ilustraĵojn.

Grandes Jorasses

(Prvi uspon na Point Walker po sjevernom bridu)

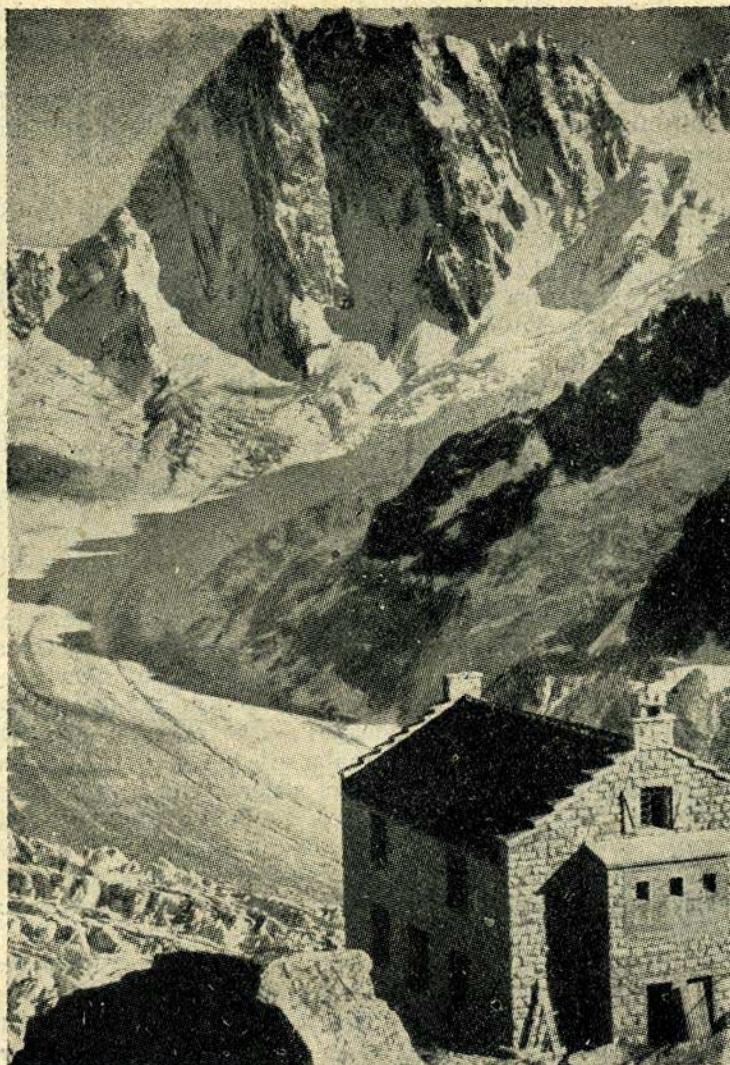
4., 5. i 6. kolovoza 1939. god. izveli su talijanski alpinisti Cassin — Esposito — Tizzoni prvenstveni uspon preko njegovog jezovitog sjevernog brida na Point Walker, 4206 m, najviši vrh Grandes Jorasses-a. Riccardo Cassin je tada spadao među najdovažnije penjače mlade talijanske garde. Njegovo ime probilo se već dotada zbog prvenstvenog uspona sjeverne stijene Zapadne Cine i sjeveroistočne stijene Pizzo Badile u vrhunsku grupu ekstremnih modernih osvajatelja stijena. Ti usponi ubraju se u najteže što je mogla svladati moderna penjačka tehnika. Kako je već inače poznato do tada je u širokoj barjeri Grandes Jorasses-a bio učinjen samo jedan uspon od nje mačkih penjača Petersa i Mayera u lipnju 1935. god. i to na Point Croz, 4108 m.

Visina stijene Grandes Jorasses podno vrha Point Walker je otprilike tolika kao sjeverna stijena Eiger-a. Ona iznosi 1200 m. Međutim apsolutna visina, u kojoj se odvija penjanje, iznosi znatno više. Ona se računa od točke 3010, na kojoj se stijena izdiže gotovo okomito iz ledenih masa Leschaux ledenjaka pa sve do točke 4206, koja predstavlja Point Walker kao najviših vrh Grandes Jorasses-a.

Talijanska skupina je krenula sa Leschaux kuće, položene potpuna na ledenjaku, s onu stranu uobičajenog puta preko Mer de Glace koji vodi na Réquin ili Couvercle. Zbog toga je skupina i bila sakrivena u osamljenosti, i za razliku od penjačkih grupa, kao n. pr. na Eigeru, nije nitko ništa znao o njihovom pothvatu. Zahvaljujući jedino rijetkom slučaju ipak ih je primijetio u stijeni jedan njihov zemljak, novinar iz Genfa, već pred večer prvog dana penjanja. Nitko od njih trojice nije poznavao područje Grandes Jorasses-a, a sticajem okolnosti cijelo promatranje stijene moralo je biti ograničeno na svega jedan kratki pogled tri dana prije samog penjačkog uspona. Liniju uspona u ovom slučaju mogao je i onako predstavljati samo gotovo jedinstveno ravno povučeni sjeverni brid Point Walkera. Radilo se dakle uglavnom samo o tome, da se ustanovi da li je taj brid prolazan i na koji način. Ali jedna okolnost bila je prije svega jasna. Područje Mont Blanca ima rijetko kada lijepo vrijeme dulje od dva dana, i svaki pothvat poduzet u tom gorju, ako je ikako moguće, mora biti završen u tom kratkom vremenskom periodu.

Cassin je u početku računao da će trebati oko 30 sati penjanja. Međutim sjeverni brid Point Walkera je predstavljao tipičan primjer skrajnje teškog uspona u zapadnim Alpama. Već na samom početku na snježnoj padini koja zapravo i omogućuje uspon do prvog kamenog stupa, stekli su penjači uvjerenje, da će taj uspon zahtijevati daleko više vremena. Ali uspon je već započeo, i ljudi kova Cassina ne traže tako brzo izlaz iz takve situacije u povratku.

Sjeverni brid Point Walkera bio je već prilikom prijašnjih pokušaja istražen do visine od 3250 m, a to je dakle nešto oko petine cijele visine,

Grandes Jorasses sa sjevera

i jedva toliko visoko da se tek može osjetiti početak prvih ozbiljnih poteškoća. Prilikom tih pokušaja doprlo se samo do snježne plohe iznad stjenovitog šiljka i preko nje na lijevoj strani do podnožja kamenog zida od kojeg je odcijepljena već spomenuta snježna padina, koja omogućuje pristup na brid. To je bio pravac prvog pokušaja poduzetog od Talijana Gasparotta, Rand Herona i Zanettia sa vodičima Cronom iz Courmayera i Charletom iz Argentiérsa u srpnju 1928. god.

Poslije uzbudljive borbe Petersa i Mayera u sjevernoj stijeni vrha Point Croz, pokušali su još neki penjači uspon sjevernim bridom Point Walkera, jer uspon Petersa i Mayera može izgledati konačno kao jedno

djelomično rješenje u savladavanju divovske stijene Grandes Jorasses-a. Idealno rješenje ipak ostaje samo kao uzica ravno povučeni sjeverni brid najvišeg vrhunca.

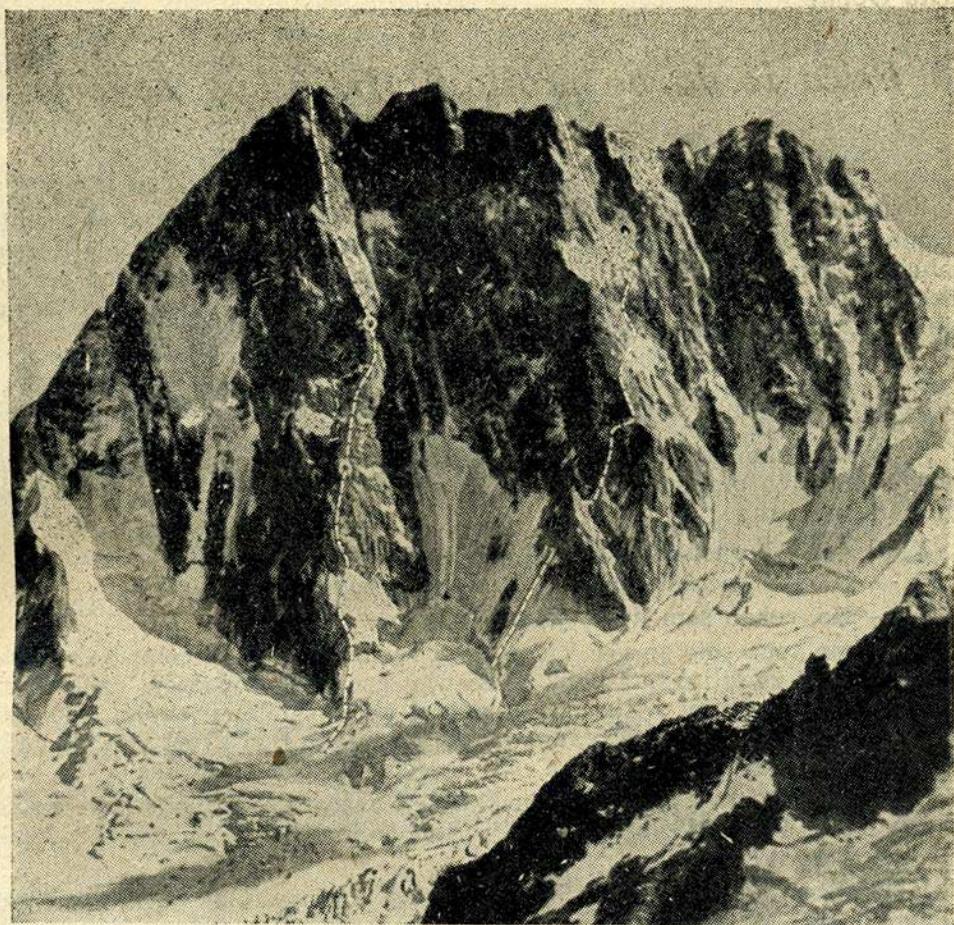
I kao zadnji pokušaj treba još spomenuti uspon dvojice najboljih francuskih alpinista Allaina i Leiningera, izveden samo dva dana prije uspjelog uspona Cassinove grupe, a koji su dospjeli samo do početka spomenute snježne padine.

Cassin je prijelaz preko te snježne padine ocijenio kao najteži odsječak u cijekupnom usponu. U toj padini, koja je visoka oko 50 metara, morali su zabititi ravno 12 klinova za stijenu. Iznad te padine trebalo je savladati oko deset metara visoki, osamljeni kameni toranj, koji je bio odijeljen jednom usjeklinom od glavne stijene. Cassin se je spustio u usjeklinu i pomoću klinova za osiguravanje krenuo tada dalje sve do vrha spomenutog tornja, odakle se je izvanredno teškim penjanjem probio oko 20 m nešto udesno. Od ovog mjesta dalje, sjekući stepenice, savladali su neki snježni jezik, koji ih je doveo do slijedeće zasnejene plohe, koja postrance na bridu visi prema dolje. Tu je postavljen i prvi bivak, u visini od oko 3400 m, nakon punih 18 sati uspinjanja, od kojih 14 sati otpada na samo penjanje u stijeni.

Drugi dan započeo je savlađivanjem 90 m visoke snježne plohe, ispunjene nizom vrlo teških prevjesa, a za koju je bilo potrebno pet klinova za stijenu. U dalnjem usponu trebalo je još savladati niz kamenih ploča i snježnih prepreka, koje su sve do jedne bile pokriveni staklastom lednjem caklinom. Iz karakterističnog žlijeba, koji se tu nalazi, prijeći se tada udesno u stijenu, odakle se mora u njihaju ponovo prebaciti na brid. Odatle u razmjerno lakšem penjanju, kod čega se opet dalje gore držeći se više lijeve strane, dosegne mala snježna terasa, koja ležiotprije u visini od 3600 m nekako u polovici stijene. Neprijatni smedi toranj koji je već od podnožja stijene uočljiv, zaobiđen je udesno u pravcu ogromne jaruge, koja se strmoglavljuje ravno sa Point Whympera. Oko 30 m niže pod tim tornjem učinjen je i drugi bivak u visini od oko 3700 metara. Drugi dan je također bio ispunjen novim naporima, jer su penjali neprekidno oko 15 sati.

Od ovog mjesta dalje povoljan ishod uspona nije dolazio više u pitanje, jer je račvanje stijene u police prema Hirondelles grebenu omogućavalo nekoliko izlaza na ovaj greben. Međutim vodeći Cassin nije htio izabrati niti jedan od tih mogućih izlaza. On je ostao kod idealne linije uspona, koju je već od početka slijedio sa svojim drugovima, a koja je vodila neposredno na sam vrh. Usprkos neizvjesnosti što će im donijeti neprijatni kameni krov, koji se izbočio ispod Point Walkera ipak su odlučno i brzo krenuli u napad. Više od 200 m penjanja trebalo je da su dosegli crvenkasti toranj, koji na sebi nosi taj kameni krov, a tada su najprije jednim žlijebom ulijevu, a onda upotrebom priječenja konačno doprli na čeonu stijenu tornja, odakle desno od njega preko 20 m visoké snježne plohe izravno na njegov brid i po njemu na vrh. Tako su konačno 6. kolovoza nakon skoro 14 sati penjanja stupila ta trojica hladnokrvnih alpinista na najvišu točku Point Walkera.

Sticajem okolnosti, a između ostalog i snažno nevrijeme, koje ih je iznenadilo, prisililo ih je i na treći bivak, neposredno nakon početka silaza niz greben. Ta penjačka grupa upotrebila je u ta tri dana 40 sati samo

Grandes Jorasses (sjeverna stijena)

Lijevo: Smjer Cassin-Esposito-Tizzoni na Point Walker (4206 m); O = bivak.
Sredina: Smjer Peters-Mayer (1935) na Point Croz (4108 m).

za penjanje. To već dovoljno pokazuje, koliko je i vanrednih poteškoća zahtijevao taj pothvat, pogotovu ako se uzme u obzir, da je čitav uspon protekao neometan od vanjskih okolnosti, a da ni velika absolutna visina, prema njihovom vlastitom uvjerenju, nije imala niti samo ograničen utjecaj. Krajnje teške okolnosti za penjanje, kojih se je s pravom ustručavao i Gervasutti u smjeru Petersa i Mayera na Point Croz, nalaze se na ovom bridu Point Walkera u svakom ključnom mjestu, pa čak već i na snježnoj padini, sa kojom uspon i započinje. Cassin je mogao potvrditi da mu je to bio najteži uspon, kojeg je izvršio. On doduše misli, da bi teškoće pojedinih točaka mogle biti još i veće u sjeveroistočnoj stijeni Pic Badile, ali zato teža mjesta na bridu Point Walkera imaju još jednu osobitost, a to je neuobičajena dužina tih teških odsječaka, što ih čini najtežim, što je dosada uspio savladati.

Preveo K. Mihaljević

Priča iz davne prošlosti Hrvatskog Zagorja

Božica

Tako — jednom — dok sam se od naporna rada odmarao na ravnicama ispod Kraljeva Vrha uz borovu šumicu, približila mi se mala Božica idući polagano za kravom, koja je pasla. Bila je to djevojčica od pet do šest godina. Stidljivo je okretala glavu, kao da me ne primjećuje. Imala je duge plave pletenice i plave oči.

— Kako se zoveš? pitao sam.

— Tatek mi veliju Božica, a mama Boža, odgovarala je, gledajući mi ravno u oči.

Izvadio sam iz uprtnjake nekoliko kolačića. Najprije se ustručavala vrteći stidljivo plavom glavom, a pritom su joj kečkice skakale s jednog ramena na drugo.

— Kako ti se zove krava, pitao sam dalje.

— Krava? začudila se — a, kravica se zove Cvijeta.

— No, rekao sam, to je jako lijepo ime za kravicu.

Nakon toga smo se već lijepo razgovarali. Ona je pričala: Kak su se doma piceki zvalili črni i beli, ali se njoj črni bolj dopadaju, da je kum Jandraš bil na sajmu v Zagrebu i donesel joj je zemlenu jabuku, da si bu v noj peneze šparala, a teca Jana — oh, teca Jana furt i furt veli, da buju skupa išle v Zagreb, ali Božica zna, da od sega toga ne bu niš.

I tako dok je Božica bila u najljepšem pričanju, čuli smo kako netko zove: Boža! Boža! Božica se digla i plaho rekla: — To su mama zazvali i moram iti doma.

Onda se pojavilo crvenilo na njezinom licu, smiješak u očima i trzaj glavom, tako da su plave kečkice opet poskakivale s jednog ramena na drugo. Potjerala je kravicom prema kući, koja je bila iza borova šumarka.

Okrenuo sam se na drugu stranu. To što je sada bilo predamnom, to je Zagorje. Ne cijelo — jer i dalje od mog horizonta i ono je Zagorje. Ovo što vidim s ovog ravnjaka, to je tek jedan dio.

Do Zagorja

Kad jednom podlete u Zagorje, ne idite željeznicom, nego se popnite pred večer do Rauchove lugarnice i tamo zatražite, da vam dadu pre-spavati na svježem sjijenu. Taj sjénik je, znate, iza lugarnice u vrtu upravo uz gustu staru šumu. Nemojte zaspati prije nego što pogledate onaj komad zvjezdanog neba što se sa te šumske čistine može vidjeti.

A onda jutro — svježe, rano, ljetno jutro, puno rose i mirisa. Spustite se dolje do izvora, samo nekoliko metara niže. Tu su svi veliki listovi lopuha vlažni, a na tisovim svijetlozelenim granama, kroz koje prolazi sunce, rasplela se paukova mreža.

Pa onda u Zagorje, ali ne putem, nego uz rub onih livada, koje još nisu pokošene, na sjeverozapadnoj strani lugarnice. Stići ćeće već i do staze, a onda okrenuti lijevo, gdje plave točke na kamenu i na stablima označuju put do male vapnene spilje, do koje je u kršu Horvat izradio stepenice.

Spilja je mala i uska, tek da prođemo kroz nju; a onda jednom jačom strminom kroz usku uvalu do širokog puta, pa putem dalje do Pila. Usput pogledajte, već su se pogdjegdje rascvale plave gencijane i po koja ciklama, a sa grana starih smreka vise poput dugih brada od kudjelje niti lišajeva.

Kod Pila idite uz Strmečki potok, koji ima tako plitko korito, da se za malo jače kiše razlije po cesti. Krenite na lijevo i za pola sata eto vas do mene ovdje na ravnjaku ispod Kraljeva Vrha uz borovu šumicu i malu Božicu sa njezinom kravicom Cvjetom. Okrenimo se prema sjeverozapadu. Tamo u daljini zatvara horizont u sivo-ljubičastoj magli Cesargradska gora, Strahinčica i Ivančica. Ispod njih su brežuljci i opet brežuljci, jer cijelo Zagorje — to su brežuljci, između kojih se uvija dolina rijeke Krapine. Vidite i nekoliko zagorskih mjesta. Ono dolje u kutu je Zabok, u daljini tamo vide se dimnjaci ciglane u Bedekovčini, pred nama dolje je Oroslavje, a tamo prema sjeveru Stubičke toplice, od kojih se vidi nekoliko kuća u tamnom zelenilu.

Stric Miško

Spuštamo se putem, koji je probijen u laporu i u jednoj brezovoj šumi susrećemo strica Miška.

— Tak se vlečem v trsje, počeo je stric Miško razgovor, — više tak vam je to pri nas: tu lapor, pa tam lapor, da je bar dobra zemla ne bi čovek niš rekel.

Stric Miško bio je stariji čovjek nešto preko 60 godina, sijede raščupane kose, prosjeda velikog spuštena brka i opaljena vrata.

— Više — običavao je govoriti »više« mjesto »vidite« — više bil je tu preprošlog leta jen mudrijaš, pa je pripovedal, da je pri nas v Zagorju bilo negda kakti bumo rekli more i, više, htel je mudrijaš z mene bedaka napraviti.

— A kaj mislite stric Miško, da tu ni bilo more?

Malo je zastao, pogledao nas ispod oka, onda se je »prijel za brk« i smrsio:

— Mi se vidi, da je v tvojoj glavi bilo more ili vam nutri koji kotač fali.

Zastali smo malo u hladu, da se stric Miško odmori i da otare znoj s čela. Dotle smo malo čeprkali štapom u lapornom usjeku pokraj puta, pa smo iz laporaniza izvukli nekoliko fosilnih ljušturica od školjaka.

— Kaj su morti pri vas, stric Miško, živele školjke na suhom?

— Kaj bi — odgovara on i uzima ljušturice u ruke — viš, ga dalo, pa to su zbilja školjke.

I dok je on prevrtao ljušturice po rukama i nešto mrmljao, stigli smo do njegova trsja.

— No, pak hote na jenu kupicu, ni morti najbolše, ali je, vište, pravo kakti bumo rekli natural vino.

Sjedeći tako na pragu njegove klijeti s pogledom na zagorske brežuljke pričali smo stricu Mišku:

O vodi i vatri

— Ako nisu školjkice u Zagorju živjele na suhu nego u vodi, morate priznati stric Miško, da je nekada Zagorje bilo pod vodom. Sav kraj do kuda vam pogled seže, pa još i mnogo dalje pokrivalo je nekad more, koje su vaši »mudrijaši« nazvali Panonskim morem, a u njem su vrhunci najviših gora stršili kao otoci.

— No to je bila lepa parada — upao je stric Miško u riječ — kak su onda naši Zagorci živelji?

— Eh, u to vrijeme još nije u Zagorju bilo ljudi. Čovjek se pojavio u Zagorju tek onda, kad više mora nije bilo. U to doba nije bilo ni Krapine, ni Bednje, ni Toplice i ni jedne od zagorskih rijeka, a Sava je bila veći potok, koji je utjecao u more odmah u blizini svog izvora. Ali to je sve bilo tako davno; »mudrijaši« bi rekli pred više milijuna godina. Ali još mnogo prije nego što je more pokrilo naše Zagorje, desile su se u našim krajevima strašne promjene. Ni Medvednice nije nekad bilo, nego je kraj, gdje se Medvednica danas nalazi, radi jakog pritiska iz unutrašnjosti Zemlje napuknuo, pa su se slojevi smjerom tih pukotina počeli izdizati i stvorili današnju Medvednicu. Nije se to dogodilo preko noći, kako se to kaže. Prolazile su tisuće i tisuće godina, dok se Medvednica ispela. Dok se je to zbivalo cijelo Zagorje je drhtalo od jakih i čestih potresa, radi kojih su se mnogi debeli slojevi kamenja kidali i lomili. Sjeverni pristranci Medvednice raspucali su se na nekim mjestima do velike dubine, pa je onda kroz te pukotine prodrla iz unutrašnjosti Zemlje užarena i tekuća masa, te pokrila znatne površine. Ona se, dakako, skrtnula i stvorila tvrdi kamen, koji nam je ostao kao svjedok tih strašnih prizora. Slično se dogadalo i na Ivančici. U to vrijeme bila je cijela zemaljska kugla vrlo nemirna, pa su posvuda provaljivali vulkani. Tako je užarena lava provalila i na mnogim mjestima u opsegu Ivančice kod Lepoglave i potoka Bistrice. Zrak je bio zasićen ugljičnom kiselinom, klima je radi toga bila vlažna i vruća, tako da su tu tada rasle mnoge vrsta bilja kao lovori, cimetnjaci, kamforovec, magnolije, mirte, kaučukovići, palme, kojih tu danas više nema, pa različno crnogorično i lisnato drveće. Svuda su se prostirala prostrana tresetišta, u kojima su se stvarala debele naslage treseta, koji se kasnije postepeno pretvarao u ugalj.

Toplice u Zagorju nisu ništa drugo nego živi ostaci tog nemirnog i burnog vremena u razvitku naše Zemlje.

Kad je Panonsko more pokrilo naše krajeve sve od Alpa i Dinarskog gorja pa do Karpata, Balkanskog i Rodopskog gorja, Medvednica, Ivančica, Kalnik i Strahinčica bile su već prave gore, na kojima se još i danas vidi obala do koje je dopirala voda, kad je Panonsko more bilo najveće.

U moru je bilo riba, školjaka, morskih ljiljana i drugih morskih životinja, koje su nam ostale na mnogim mjestima okamenjene u laporu, pa

danas točno znamo, kakve su sve životinje tu živjele. U laporu kod Pod-susa našli smo cijelu zbirku takvih životinja.

Ali kako ništa ne traje dovijeka, tako ni Panonsko more nije ostalo trajno. Dok su po njem bjesnile oluje, a valovi udarali i rušili obalu, njegova se razina pomalo spuštalila, postajalo je sve plića i plića, tako da je više puta promijenilo svoj opseg, zadirući zaljevima u rubne dijelove Istočnih Alpa, Dinarskog gorja i Rodopa. Prolazila su tako stoljeća i tisućljeća. Kakogod je Panonsko more postepeno postajalo manje, tako su se smanjivali i njegovi zaljevi, a i pritoci koji su u nj utjecali produljivali su pomalo svoje tokove. Sava je onda utjecala u Panonsko more negdje kod Sevnice, dok su Sutla i Krapina bile još samostalne rijeke s vlastitim ušćem u more.

U plitke zaljeve nanosile su rijeke mnogo kršja, pijeska i mulja, od kojega su tokom vremena nastali debeli slojevi laporanog i pješčenjaka. Kasnije, kad je mora nestalo, te su debele naslage laporanog i pješčenjaka ispre-sijecale rijeke i potoci u niske brežuljke i humlje, kako to baš lijepo vidimo u brežuljkastoj krajini našega Zagorja.

U posljednjem razdoblju toga doba, Panonsko se more suzilo i postalo sve plića, te se konačno raspalo u manja samostalna jezera. Rijeke Sutla i Krapina razvile su tada svoj cijeli tok i počele utjecati u Savu otprilike ondje, gdje i danas utječu.

Čestim kolebanjem morske razine nastala su u obalnom području Panonskog mora, a napose u njegovim plitkim zaljevima ležišta smeđeg uglja i lignita kao u Ivancu, Zajezdi, Golubovcu.

U moru su ugibale i trunule također i različne životinje. Iz njihovih bjelančevina razvijao se trulenjem plin sumporovodik, koji je spojivši se s kisikom stvarao sumpor. U okolici Radoboja nalazimo sumpor pomiješan s laporom i u njem ostatke riba, kukaca i bilja.

Stric Miško je »držal svoj peharček« i smješkao se.

— No, više, rekao je, poklam je došel naš Krapinec, a to je bil, više, prvi Zagorec. On si je zrigolal trsje, lepo si je kod kleti sedel, pa si je polehko natakal peharčeka.

Sunce je već krenulo niz nebo k zapadu. Gledali smo pred sobom zelenu dolinu Krapine, kako vijuga između brežuljaka.

L e d i K r a p i n e c

— Što se tiče Krapinca, stric Miško, priča nije tako jednostavna. Kad se je more povuklo iz Zagorja, pa dok se je pojавio Krapinec, prošla su opet tisućljeća i tisućljeća. Na zemlji je postepeno nestajalo one velike topline, koja je do tada vladala. Ljeta su postajala sve hladnija, a zime oštrijе. Snijeg, koji je preko ljeta napadao po visokom gorju i tamo daleko na sjeveru Evrope nije se mogao radi kratkog i hladnog ljeta sav rastopiti, pa je veliki dio dočekao drugu zimu. Na taj stari snijeg napadao je novi, koji se opet ljeti nije sav rastopio. I tako je to trajalo kroz stotine i tisuće godina. Snježni i ledeni pokrivač na sjeveru Evrope, bio je sve deblji i širio se prema jugu, dok konačno nije pokrio gotovo polovicu Evrope. U to doba pokrivaо je led u Evropi otprilike oko 6,5 milijuna kvadratnih

kilometara, a debljina mu je bila gore na sjeveru oko 1500 do 2000 m. Mnoge naše visoke planine imale su na svojim vrhuncima bijele kape vječnog snijega, od kuda su se spuštali u doline manji ili veći ledenici. To hladno doba u razvitu naše zemlje zovemo ledena doba.

— A kak je bilo vu ti cajt pri nas v Zagorju? — javio se opet stric Miško.

— U Zagorju nije bilo takvog snijega ni leda, iako su zime bile vrlo oštore, a ljeta hladna. Na našoj Medvednici i Ivančici nije bilo vječnog snijega. Radi talenja snijega i čestih kiša ljeti, bili su potoci i rijeke uvijek puni vode, a kako im je pad bio dosta strm, lako su rasijecale one vodoravno staložene laporne naslage i na taj način stvarale zagorske brežuljke.

Već u početku ledenog doba nestalo je u Zagorju, kao i po svim našim krajevima biljaka, koje su bile prilagođene toploj klimi pa su se na njihovo mjesto doselile biljke sa sjevera, koje su mogle podnijeti veliku hladnoću. I tako su se u Zagorju udomačile breze, bukve, vrbe, borovi, javori i druge. Isto tako se promijenio i životinski svijet, jer su se ovamo doselile sa sjevera životinje prilagođene oštroj klimi. U to doba šetali su se zagorskim proplancima veliki slonovi mamuti, obrasli gustom dlakom, pa nosorozci, veliki sjeverni jeleni, spiljski medvjedi i druge slične životinje, čije smo kosti našli na mnogim mjestima u Zagorju.

Jednoga dana, kad je to bilo točno baš ne znamo, pojavio se u Zagorju vaš prvi Zagorec, Krapinski pračovjek.

— Vište — nasmijao se stric Miško — on se je milo zgleđaval, obrnul se sim pak tam i došel v Krapinu.

Po svoj prilici je bilo tako, jer se je naselio u jednoj spilji iznad potoka Krapinčice ili Krampušnice, kako ga vi Zagorci zovete.

Stan mu baš nije bio ugodan. Mučila ga je zima i vlaga, iako mu je danju i noću neprestano gorila vatra u spilji na ognjištu. Bilo ih je oko deset, što muškaraca, što žena i djece. Život mu je bio težak. Ljeti je bilo još kako tako, ali zimi...

— Bogi Krapinec — uzdahnuo je stric Miško.

Bavio se lovom i ribolovom, a to nije bio lak posao. Lovio je jelene, mamute, nosoroge i druge životinje. Kamene sjekire i strelice slabo su mu kod toga pomagale, morao se većinom služiti lukavstvom. Bio je često bolestan, jer je od vlage i zime navukao u spilji kostobolju i reumu, kako se to vidi po nekim kostima.

— No, za reumu je bilo lehko, promrmljao je stric Miško — Krapinske toplice su mu bile pred nosom, samo će je znal, da bi mu kaj za hasen bilo.

Ledeno doba je dugo trajalo, mijenjala su se razdoblja hladne i toplike klime. Krapinca je nestalo, sačuvale su se samo kosti i oružje.

Šume i klima stvarale su plodno tlo, koje će kasnije, mnogo kasnije naši pravi Zagoreci obrađivati. I tako vi, stric Miško, sjedite u svom trsu na tlu, koje je nekada bilo dno Panonskog mora.

Sunce je zapadalo kad smo ustali, da se opróstimo od strica Miška. Još jednom »povlekli« smo iz njegova peharčeka, a onda se spustili putem kroz rijetku šumu prema Strmcu.

Topla večer umirila je šumu. Iz trsja se čulo samo unisono cvrčanje »črn-bel, črn-bel«, što su ga izvodili popci. Noć je već silazila nad Zagorje. Strmečki potok jednolično je šumio, a nad dragim krajem kružile su mirijade zvijezda.

Bivak

Bio je tako lijep sunčani dan, da čovjek upravo nije mogao, a da se ne zaustavlja i uživa u pogledima prema dolini. Kada smo stigli na Zelenu glavu, sjeli smo pod stari ariš, koji je još sav u svijetlozelenom, proljetnom ruhu. U podnožju stijene primjećujemo, kako neke sitne točke prelaze snježanik. Vjerljivo su divokoze. Promatramo kako se cijela zarađava. Pod srcem prelijeva u toplim sunčanim zracima kasnog proljeća.

Siniša i ja sjedimo na busenju gorske trave; lijepo nam je i ugodno, pa skoro zaboravljamo na stijenu, koja se diže okomito iznad nas. Kroz nju smo namjeravali danas proći.

Teško se odlučujemo na polazak! Već je uskoro i podne, a prešli smo tek manji i najlakši dio uspona! Poslije podne nebo se malo naoblaci, a počeo je puhati i hladan vjetar. To nas je povratilo u stvarnost. Sada smo tek uvidjeli, koliko smo vremena izgubili na lijepom odmaralištu pod arišem, bez obzira na kasan početak penjanja. Počela je sipiti i kišica. Malo pomalo stijena se navlažila, a naše se penjanje zbog toga usporilo.

Gore, na visinama, znatno je duže svijetlo nego u dolinama. Nismo ni primijetili, da su se dolje u Martuljku već upalila svjetla. Tek najedamput nismo više vidjeli oprimaka. Siniša mi je dodao bateriju. Htjeli smo proći još taj neugodni dio, da više gore pronađemo kakvu malu zarađavaju, gdje bi se mogli preko noći ispružiti. Pričvrstio sam bateriju u sponku. Stijena je puna sitnih i rasklimanih izbočina. Penjemo se radi veće sigurnosti vrlo mnogo sa trenjem, te kratkim rastežljajima užeta.

Nalazimo se na prilično teškom mjestu. Već sam zabio dva klina, a sada pokušavam zabiti još i treći. Bateriju sam pritisnuo prsimu uz stijenu, da si donekle svijetlim kod posla. Izgleda da sam našem osvjetljenju posvetio premalo pažnje. U jednom trenu, baterija mi se otkvači, te svijetleći u velikom luku sleti u dubinu. Veličanstven, ali pomalo jeziv prijator! Tek dolje niže, svijetla je nestalo, a štropot koji je uslijedio govorio nam je o njegovoju sudbini.

Ostali smo koji čas bez riječi. Zatim smo shvatili situaciju. Ono izgubljeno svijetlo djelovalo je na nas kao čarobni štapić. Morali smo ostati na mjestu, jer bi svaki pokušaj uspona ili silaza predstavljao životnu opasnost. To smo primili kao činjenicu, te prema tome i postupili.

Noć je bila tako tamna, a ipak smo morali zabiti još nekoliko klinova, kako bi se mogli barem nekako smjestiti. Sa samim klinom tražimo pukotinu, pa zatim oprezno lupkamo po njemu. Konačno smo osigurani.

Sitna kišica nije nas smetala u radu, koji nas je zaposlio i zagrijao, pa je nismo niti osjećali. Tek onda, kada smo se smirili, i kada smo pokušali zauzeti što »ugodniji« položaj postaje nam malo hladno. Ipak umor čini svoje. Na momente zadrijemam. To je u stvari neko polubudno stanje, koje nam našu svijest ispunjava raznim predodžbama u vezi sa našim usponom. Ali i traje kratko vrijeme. Čovjek misli da je prepavao dobar dio noći, a kad tamo, sat pokazuje da je prošlo svega kojih desetak minuta.

Za nesreću smjestili smo se ispod malog, žljebastog prevjesa, koji je kao dobar lijevak sakupljaо oborine i slijevao ih u nekoliko malih mlazeva

po nama dvojici. U najboljem slučaju mogli smo sklonuti samo polovicu tijela. Već smo temeljito prozebli. Tijelo drhti, a mi si pomažemo održavati toplinu zabijajući klinove, koje zatim opet izbjijamo. To su jedini pokreti koje možemo izvoditi, osim što premještamo noge, kada nam u jednom položaju utrnu. Na momente prevlada opet polusan. Kratak je, svega nekoliko minuta, ali u mašti čovjek proživi mnogo.

Ne znam, da li su to bila svijetla u dolini, ili žuborenje potoka, ili hladnoća, a možda i sličnost položaja, ali u jednom trenutku, kada sam zapao u takav polusan iskrstnuo mi je pred očima doživljaj od prije nekoliko godina...

Bio je sparan ljetni dan, kada smo u planini Čvrsnici iz sela Doljani naskočili stijenu Oklanice. Nismo očekivali većih teškoća, pa se nismo ni previše »naoružali željezom«.

Ali jedna je velika suprotnost između Slovenije i Hercegovine, a to je toplina. Dok nam je u slovenskim planinama najveći neprijatelj zima, to je ljeti u bosansko-hercegovačkim, vrućina. Ako se spoji još sa sparom, postaje penjanje mučno, ili se izrodi čak i u borbu za opstanak.

Već smo poslije podne uvidjeli, da nam uspon u jednom danu ne će uspjeti. Žalili smo za onom čturom tople vode, koju smo već iskapili. Ali ni to nam ne bi pomoglo. Sunce nas je palilo u leđa, a stijena je isijavala toplinu u lice. Bilo je baš kao u paklu. Znoj nam je već davno prestao curiti. Tijelu je ponestalo tekućine. Nismo mogli više izdržati. Izvalili smo se na jednu travnatu gredinu, koja je bila zaštićena od sunca, pa teško dišući i skoro bespomoći čekali na zalaz sunca. Tek smo onda nastavili napredovanjem, koje je trajalo do kasno u mjesecom obasjanu noć.

Pronašao sam neku policu, po kojoj sam se mogao po boku ispružiti. Tek je sada postala temperatura snošljiva, pa se je moglo lijepo i zadržati.

Ali žeda se javlja svaki čas. Usta su isušena, a usne ispuçane. Jezik je krut, pa se jedva dozivamo. Sada sam tek shvatio koliko je čovjeku teže podnositi nestanak vode od pomanjkanja hrane.

Kao što se često događa u životu, suprotnosti se susreću i sukobljuju. Noć je svijetla, pa se lijepo vidi, a pogotovo čuje šum vodopada potoka Doljanke. U životu snu vidim kako se nalazim pod samim vodopadom, koji me svega prelijeva, a ustima halapljivo gutam hladnu, bistru vodu...

Ali san traje samo kratko vrijeme. Uže, kojim sam si pričvrstio noge zarezalo se u listove, pa sam se probudio. Predodžbe su mi u snu bile tako žive, da sam se morao sabrati, da tek onda iskrse predame kruta zbilja. Prokušam progutati slinu, ali ni to više ne ide bez bola, jer je sline već davno nestalo.

Rano ujutro, čim osvane, krećemo već naprijed.

Ali kakvo je to napredovanje! Ono što bi u drugim prilikama predstavljalo laku zapreku, postaje sada za nas ovako iscrpljene težak problem. Teškom mukom probio sam se do kojih 30 m pod vrh. Ali kakvog li razočaranja! Sada su tek iskrsla zbiljski teška mjesta. Ovuda nismo u stanju proći ovako iscrpljeni. Razložim ostaloj dvojici situaciju, i oni odlučuju da ostanu gdje su.

Sve nade ostaju nam još kod naših drugova u dolini. Odlučili smo se za zov u pomoć. Nakon nekoliko zovova ostaju ti mukotrpni pokušaji

bez uspjeha. Vruće sunce i ponovo zagrijana stijena uljuljali su nas u potpunu apatiju.

Koliko smo vremena ovako sjedili ne znam. Trgao sam se iznenada kada mi je jedan kamenčić, koji je pao sa vrha prozujao pokraj glave. Prva mi je misao bila: »Drugovi su na vrhu! Eto pomoći!« Sa novom snagom počnem davati signale za pomoć.

Pažljivo prisluškujem, ali nema odaziva! Ali ipak, zar nije ono neki zov iz doline? Napeto slušam! Zov ponavljamo sada svi. Jest, odaziv se ponovio! To su naši drugovi! Oživjeli smo sva trojica. Znali smo da smo spašeni. Dolazi pomoć!

Svim silama dozivamo i upućujemo drugove. Ipak će proći još nekoliko sati, prije nego li se okolnim putem uspnu i dođu do nas.

Eto ih na susjednom vrhu! Dozivamo ih, ali nas ne mogu primijetiti. Tek mahanjem s crvenom maramom označili smo im naše mjesto u stijeni da su nas mogli opaziti.

Samo izvlačenje iz stijene, a pogotovu ispijanje beskrajnih količina vode bilo je samo još epilog ovom našem usponu. Ganutljiv je bio sastanak sa drugovima, koji su nas nakon dvodnevnih muka ponovno vratili u život.

... Sve mi je bilo to prolazilo u svijesti, kada sam se tresao od zime pod malim vodopadom u stijeni Špika. Možda je to čak i pripomoglo, da mi je bilo nešto toplijе, nego što je to stvarna temperatura uvjetovala ...

Jutro je osvanulo lijepo, a stijena se brzo sušila. Ipak nismo htjeli nastaviti put po žlijebu, koji ostaje dugo mokar, nego smo krenuli u strme ploče i na greben, po kojem smo sretno, nakon našeg teškog bivaka, stigli na vrh!

Bio je užitak ispružiti se na topлом suncu na samom vrhu, pa smo uskoro bili i potpuno suhi. Mnogo nam to ipak nije koristilo. Vožnja sa cepinima niz snježišta ponovo nas je smočila, pa smo se tek u ugodnoj planinarskoj kućici u Krnici potpuno osušili.

Nada Ružić:

Tuhobić

Na granici Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotara ima više vrhova, koji doduše nisu visoki, ali su obzirom na svoj specifični položaj vrlo zanimljivi i vrijedni spomena. Svojim prostranim, golim travnatim vrhom, koji se izdiže iz ubogih kraških šumica i travnjaka najviše se ističe Tuhobić (1102 m).

Nalazi se sjeverno od željezničke pruge Zagreb—Rijeka, a najbliži i najzgodniji su mu prilazi Meja, Plase ili Zlobin. Sa svih triju željezničkih stanica markirani su putevi do vrha, i za cca 2—3 sata hoda i slabiji će pješak preći taj put.

Južno je podnožje Tuhobića, kojim prolaze gore spomenuti putovi, obrasio niskom bjelogoričnom šumom. Ponegdje su u šumi malene čistine, brižljivo ograđene kamenim gromačama — košanice primorskih seljaka. Obzirom na veliki promet ljudi i stoke u šumama i livadama Tuhobića, imade u šumi nekoliko velikih cisterni za vodu. Neke su podigli seljaci sami, uz pomoć i doprinose svojih suseljana iseljenika u Americi — neke je opet izgradila vojska.

Gotovo čitav sat, ili sat i po, ići ćemo kroz ovu lijepu i hladovitu šumu, u kojoj s proljeća ima mnogo đurdica i drugog cvijeća, a ljeti jagađa, koje narod zove jednim neobičnim, i drugdje nepoznatim imenom: »truskaljac«. Prošavši dakle tu šumu, izbiti ćemo na čistinu pod samim vrhom, koja je travnata i prilično strma. S proljeća, kad je posjet Tuhobiću najljepši, čistina sva je plava od encijana — ali ima na njoj i drugih vrsta raznog cvijeća.

Nā vrhu je betonska piramida.

Kako je vrh potpuno gol, i na vrlo zgodnom položaju, pruža se sa njega raznolik i lijep vidik.

Neobično je zanimljiv razgled baš zato, što jednim pogledom obuhvaća i Gorski Kotar, i Kvarnerski zaljev. Vidi se daleka Učka, te otoci Krk i Cres, i dio Planinskog kanala. Za jasna ćemo vremena ugledati i ponosni Velebit. Pod nama vidimo uboga kraška naselja: Hreljin, Meju, Krasicu i Praputnjak, čije se čiste kućice bijele među kamenjem i malim njivama i vinogradima. Dio Bakarskog zaljeva vidi se takoder.

No od sjeveroistoka prema sjeverozapadu mijenja se slika potpuno. Najblži nam je vrh tek nešto niži — šumoviti Jelenčić, dalje pak Medvedak i Kobiljak. Nad Ličkim se poljem diže šumovita Viševica, i Burni Bitoraj, dalje pak Bjelolasica.

Sa sjevera leži pod nama Lepenička dolina, okružena gustim mješanim šumama. Prema sjeverozapadu vidimo Risnjak, Slovenski i Hrvatski Snježnik te Obruč; Fratar, a niže i stjenoviti Kamenjak.

Ukoliko nas nesrećom vjetroviti dan nanese na Tuhobić, jak nam vjetar ne će dopustiti da dugo uživamo u pogledu.

Svakome, tko ga posjeti, savjetujem, da se ne vraća natrag na primorsku stranu, nego neka se radije spusti ravno šumom u Lepeničku dolinu. Valja se spustiti oko 800 m po bespuću ravno šumom, pa ćemo se naći u dolini, okruženoj gustim crnogoričnim šumama, koju presijeca potok. Dolina je najljepša s proljeća, ali valja imati na umu, da je u to doba vrlo vlažna i podvodna, te nije uputno onuda bez dobre obuće prolaziti.

Odande do Fužina nije put markiran, no kojom god od staza — koje kreću prema sjeveroistoku — podemo, sigurni smo, da ćemo nakon sata hoda po krasnim livadama, koje presijecaju mali potočići, i nešto veća Lepenica — doći do nekadašnjeg izvora Ličanke, odakle sad počinje Jezero Bajer, akumulaciono jezero hidrocentrale Vinodol.

Na početku samog jezera nalazi se još prilično neistražena špilja, međutim je njen početak prohodan i pristupačan. Jezero je vrlo lijepo okruženo šumom, a na jednoj mu se obali smjestilo lijepo i čisto mjesto Fužine, koje je s tim novim jezerom mnogo dobilo ne samo u privrednom, već i u turističkom pogledu.

Sad ćemo lako doći i do nedaleke željezničke stanice.

Na koncu valja spomenuti, da je Tuhobić, iako je malo poznat izvan svoje okolice, vrlo važan sa privrednog pogleda: trava sa njegovih pašnjaka, i drvo njegovih niskih i burom povijenih šuma prava su blagodat za obližnja primorska sela.

Tuhobić ima i svoje historijsko značenje: pod njim se je krio partizanski logor, za vrijeme NOB-e. Narod Hrvatskog Primorja smatra to

brdo kao simbol svoje borbe. Na Dan Ustanka u velikom se broju skupljaju ovdje ljudi iz sve okolice Rijeke, na proslavu. Najviše ćemo ih toga dana naći tamo, gdje se još u šumi jasno vide tragovi partizanskih logora: slušaju pričanje preživjelih boraca o njihovim teškim patnjama i stradanjima.

Tuhobić je drag i lovcima radi obilja divljači, te oni imaju nedaleko vrha jedno malo lovačko sklonište.

Nitko, tko posjeti ovo, Primorcu s mnogih razloga tako drago brdo, ne će požaliti.

Pohod Planinarskog društva „Velebit“ iz Benkovca vrhovima Južnog Velebita

Najznačajniji naš izlet bio je 1., 2. i 3. maja na Velebit. O tome pothvatu htjeli bi vam nešto više reći. Cilj izleta bio je: osvojiti Sv. Brdo, Veliki Golić, i Tulove grede. Jedna grupa trebala je krenuti iz Benkovca 30. IV., poslije podne autobusom (razumljivo uz punu cijenu, jer na autobusima nemamo popusta), a druga sa kamionom 2. V. rano u jutro.

Već 29. IV. sve je bilo u pokretu. Izvješena je društvena oglasna ploča popunjena fotografijama od zadnjeg izleta, te fotografijama nosilaca štafete i uputama za Prvomajski izlet. Privremeno iznajmljene prostorije pružale su posebnu privlačnu sliku života, drugarstva i rada članova PD Velebit. Predsjednik, tajnik i kadrovik društva u punoj su formi. Ispunjuju se legitimacije, udaraju pečati, daju potpis. Ulaze mlađi — novi — planinari, traže obavijesti, interesiraju se za način putovanja, odjeću, obuću, hranu i drugo.

Drugovi iz uprave su neumorni. Puni svečanog raspoloženja, ali i odgovornosti, koju preuzimaju na sebe organizirajući ovaj do sada najveći pothvat, daju podstrek i savjete svima.

Osvanuo je i 30. IV. Pripreme se dovršavaju. Četiri je sata poslije podne. Očekuje se autobus, koji će povesti prvu osmerku prema Obrovcu. Stiže vijest, da autobusa nema — u kvaru je. Drugog automobila nema. Kratak dogovor i grupa kreće — pješice. Razočaranje, ne zbog toga što ćemo prijeći 31 km pješice već zbog toga što će i onako kratko vrijeme boravka na Velebitu biti skraćeno za jedan cijeli dan. Idemo! Oklijevanja nema. Pred nama je šesnaest sati pješačenja, a na cestu otpada oko 30 km. Prvi odmor pravi se u srednjovjekovnom karinskom manastiru. Noćili smo u sjeniku, gladeći žuljeve na nogama uz dosjetke popraćene smijehom. Druga etapa je Obrovac. Tu ostajemo do 2. V., a toga dana u 4 sata u jutro produžujemo prema Tulama. I ako umorni, sretni smo jer je Velebit tu. Veremo se uz njegove obronke. Provalčimo se kroz klisure. Stižemo na Belveder. Kratak odmor, kojeg osvježava blagi planinski vjetar i divan pogled na Podgorski kanal, otoče, kanjon Zrmanje i... vijugavu cestu, koja nam je oduzela toliko dragocjenih sati. Idemo dalje. Pred našim očima otvaraju se novi, nama već poznati vidici. Uživamo promatrajući Tulove grede, Kapljuh, Kraljičina vrata i... prihvatište kod Č. Nekića, gdje nas očekuje okrepa i odmor.

Iako umorni svi smo veseli. Iznenada se čuju automobilske sirene. Stiže naša druga grupa. Kamion se pojavio. Klicanje, pjesma i veselo mladenački smijeh. Iza prvog kamiona pojavio se i drugi — to su drugovi i drugarice iz Smilčića. Ima nas oko 50. Gorde i hladne stijene Velebita izgubiše svoj dostojanstveni mir. Krećemo prema V. Halanu, a odatle preko Trolokava, ispod V. Golića na Dušice i Sv. Brdo 1758 m. Pješačenje bez poteškoća. Noge nam upadaju u mekano bukovo lišće, dok nam se nad glavama šire krošnje tek raspupale bukve ponegdje prošarane zelenim stočima jele. Uznemirenim miševi bježe u svoje rupe, a poneka bjelouška izgubi se uz šuštanje među lišće.

Izblijedjele markacije vode nas ravno na — Dušice. Zavladala je svečana šutnja. Pred našim očima je sasvim novi vidik. Ogromna ravnica, kakvu ovdje nismo

očekivali, izbrazdana niskim humcima izgleda kao sag išaran najljepšim bojama prvo-
ga cvijeća. Oivičena je bukovom šumom. Na zapadu se postepeno diže u Sv. Brdo,
malo dalje u Vaganjski vrh. Posjedasmo na obronku, nijemi od sreće i zadovoljstva.
Popušta se obuća, otvaraju se naprtnjače, škljocaju prvi snimci, a onda okrepa.

Kasno je već. Četiri su sata poslije podne. Na Sv. Brdo ići će najsvježiji.
Glavnina ostaje, dok se jedna desetina spremi za pokret. Uzima se samo najpo-
trebni i kreće. Prelazimo dolinom Dušice. Dolazimo do ruševina stare planinarske
kuće. Odvajamo se od nje u uvjerenju da će se opet ovdje podići kuća, koja će
planinarima pružiti veće mogućnosti obilaženja i upoznavanja Južnog i Srednjeg Ve-
lebita. Uspon je počeo kroz gustu mladu bukovu šumu. Teško se probijamo, ali nam
moralnu snagu daje vrh ovog obronka išaran bijelim krpama snijega. Izlazimo iz
bukava i nalazimo se na golin padinama obraslim travom. Još su samo dvojica u
šumi — udaljeni svega dvadeset metara od prvih. Najednom krika i vika. Stanemo
skamenjeni. Što se je desilo? Čuje se topot nogu i kršenje granja. Na čistinu ispadla
krdo divljih svinja. Bježe između nas zapanjujućom brzinom uz strmi obronak Sv.
Brda. Bile su nam na dohvati ruke, a sada su već pri vrhu. Odahnusmo. Nikome se
nije ništa desilo. Sa pritajenim strahom krećemo tragom divljih svinja prema vrhu.
Često zastajkujemo, uživajući u divnim pejsažima. Svaki korak pruža nove vidike.
Slika pred očima postaje sve zamarnija, sve šarenija. Još par koraka i naći ćemo
se kraj piramide. Kao po dogovoru jurnosmo prema vrhu.

Zadihani i zadivljeni ukrutismo se od očaranosti. Nervozni i nestripljivi okre-
ćemo se na sve strane u želji, da za jedan časak, jednim pogledom obuhvatimo sve
ono što leži tu — pod našim nogama, a opet tako daleko.

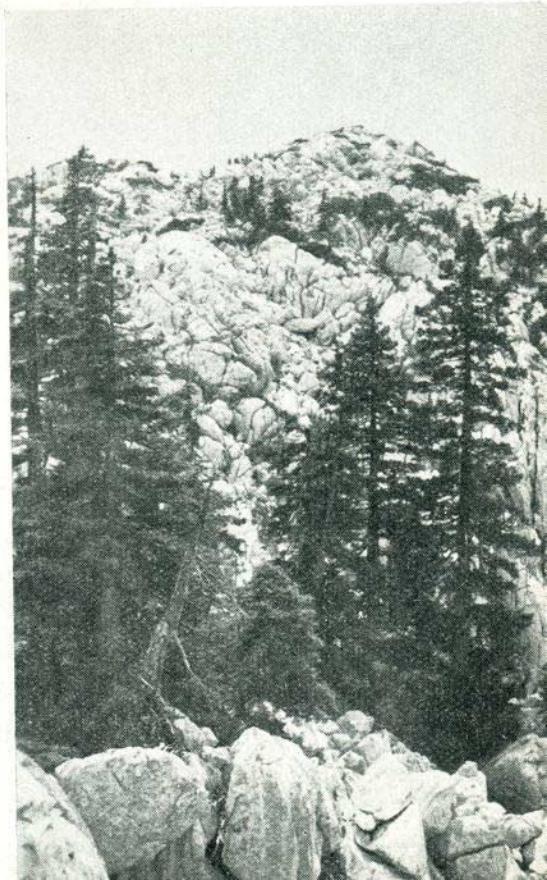
Pogled nam klizi po tijehovoj površini Jadrana, vere se uz Malu i Veliku Pakle-
nicu. Prelazi preko Golića, spušta se na Tulove grede, Trolokve, Halan i zastaje
časkom na Dušicama. Tamo daleko vidi se grupica, kao mravi sitnih, naših drugova,
koji nas sa zavišću promatraju. Skoro da smo na njih i zaboravili. Dijemo kape,
vjetrovke i čebad. Odvajamo svoj pogled od njih i upiremo ga sad u jednom sad
u drugom pravcu. Upiremo oči daleko, daleko. Upiremo ih preko mora, da vidimo
obrise obale onih, koji čeznutljivo otvaraju svoje pohlepne ralje prema našoj obali.
Htjeli bi, da im i sa ovoga mjesta gromko viknemo: »K sebi ruke, bijednici! Ovo je
naše! Zar ste zaboravili snagu naših ljudi u ovim klisurama!« Zapadnjak donosi
tamnosive oblake. Još par časaka i naći ćemo se iznad njih. Mi, pješaci, mlađi plan-
inari iznad oblaka! Kojeg li užitka, kojeg li veselja. Iskoristavamo ovih par časaka
i snimkom ovjekovjećujemo naš prvi dolazak u posjete ovome vrhu, koji se je 1758
metara podigao nad obalom, gdje smo juče bili, a neki još jutros. Tek što je sni-
manje izvršeno oblaci nam zakloniše vidike. Ostajemo još nekoliko minuta i spušta-
mo se. Zapadnjak je sve jači i razgoni oblake. Obasjani zrakama zalazećeg sunca,
silazimo. Pri podnožju doživljavamo malo iznenađenje. Neoprez je mogao stajati
jednoga od nas ugriza otrovnice. Veliki poskok puži među kamenjem. Spretan uda-
rac šibom prouzrokuje na njoj kvrgu, zmija se omota i časkom postaje naša žrtva.
Živu je strpamo u boci i krenuso dalje, te se za nekoliko minuta nadosmo kod
glavnine. Zajednički uputismo se prema konačištu kod Nekića. I ako je bilo dosta
daleko, u veselom rasploženju nismo ni osjetili kako smo stigli. Trolokve, Sv.
Brdo, Dušice, poskoci, divlje svinje — ujedno Velebit sa svojom lijepom divljinom,
pružiše nam bogat materijal za razgovor i smijeh.

Skupa sa mrakom stigosmo do Cire. Dobra večera, još par riječi i u — slamu.

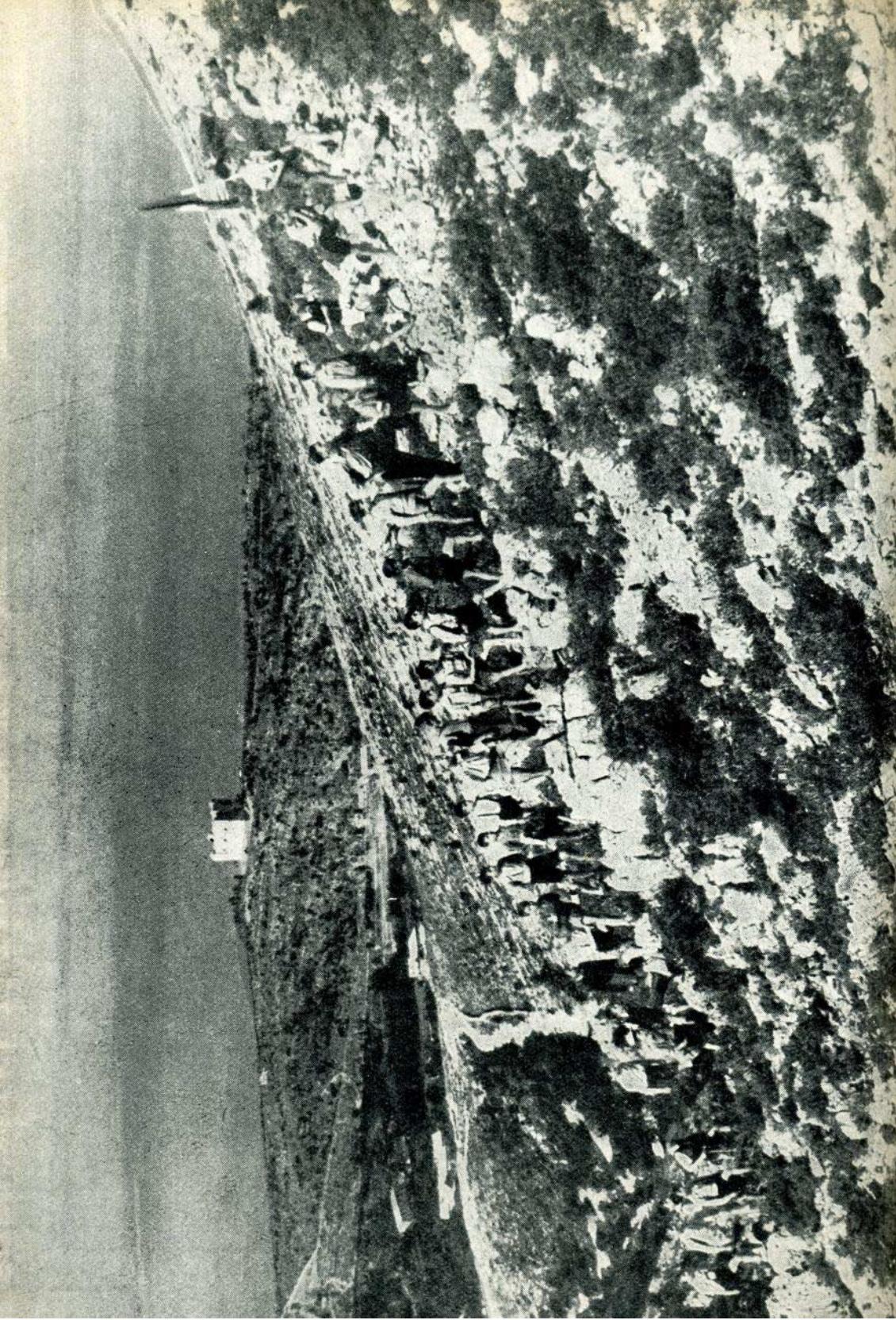
Osvanuo je 3. maja. Izvukosmo se iz kuće, otresajući sa sebe slamu. Protiremo
oči, duboko udišemo jutarnju svježinu Velebita. Dijelimo se u dvije grupe. Oni koji
nisu bili na Tulovim gredama ići će sada, a ostali idu na Veliki Golić. Opet neko-
liko sati punih nezaboravnih doživljaja. Svaki vrh ima svoje ljepote, svaki omogu-
ćuje drukčije poglede. Uspon na Golić zahtijevao je poseban oprez. Izgledalo nam je,
da su se svi poskoci sa Velebita ovdje sastali, da nam prave dobrodošlicu. Prori-
jedismo njihove redove i sretno dodosmo do vrha. Magla i vjetar nisu nam dozvolili
da uživamo u onoj mjeri, kao što smo mislili. Uza sve to povratismo se zadovoljni
do konačišta te praćeni laganom kišom krenusmo preko Obrovca u Benkovac.

Povratismo se u Benkovac sa odlukom, da će prvi naš veći izlet biti posjet
Velebitu i da ćemo prodrjeti još dalje prema njegovoj sredini — preko Svetog Brda,
Vaganjskog vrha i Visočice.

Iz PD »Velebit« u Benkovcu

Sjeverni Velebit:
Rožanski kukovi

Kako sam postao planinar

Poduze prijateljujem sa drugom Nikolom i koliko se sjećam, od prvog dana našeg poznanstva, započe on mučan posao, da me oplaninari. Ja tvrdoglav, a on ne popušta. Stjera me ponekad pa se branim razlozima protivnim mojim osjećajima, sve u nadi, da će on prestati. Teško mi je prekinuti prijateljstvo s vrijednim i iskrenim drugom, a što je planinar, ne mogu mu upisati u grijeh.

Ali pomalo poče me peći njegovo blago uvjeravanje i već popustih u sebi, ali se još uvijek ne predajem. On zaintačio, pa će onako iz duše: »Ma, slušaj Ivane! Ima li još ljepše od prirode? Zamisli malo. Osvaneš rano na kojem velebitskom vrhuncu, okružen veličanstvenom samočom neoskvrnjene prirode, a vidik ti se pruža krasnim našim Jadranom. Istra ti je kô na dlanu, a otoci se ljeskaju poput oaza na plavoj morskoj površini. Pluća su ti puna miomirisa velebitske vegetacije. Upravo osjećaš radost života... Pokušaj bar jednom meni za ljubav. Bude li ti žao, nikad ti više neću spomenuti ni riječi.«

Eto, samo nekoliko riječi iz njegove bogate planinarske riznice, pa daj sad ne popusti. Ali kako rekoh, tvrd sam ja orah. Sad što bih i pristao, stid me je. Velim: »pristao«, ali ne toliko radi planinarstva već zbog Nikole. Međutim kad se sjetim, kakvim sam sve dokazima osporavao njegovu želju, upravo me groza hvata što bi on rekao kao i ostali kojima sam pričao. Istini za volju priznajem, što mi je i najteže, da sam se čak podrugivao mom dobrrom Nikoli.

Jedne večeri puće gordijski čvor, kad se najmanje nadah. Dode mi Nikola. Vidiš po držanju, nešto ima. Ja ne pokazujem znatiželje. On bijaše kratak: »Slušaj Ivane! Sutra u šest sati idem s planinarskim podmlatkom na izlet. Molim te, pomozi mi. Djeca ima više i potreban mi je bar još jedan ozbiljan drug. Ponesi sa sobom i aparat, da mališanima ostavimo uspomenu. Eto, ne zamjeri, voljan sam ti nadoknaditi trud.« U meni živje zaigra srce i obradovah se, što će se konačno riješiti problema. Odmahnem rukom uvjeravajući ga, da ne spominje nadoknadu i eto, voljan sam mu pomoći. On ode, a ja se tek sjetih, da ne upitah, odakle je polazak i kuda se ide. Ali neka! Ustat će ranije pa će već sresti kojeg mališana, a kuda se ide, sada mi je svejedno. Tako i bi.

Mladi planinar

U živahnoj igri

Osvanu lijepo svježe jutro i mala planinarska vojska krenu disciplinirano točno u šest sati. Neki nose naprtnjače, neki torbe. Nose i pionirsku zastavu, a dvojici vidim o pojusu konop. Samnom dode i moj dobar drug lovac Vjeko. Obojica ponijesmo puške. Djeca radoznao gledaju i zapitkuju, a Nikola cvate. Ta dobio je dva pomagača. Penjemo se polako, oprezno i sve u razgovoru. Teme su žive i raznovrsne. Koristi se dvogled i kompas. Djeca su ushićena. Pitanjima kraja ni konca. Nikola smišljeno rukovodi putem i razgovorom. Čas je na zemljopisu, čas pokazuje, kuda je prolazila stara rimska cesta. Ne zaboravlja pitati koja je ovo biljka, koje je ono deblo, a sve uz zanimljivo tumačenje, kolika je korist biljnog carstva i koliko pažnje treba posvetiti odgoju i čuvanju tog neprocjenjivog vrela ljudskog bogatstva. Mali planinari živo učestvuju, te od onog običnog jasena i bora, iskršava industrija i mogućnost korisnog iskorištavanja šume i ljekovitog bilja u socijalističkoj zemlji. Hoćeš, nećeš, nadosmo se ja i moj drug u ulozi odgojitelja, jer Nikola ne dospije svima odgovarati. Radovahu me vesela i rumena dječja lica i ono iskreno povjerenje s kojim prate i upijaju našu pouku. I nehotice pomišljam, kako bi bilo lijepo i korisno ovako odgajati djecu. Osjetih, da je to jedan od najboljih načina u stvaranju zdravog, iskrenog i poštenog socijalističkog građanina.

Misli mi prekide komanda: Odmor! Nisam ni primijetio da smo prilično odmakli. Pogledam, a ono se ispod nas pružilo more neopisivo lijepo u prvim pozdravima zraka jutarnjeg sunca. Zapadno od nas vidimo naš stari i dragi uskočki Senj, a navrh brdašca »Nehaj« istoimenu kulu, ljubomornog i ponosnog svjedoka prošlih junačkih i svijetlih dana naše mukotrpne povijesti. Južno od nas, a u pravcu istok-zapad spušta se k njemu kanjon »Senjska draga«, kojem Senj zahvaljuje svoj rani osnutak i čast, da se starošću mjeri s Rimom i Atenom. Promatramo i uživamo svi. Dvogled ide od ruke do ruke. Učinih nekoliko snimaka i put se nastavlja. Rekao bih, začas stigosmo do pod sam vrh brda u mladu borovu šumu. Udišem punim

Veselo kolo na Velebitu

plućima. Nikola rasporedi grupe. Otvaraju se torbe; vadi se hrana, malo ćemo za-ložiti. Djeca međusobno drugarski dijele i radošno nude nama iz svojih zaliha: Ej! Drugovi! Polakše, ima još dana. Nismo prošli ni pola puta.« Tako dovikuje voda puta, a djeca se smiju punim ustima i milota ih je promatrati, kako slasno jedu.

Nakon jednosatnog odmora, kroz nepunih deset minuta, nađosmo se na francikovačkom polju, kilometar pred ciljem, selom Francikovac. Sad je istom medu mlađom družbom uzavrelo. Razletiše se po polju. Nasta cika i vika dok se nije organizirao juriš. Nađoše se tu i komandiri desetina. Nikola rukovodi jurišem, a ja i drug Vjeko smo neprijatelj. Neznam koju bih desetinu prije snimio i, dok užurbanio okrećem aparat tamo i amo, zarobiše me napadači i juriš se ponavlja. Potom zaredaše lakoatletske discipline: skok u dalj, skok u vis i t. d. Priča se o rekordima, olimpijadi, pionirskom gradu, željeznici, planinarskim zgodama i poput kratka sna prođe dvosatna korisna igra i razonoda.

Mališani se stalno bore za nošenje zastave, a Nihola dosuduje, tko će je i dokle nositi. S pjesmom udosmo u selo. Tu napunismo boce vodom i krenusmo u šumu povrh sela, da zaslужeno ručamo. Putem ugledasmo nad nama dva krasna primjerka orlova kamenjara (Steinadler). Poradi visokog ljeta nisam mogao pucati, a da zadovoljim djecu, gađao sam u postavljene predmete na zemlji. Veselju nikad kraja! Cilj je postignut. Djeca su puna zadovoljstva, a i mi s njima. Dan se bliži kraju i teško se rastajemo sa šumom, a ja nerado pomišljam na svakidašnji gradski život. Krenusmo lijepim putem ispod »Orlova glijezda« te sa pjesmom i u veselom pričanju stigosmo razdragani kući.

Što da duljim?! Nisam se razočarao, a ovaj izlet ostat će mi trajno u najljepšoj uspomeni. Aktivan sam član planinarskog društva i ponosim se izgradnjom našeg doma na Zavižanu, najljepšem vrhuncu sjevernog Velebita. Uskoro, moći ćete doći i vi da u njemu nađete osvježenje.

Kamešnica — Cincar

Naše sive i gole planine traže, da se po koji put zaletimo u šumovite krajeve Bosne i tamo osvježimo i skupino novu snagu. Kamešnica i Cincar, tradicionalni izleti »Mosora« evo se posjećuju prvi put nakon oslobođenja.

Jednog ranog majskeg jutra oveća grupa planinara sa brodogradilišta, veselo raspoložena, zahvaljujući svojoj podružnici dupkom je napunila udobni kamion, te produžila u pravcu Bosne. Pod nama je splitski bazen, na desno tvrdi Klis i gordi Mosor, lijevo Kozjak, Svilaja i Sinj — planine i mjesta slavne prošlosti. Kamion teško krekće uz serpentine Vagnja, da se zaustavi na vrhu kod bivšeg planinarskog doma na Vagnju. Veselje je zamrlo pri pogledu na do temelja porušeni naš dragi dom od kojega nisu ostala niti uobičajena četiri zida, već samo hrpa ruševina.

Gusti i šikarje zaklanja nam put do nekadašnjeg skloništa prof. Giromette. Markacije su već iščezle, stabla posjećena, put se teško razabire. Teško bi se bilo snaći, kada nas nebi pratile uspomene i sjećanje na minule dane. Sad jedan, sad drugi uzvikne: »eno poljane gdje smo se skijali«, »eno kolibe gdje smo se sklanjali«, »eno čuke na kojoj sam stražario«, »eno bunkera koga sam osvajao« i t. d. U gustoj šumi, sada goloj čistini od oborenih stabala medu kamenom i crijeponi slijepo i nijemo nas dočekuju goli zidovi nekadašnjeg skloništa. Opet nastaje žalosni tajac. Pregledavamo ostatke prepiljenih greda na krovu, povadenih okvira, vrata i prozora, raznesenog svega što se je moglo prenijeti. Da! To je bio propušteni momenat ospobiti dom neposredno iza rata, kad se je mnogo toga moglo spasiti, a takav nam je isti slučaj Lugarnica na Mosoru i Vidovica na Braču.

Drugovi se razletješe po okolnim visovima i čukama, a drugarice lože vatru i spremaju ručak. Goli su zidovi već išarani imenima i željama za obnovom skloništa. Nismo ostali tu dugo, jer nam Bosna šalje jedan gusti kišni oblak, koji se zakvačio baš na naš vrh. U pokretu na pola puta u šumi sasu se na nas kiša, krupa, sijevanje, grmljavina. Svaki je izabrao jednu gušću jelu, sklonio glavu i čeka... da što prije ovo prođe. »Romantično, zar ne?« viče vođa. Ta romantika je brzo prošla te produžimo put, a već do kamiona bili smo suhi, a i naš kamion kojega oblak nije zahvatilo. Produžimo kamionom niz jezive serpentine do Prologa, zatim ravnom cestom preko zelenog Livanjskog polja u Livno.

Mujezin je već bio otklanjao, kad mi bučno zakočismo pred novim hotelom u kome se udobno smjestila nas polovica, dok se druga polovica predvođena nastavnikom škole, smjestila u učionici gimnazije na školske ploče i klupe.

Ranim jutrom, u pratnji člana planinarskog društva iz Livna i na njegov prijedlog, krenušmo kamionom vijugavim šumskim putem preko pašnjaka visoravni Krug na izvor Čadilj do podnožja čunjastog vrha Cincara do prve snježne krpe. Tu je jedna grupa ostala da se naužije snijega i klizanja. Preokrenuta klupa kamiona bila im je »bob«. Ne zamjerite, kod nas je snijeg rijetkost. Ostali krenuše strmim, ali travom potpuno obraslim čunjem do vrha. Proljeće je i priroda se budi. Kroz travu probijaju cvjetići, a gušterice i zmije još u polusnu jedva se kreću. Naš kamion u dolini već je sitna točkica koja se jedva razabire.

Evo nas na vrhu (2006 m)! Koja nam se krasota pruža! Sa sjeverne strane od Bosne snijeg je još do samog vrha, a s druge prema jugu i Dalmaciji sve se zeleni. Po toj zeleni pasu bijele ovce i spremaju nam čuveni livanjski sir, a u dolini crvene

se krovovi nove sirane. Pogled nam kruži naokolo po Livanjskom i Glamočkom polju, po vrhovima Kamešnice, Troglava, Staretine, Vitoroga, Vranice, Čvrsnice, a gusta kiša u daljini stvara nam neprozirni veo za daljnje poglede. Specijalka i dalekozor kruže iz ruke u ruku.

Zatrpalji smo našu hranu i piće u snijeg — to je naš frižider. Sjedamo u travu, a iz snijega vadimo hladan ručak. Vjerovali ili ne, ali takvog apetita nismo još nikad imali — nazvasmo ga »bosanski apetit« — nikad naše torbe nisu ostale tako prazne. Na koncu nisi znao tko čije jede.

Kišna zavjesa sumnjivo se približavala i prekinula naš odmor i sunčanje. Veselo i klizavo natrag, padaš na meko (a Mosor?!), šale ne fali. I nehotice gaziš i po cvijeću. Koliko je encijana stradal, a ja sam veliku viku digao, kad mi je jedna drugarica na vrhu Mosora nehotice zgazila jedan encijan od tri koja smo gore našli i pažljivo ih ogradili. Ma kad će se Dalmacija zazelenjeti? Nikad na ovaj način!

Ovaj put se izmanknusmo kiši i kamion nas dovuče u Livno, da ga do mraka pregledamo. Prošetasmo do izvora Bistrice, do Duman vrela, popesmo se do džamije, odakle puca pregled na čitav grad, koji je u ratu dosta postradao. Prolazimo i kroz muslimansku mahalu, koja stupa novim putem progresa, koja je odbacila zar i feredžu i otvorila vrata muslimanskoj ženi. Daljinjom šetnjom, ne zamjerite nam, ali zaželjesmo čevapčiće. Bilo je sve zatvoreno i nadosmo nekog čovu, koji opet zovnu nekog derančića, što se oko nas motahu, pa mu reče: »Ajde, bolan Meho, kod Sulje čevapdžije, reci dodoše dauri iz Splita i oče čevapa, reci prodat će beli pedeset porcija«... ali mi ipak čevapčića ne okusimo, to se ovdje prodaje i jede samo ujutro. U restauraciji hotela razvila se veselica; iz jednog »čoška« razliježu se sevdalinke, a mi iz drugog »kantuna« odgovaramo našim dalmatinskim pjesmama. Umor ovo prekide i pokret na spavanje se odmah prihvata.

Ujutro zaželjesmo mlijeka, ali opet bez sreće »to je samo za stalne mušterije« reče trgovac, te razdijeli mlijeko i zatvori dućan. A šta mu možeš kad je takav »adet«, a ti zagrizi ako ti je što ostalo od Cincara. Vrzenjem po gradu susretnemo se s našim starim znancem direktorom rudokopa uglja Tušnice, posjedosmo u kamion i eto nas u rudokopu. Na ulasku spomen ploča kaže, da je tu 1942. god. bio drug Tito i glavni štab. Praznički su dani, a centrala u čišćenju, te se uputimo sa malim karbit-lampama za direktorom u rov, mnogi od nas po prvi put u životu. Pogled na poduprte rovove, kamene odrone, iskope uglja, vodu, opasnost od plina i t. d. govori o veličini i požrtvovnosti radnika-rudara. Duboki je značaj njegovog pozdrava »Sretno!« pri ulazu u ovu sablasnu zemljinu utrobu. Zadovoljni pregledom i tumačenjima izidosmo na danje svjetlo da pregledamo uredaje sortiranja, te geološke karte i teško se rastamo. A zašto?

Tušnica i Livno imali bi biti završne točke nove željezničke pruge Split—Livno, koja bi povezala planine Kozjak, Svilaju, Kamešnicu, Cincar, a koja bi pored ekonomске koristi ojačala i omasovila planinarski pokret u Dalmaciji, a specijalno u Splitu, jer mi sa ovako golin Mosorom i Kozjakom nećemo nikad moći 100% uspjeti.

Ovo je bio već treći dan na putu. Raspoloženje i drugarstvo bilo je na vrhuncu upoređujući ga s početkom puta, kada su izbjjala sitna mala beznačajna trivenja. Sad već nitko neće kući, »hajdemo do Jablanice«, ili »vodo, hajdemo bar do Zadvarja«, naravno to nije bilo moguće. Učinimo još jedan luk oko Kamešnice preko Buškog blata i Trilja na Sinj i na koncu trećeg dana uvečer bučno upadosmo u Split.

Svi dodosmo zdravi, živi i raspoloženi. Prestalo je vodino vječno prebrojavanje i brojno stanje. Na rastanku zadovoljni stisak ruke na neobično uspješom izletu, — našem najljepšem poslije oslobođenja.

U potrazi za „Vražjom pećinom“

Godine 1898. napisao je D. Hirc u »Hrvatskom planinaru« opisujući Plješivicu kod Samobora, da se na njoj nalazi prirodna ljepota zvana »Vražja pećina«. Za upotpunjivanje opisa Plješivice, u »Vodiču kroz Samoborsko gorje« trebalo je taj podatak provjeriti i točno opisati mjesto, gdje se spomenuta pećina nalazi, odnosno kako se može doći do nje. Stoga smo — na poziv urednika »Naših planina« P. Lučić-Rokiju — krenuli u subotu 7. VI. 1952. u Samoborsko gorje.

Bez poteškoća stigli smo u Samobor i odavde na Oštrec, gdje smo odsjeli u planinarskom domu, u kome nismo zatekli nikoga osim opskrbnika Tome. Bili smo vrlo iznenadeni lijepim preuređenjem doma, što su izveli vrijedni planinari iz P. D. Ž. Vrijeme je bilo maglovito, a zrak pun sparine, koja je polegla po čitavom Samoborskem gorju. Usjevi su vrlo slabi, pa se mjesta gdje je zasijan kukuruz čine kao gola zemlja, jer su, zbog pomanjkanja kiše, usjevi zaostali kao rijetko koje godine. Seljaci su vrlo zabrinuti, jer je već i kasno da bi se usjevi mogli oporaviti, a da nevolja bude još veća, namnožili su se i silni miševi, koji uništavaju sve do cega dodu.

Budući da do 20 h nije došao ni jedan planinar, otišli smo rano spavati, jer sutra treba poraniti prema Plješivici. U domu je bila takva tišina, da nam je bilo upravo neobično. Noću smo čuli dolazak samo dvaju planinara.

Ustali smo u 4 h u jutro i oko 4,45 h krenuli iz tihog doma prema Preseki, a odavde prema Mrakušiću. Putem se osvrćemo na zagorske i slovenske planine, među kojima se ističu Juliske Alpe u bistrom jutru, kao rijetko kada. Pomanjkanje kiše opaža se i na gorskim livadama, jer je trava jedva do gležnja, dok inače znade narasti do koljena. Za 45 min. stigli smo u selo Mrakušić usput susretajući pastire, koji su gonili blago u planinu na pašu. Kada smo se namjerili na starijeg seljaka zapitali smo ga, da li znade gdje se nalazi »Vražja pećina«, a on se začudio i rekao, da on nije nikada čuo za tu pećinu. Upozorio nas je, da na sjeverozapadnom ogranku Plješivice postoji mala pećina, u kojoj su uklesane riječi: »Slava Gaju«, ali o tome podrobnije nije znao ništa. Usput nam je spomenuo, da u selu Prilipu postoji spilja, koju je pronašao neki seljak, kada je uređivao voćnjak. Čuvši za to, odlučisimo da posjetimo i to mjesto, jer smo imali dosta vremena. Dobivši točne upute krenusmo u potragu za tajanstvenim natpisom.

Put do ove pećine vodi državnom cestom prema Jastrebarskom, te se, 5 min. od Mrakušića, odvaja udesno u smjeru jugozapada prolazeći pokraj dva velika betonska bazena za napajanje blaga. 10 min. odavde odvaja se jedan put nalijevo, a jedan nadesno, koji vodi uzbrdo kroz gustu šumu po kosini. Nakon 20 min. hoda došli smo do 3 m visoke pećine zelene od mahovine, gdje smo na jugoistočnoj strani otkrili, na ravno isklesanoj površini, veličine 50×30 cm pravilno klesan natpis:

SLAVA GAJU
1809—1909

Ovo otkriće razigralo nam je maštu, no nismo mogli zaključiti ništa nego to, da je o stogodišnjici Gajeva rođenja uklesan ovaj spomen-natpis. Ovo otkriće vrlo nas je obradovalo, jer nikada nismo čuli nešto o ovoj ploči, pa je potrebno da to ovdje spomenemo, da i mlađe generacije planinara nešto doznaju o tome.

Odavde krenusmo prema selu Prilipju, te smo, nakon 20 minuta, izbili na šumski proplanak, gdje su tri pastira pasli blago. Pozdravivši se s njima započesmo sa najstarijim, kojemu je bilo oko 60 godina, razgovor o »Vražjoj pećini«, no on je izjavio, da nikada nije za to ime čuo. Iz dalnjeg razgovora doznamo da se, par koraka od nas, nalazi iskopište ljudskih kostiju i kamenih sjekira, pa nas odvedoše na mali brežuljak obrasao grmljem i velikim drvećem i pokazaše nam svježe zatrpano mjesto veličine 2×2 m. Ovim otkrićem bili smo uzbudeni i ushićeni, jer tako šta nismo još nikada pronašli iako smo znali da je Samoborsko gorje puno ovakovih nalazišta. Nagadali smo, da bi to mogli biti japodski grobovi, kojih je nađeno i na Japetiću, no seljani nam rekoše, da im je »doktor« rekao da je to staro oko 3.500 godina i da će on još pronaći takovih stvari. Znatiželjni, ispitali smo seljake kako je to pronađeno, pa su nam rekli, da su to mjesto oni zvali »Gradišće«, a »doktor« je odmah zaključio, da tu mora biti neka gradina te je točno odredio mjesto, i iskapanja su dala iznenadujuće rezultate. Iz razgovora smo doznali, da je »doktor« stanovao 3 mjeseca kod seljaka Josipa Mišića u Prilipju, pa se uputisemo u selo i potražimo ga, te nam je ljubezno ispričao sve o pronalaženju prethistorijskih kostiju, koje je otkrio naš poznati antropolog Dr. Ivaniček, koji se sada nalazi u Americi. Mišić nam je usput pokazao svoju spilju, koja je duboka preko 30 m, ispricavši nam kako je god. 1936. uređivao voćnjak, pa je, ispod brežuljka, pronašao tu spilju i suzio u'az u nju nadsvodivši ga kamenjem i zemljom. U sredini spilje nalazi se obzidani bunar. Spilja je služila okolnom stanovništvu kaozbeg ispred Turaka. Osim bunara pronađena je i brončana rešetka duga oko 90 cm, koja je, vjerojatno, služila kao dovod svjetla odozgo u spilju.

Prijazni Josip Mišić otpratio nas je dobar komad puta, nakon čega smo se srdačno oprostili i izrazili želju, da dodemo ovamo na dulje vremena, da temeljito pregledamo spilju.

Uzbudeni od današnjih otkrića, krećemo u smjeru istoka prema Plješivici, te ulazimo u selo Jurjevčane, udaljeno 15 min. hoda od Prilipja. Usput zapitujemo o »Vražjoj pećini«, no ljudi nas sa začuđenjem gledaju i misle da se šalimo. Ipak se namjerismo na postariju ženu, koja nam daje upute shvaćajući što mi želimo, te nam objašnjava, da se u smjeru Okića nalazi kraj, pun strmih klisura i da tamo mora biti tražena pećina.

Oprostivši se s njom krenusmo u planinu, no nismo napunili čuture vodom, nadajući se, da ćemo naći izvor na Plješivici. Podno Plješivice sreli smo starog pastira bez jednoga oka i nekoliko mladića i djevojaka, koji nas uputiše prema istoku, gdje ima strmih vrleti. Putem nailazimo na izvor, koji je bio toliko zamuljen i zagađen od blaga, da nismo mogli ni ovdje napuniti čuture, no tješimo se, da će još biti vode.

Uspinjući se ulazimo sve više u trup Plješivice, penjući se lijepim kolnikom prema vrhu, no vodi ni traga. Već pri samom vrhu naiđosmo na jedan put koji vodi desno, a jedan se produžuje naprijed. Malo dalje odvaja se lijevo puteljak prema vrhu na »čergu«, koji je naziv seljacima poznat još iz god. 1881., kada je H. P. D. sagradilo onđe bajtu kao sklonište planinarima, koja je nazvana čerga, pa je taj naziv i nakon njezine propasti ostao u narodu. Kada smo došli pod piramidu iznenadili smo se, jer je okolica bila prokrčena u širokom pojusu te je pogled s piramide nesmetan od velikog drveća. No čudno je kako je sjeća obavljena nerazumno, jer su panjevi ostali visoki i preko 1 m, što nas sjeća slika iz rata, kada su tako Talijani sjekli naše šume u Gorskem Kotaru.

Začas smo na »čergi«, i pogled na slomljenu i rasklimanu piramidu, zapravo njezine ostatke, neugodno djeluje. Piramida se jedva drži te je podbočena bukovim

stupovima, no propast joj je neizbjegiva. Teškom mukom uzverasmo se gore, odakle se vidi daleko, a prema istoku opaža se vrletno stijenje, koje se ističe u velikoj i gustoj šumi. Remzo je bijesan kao ris, jer nemamo ni kapi vode, a jelo je slano i papreno. S. V. ga tješi da planinar mora znati podnositi i žđ i glad, no on se otresuje na njega te on — preplašen i osjećajući se krivim — zašuti, i mi šuteći i zlovoljni pojedosmo svoj objed.

Nakon pola sata odmora usudi se S. V. predložiti da krenemo, pa silazimo s »čerge« i krećemo istim putem kojim smo i došli nizbrdo i nakon 10-tak minuta nailazimo na prije spomenuti put, koji nam je sada lijevo i krećemo »po planinarskom njuhu« prema istoku. Put prelazi preko tri ogranka i tri sedla te je sve više neprohodan, krševit i obrastao gustim grmljem, te oprezno prolazimo zbog opasnosti od zmija, na koje smo se već često namjerili. Usput se namjerismo na slabo markiran put do Okića, a mi ga ostavljamo i krećemo nadesno sve niže u kamenjaru, po čemu naslućujemo da se približavamo stijenama, koje je S. V. video s piramide.

Nakon pola sata napornog hoda opazimo kamenitu gromadu svu izbratzdanu i rastročenu od zuba vremena, sa škarpama visoku po prilici 5 m, strmo se rušeci u dolinu u visini od 50-tak metara. Stijena je vrlo interesantna, pa odmah zaključujemo da je to, napokon, »Vražja pećina«, jer je uistinu prirodna ljepota, kako je to već godine 1881. Hirc napisao.

Popeli smo se dosta teško na vrh ove pećine i razgledali okolicu prema istoku i jugu sve do Pokuplja i Vukomeričkih gorica, a i dalje. Pećina se naročito ističe u gustoj i staroj šumi i upravo je neobično kako je izbila u tako šumovitoj okolini.

Nakon razgledanja pećine krećemo dalje, prema Okiću, no silaz je vrlo tegoban i strm pun golemih blokova stijena, pa se, svaki čas, rušimo i skližemo prema dolje hvatajući se za grmlje i kamenje. Napokon stižemo na šumski kolnik, koji vodi u Popov dol te po njemu dolazimo u to selo i pozdravljamo se sa ljudima. Dok S. V. započinje neizbjegiv razgovor o »Vražjoj pećini«, Remzo se baca na zdenac i pohlepno utazuje žđ nakon 6 sati hoda i bez vode. S. V., vjeran svojim načelima, i ne misli na vodu, nego propitkuje na sve strane o Vražjoj pećini. Zanimljivo je da ni ovdje stariji ljudi ne znaju o tome ništa, a i narodna predaja im je slabo poznata, pa je S. V. razočaran ljuteći se, što mlađi ne poznaju narodne priče.

Neka žena stara 60-tak godina tumači da je spomenuta pećina, koja se viđi iz sela, »Vražja pećina«, no narod je danas zove »Piljena pećina«, jer je sva kao propiljena, t. j. propucana. Ispod nje nalazi se čistina »Vražji vrčak«, na kojoj se je vrag rotio s vješticama, koje su »jahale na metli«. Na tome mjestu pokušao je neki nebojša — sjednuvši na drveni točak — ogradu protiv nečastivoga — da zadobije davolovo povjerenje i blago.

Zadovoljni krenusmo preko brdašca prema Okiću, a k našem omiljenom »stricu«, gdje se prvi puta odmorimo i okrijepimo. Oko 3 h krenusmo prema Samoboru praćeni kišom, a S. V. se ljuti što nije ponio planinarski šešir, jer mu kiša curi za vrat, a Remzo zadovoljno rasklapa sklopni kišobran, koji mu je posudila prof. Grgić — na zgražanje i užas S. V. i na smijeh seljaka. S. V. je bijesan, jer kisne, i grozi se da s Remzom ne će više planinariti, jer sramoti planinare, a ipak čeznutljivo gleda u kišobran, jer ga kiša čestito zalijeva. Remzo se smije i samosvjesno i dostojanstveno gacka kroz blato preko kojega se S. V. skliže u svojim gumericama.

Kad smo stigli u Samobor prestala je i kiša, a Remzo spremi »tu sramotu«, kako je S. V. nazvao kišobran, u uprtinjaču. Zadovoljni s rezultatima ekspedicije dočekujemo vlak i vraćamo se u Zagreb.

Preko Dnolučke planine do jezera Plive

Bosna ponosna. Jest, ponosna zbog svoje povijesti, bogatstva i ljepota. S tim mislima vozio sam se u kamionu starom cestom podnožjem Dnolučke planine (1430 m) već daleko od Travnika. Vlašić nam je bio iza leđa i njegovi vrhovi gubili su se u tamnim oblačinama netom minule oluje. Jedva da je prošlo pet sati tog srpanjskog jutra, a kamion se uspinjao polagano, jer je nagib ceste bio jako strm, ona sama uska, a uz stranu duboka provalija.

Mi smo namjeravali skrenuti preko Komar sedla i dalje uz rijeku Vrbas do Jajca, no šofer nije pazio, a ni mi i tako smo se odjednom našli na toj staroj cesti među gudurama. Da smo htjeli natrag bilo bi nemoguće kamion okrenuti i tako smo se počeli uspinjati tom planinom.

Kad smo sa jednog zavoja gledali duboko dolje niz strminu, prisjela nam je i vožnja. Osamljena i napuštena vodenica uz koju smo prije pola sata prošli, sa te visine bila je sitnija, nego dječja igračka. No ni kamion nije mogao dalje. Zavoj je oštar, a kaminon ga ne može prijeći odjednom. Tu smo se divili šoferu koji je vještим manevriranjem naprijed-natrag do same provalije uspio sa svojim vozilom svladati i tu zapreku.

Kako se cesta ovdje dizala u čestim zavojima odlučili smo se uspeti poprijeko i dočekati kamion. Nekolicina najhrabrijih ostala je sjedeći na stranama kamion da odmah iskoče ako bi se kotači približili rubu provalje. Sigurno graditelji te ceste nisu ni pomicljali da će tuda osim malih bosanskih konjića i kratkih seljačkih kola ikada prolaziti teška mašina s ljudima kojima je volja jača od bilo kakovih zapreka.

Stigli smo na visoravan sa blagim nagibom. Sunce je zasjalo kroz oblake koji su se razilazili. Odavle vidjelo se daleko preko vrhova bosanskih planina do Vlašića na istoku i Vranice na jugu.

Tu je bilo obradene zemlje. Njive su se pružale s obje strane ceste, premda je srpanj bio pri kraju krumpir je ovdje tek počeo cvjetati, a pšenica se zelenila. Stali smo. U nizini je već odmakla prva polovica ljeta, a ovdje je ljeto tek nastupilo. Selo se pružilo uz cestu. Desetak kuća brvnara, vrlo čistih i urednih načinile su na nas ugodan dojam. Neke su čak i izvana okrečene. Krov im je od daske i strm tako da se zimi ne mogu zadržati veće, količine snijega na njemu. To nisu bile malene jednostavne brvnare, već horizontalno razvijene s nekoliko prostorija, a oko njih sporedne zgrade.

Razgovarali smo sa seljanima i pili toplo mlijeko kojim su nas ponudili. Nakon uspinjanja bila je to baš okrepa. No žurilo nam se, a i zabrinjavao nas je silazak tom uskom cestom i nismo se dulje zadržavali.

Pojas same crnogorice koji je ovdje započinjao osvjedočio nas je da smo se visoko uspeli. Uskoro smo zašli u maglu. Prelazili smo preko najvišeg dijela planine i tada je počelo spuštanje kroz gustu šumu. Na jednom proplanku cesta se izgubila u travi i mahovini. Kud sada? — pitali smo se. Šumski putevi i staze ukrštavali su se ovdje, a od naše ceste ni traga. Srćom je naišao starac s ovcama i pokazao nam nastavak puta. Ovdje rijetko prolaze i pješaci, a kamoli kola ili čak kamion. Zato se starac čudom čudio i zapitkivao zašto se vozimo tuda. Nije nam vjerovao kad je čuo da smo tako reći zalutali. Zakimao je samo glavom i gledao za nama sve dok nismo zašli opet među crnogoricu.

Koliko samo tu šumskih gorostasa leži srušeno olujama i udarcima groma i trune. To je blago koje se gubi. No u tome je poseban čar divljine još netaknute šume. Kroz guste krošnje sunce ne dopire. Počasno je, vlažno, a debeli slojevi mahovine rastu i po stablima i kamenju. Bujicama je tlo izrovano, kamion posakuje pa je vožnja jako neugodna. Opet silazimo, pješačimo i onda nastavljamo vožnju. Premda je strmo brže se vozimo, jer je razmak između zavoja mnogo dalji. Pojavljuje se već i po koja bukva, visoka i uspravna kao svjeća. Prešli smo donju granicu crnogorice. Uz cestu nailazimo na ljesku. Grane udaraju po nama. Sagibamo se. Pune su već gotovo зрелиh plodova — lješnjaka, na tržištu vrlo skupih. Neki ih kidaju i jedu. Vozimo se, a uz nas ljeska do ljeske. Lješnjaci kao da se nude da ih uberemo. To su cijenjeni plodovi koje samo treba ubrati i u tome je sav trud. Koliko ih ima samo ovdje, a koliko diljem naših šuma. Čitava bogatstva. Ovdje su jedini berači i potrošači lješnjaka — vjeverice. Ima tu i drugog blaga: gljiva, kupina, ljekovita bilja, smole i tko bi sve nabrojio.

U Jajcu se ne zaustavljamo, već uz Plivu nastavljamo vožnju. Tu se već vidi početak gradnje elektrane. Sila vode i ovdje će biti ukroćena i postati će poslušan i nepresušan izvor energije. Pred samim početkom jezera nailazimo na desetak vodenica — mlinova, koje su uokvirile blago nagnutu izbočinu koja zatvara jezero. Svima vodena snaga pokreće drveno kolo učvršćeno na vertikalnu osovinu. Eto jednostavne turbine koja okreće mlinsko kamenje.

Mali bosanski konjići mirno čekaju da svojim gospodarima ponesu teret brašna. Pred jednom vodenicom žena učvršćuje dovodni drveni žlijeb koji je od vlage gotovo istrunuo.

Ovdje primitivno iškorištavanje vode s dotrajalim uređajem, a malo dalje podiže se hidrocentrala, u kojoj će teške metalne turbine pokretati generatore.

Prošli smo klisuru u kojoj je usječena cesta. Vozimo se uz dva Plivina jezera koja su se pružila u duljinu. Voda je mirna, modro-zelena. Uz kraj iz trske izletjela je, preplaćena štropotom kamiona, neka ptica močvarica. Kuće su ovdje nadaleko i zato je sve tako tiho. Ugodno mjesto za kakvo odmaralište. Jedino je šteta što su okolni bregovi koji obrubljuju jezero većim dijelom bez šuma, pa se tako i osjeća da nešto manjka, jer drveće uz vodu čini tako lijepi prirodan sklad. Odras zelenila daje i naročitu boju vodi.

Po postanku su to krška jezera kao i Plitvička. Nastala su tako da je rijeka taložila vapnenac i stvarala pregrade. Bogata su ribom, osobito pastrvama, a vidjeli smo uz obalu raznih ptica močvarica.

Da nismo primijetili nekoliko novih i svježe obojanih čamaca pričvršćenih uz obalu otišli bi s uvjerenjem da nitko ova jezera niti ne posjećuje i ne misli na vožnju po njima. S jedne strane ih opasuje željeznička pruga, a s druge cesta koja vijuga. Odvezli smo se sve do sela Jezera na Plivi oko 11 km udaljena od Jajca. Tu je bio odmor i okrepa.

Na povratku zadržali smo se dulje u Jajcu, gradu koji je bio svjedokom tolikih povijesnih zbijanja i događaja od davne prošlosti pa do današnjih dana. Gledamo na zidine stare utvrde iz kojih se sklonio Stjepan Tomašević, posljednji bosanski vladar, bježeći pred silnim turskim osvajačem Mehmedom II. Sjećam se tih najznačajnijih momenata naše povijesti i mislim koliko bi nam ta tvrdjava mogla pričati o onim časovima žurbe pred bijeg vladara u Ključ i o pobjedonosnom ulazu Turaka nakon brze predaje grada. Tu pred Jajcem, pogibijom Stjepana Tomaševića u turskom taboru i — »Šaptom Bosna pade«. Mjesec dana nakon toga imali su Turci u svojim rukama i čitavu Bosnu. Sve se to zabilo davno 1463. godine.

Kamene zidine su tamnosive i vlažne. Svaki ovaj kamen nijemi je svjedok i spomen teškog i napornog rada ugnjetavanih kmetova, koje su feudalci nemilosrdno izrabljivali i tlačili.

Prelazimo mostom Plivu. Odmah desno stoji zgrada' u kojoj je 29. XI. 1943., održano II. zasjedanje AVNOJ-a.

Vodostaj Plive je sasvim nizak. Njezino krečnjačko korito je većim dijelom suho i sad se naročito vide različita udubljenja te mnoštvo drugih oblika koja su nastala djelovanjem vode. Već je kasno popodne. Stepenicama se spuštamo do slapa Plive. Voda huči, pjeni se padajući sa visine od 28 metara u rijeku Vrbas. Plivin slap poznajemo po fotografijama s pozadinom Jajca još iz školskih knjiga. Videći ga, kako smo se začudili. To je sada uski trag vode koji jedva dostiže četvrtinu onog vodopada kojeg poznamo sa slika.

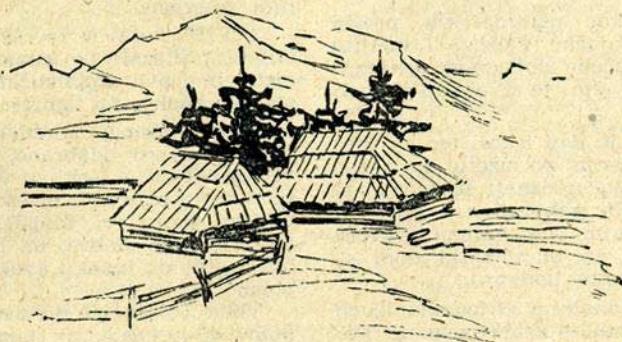
Neznamo uzrok tome. Ili suša ili izgradnja hidrocentrale? Nismo se imali vremena o tome raspitati. Pred nama leži ogromna gromada koja se otkinula s lijeve strane slapa, podrovana vodom. S nje se odbijaju stotine sitnih kapljica i prste po nama. Ipak je vodena sila još veoma jaka. Toliko huči i šumi da nas upravo oglušuje. U toj gromadi vide se zabetonirane željezne traverze. Pokušalo se valjda željezom i betonom zadržati taj dio na svojem mjestu, ali voda je pobijedila u svojoj rušilačkoj snazi.

Silan je morao biti to udar. Rijeka Vrbas ovdje protječe kanjonom. Slojevi stijena na mnogim mjestima izbijaju i strše nad samom površinom vode, koja se pjeni i šumi udarajući o njih. Nagib je ovdje velik, a odatle i ta brzina rijeke. Duž svojeg toka ona je na mnogim mjestima tako šumna i hirovita i naročite tamnozelene boje. Vozeći se kasnije uzvodno cestom, gdje je korito široko, nismo je ni prepoznali. Bila je to mala mirna i bezbojna rječica.

Nasuprot vodopada koso se uzdiže obala. To je zapravo površinski i posve glatki dio. Slojevi su ovdje tako poremećeni i položeni, da se u prvi mah pričinjava kao da je čitav taj dio obložen betonskom pločom.

U sumraku vozimo se podnožjem Dnolučke planine. Motrim joj oštре konture i u mislima proživljavam čitav put i prijelaz preko nje. Nepoznata je to planina među planinarima. Nema na njoj niti planinarskih kuća, ni naročitih skijaških terena. To je jedna u nizu naših planina, koja nagrađuje svoje posjetioce širokim vidicima i netaknutom ljepotom. Upoznati se s njima znači upoznati sve ono šumsko blago kojim naše planine obiluju i osjetiti naročitim zadovoljstvom — veličinu prirode.

N. N.

V I J E S T I

PRVI ALPINISTIČKI TEČAJ U N. R. MAKEDONIJI

U okviru proslave Ilindena i u vezi sa saveznim sletom planinara, na Solunskoj glavi u planini Jakupici, održan je i početnički alpinistički tečaj u području Nežilovskih stijena. Tehničku stranu tečaja preuzeala je komisija za alpinizam kod P. S. Hrvatske i predala je na izvjeće nastavnicićima iz A. O. P. D. Zagreba. Rad tečaja u grubim crtama odvijao se ovako:

24. VII. Većina tečajaca krenula je vlakom iz Skoplja u Bogomilu, gdje su se sastale sve skupine. Zatim je uslijedio prijevoz do šumske manipulacije iznad sela Nežilova i uspon na planinarski dom »Nežilovski steni« na visini od 1600 m. Isti dan potraženo je i mjesto za logorovanje, koje se nalazi uz izvor 5 min. hoda od doma. Navečer je tečaj otvoren.

25. VII. Uslijed kišovitog vremena održavala se teoretska nastava, a preveće vježbalo se snalaženje na terenu pomoći karte i kompasa u bližoj okolini.

26. VII. Rano ujutro krenulo se na hodalačku turu na vrh Solunske glave 2540 m. Usput se vježbalo i pregledavale Nežilovske stijene. Kao većinom svaki dan, tako je i ovo predvečerje iskorišteno za predavanja i vježbe u pravljenju čvorova.

27. VII. Za taj dan određeno je postavljanje logora na čistini kod zadnjeg izvora, koji će biti odsada stalna baza za sve ture i vježbe. Poslije podne priredba je tura po bespuću do izvora Babune. Tek je kasno navečer završen radni dan.

28. VII. Nakon planinarskih, prešlo se na prve penjačke vježbe. Temeljito su obrađena načela slobodnog penjanja i osiguravanja, što je svakako temelj alpinistike.

29. VII. Taj je dan iskorišten za vježbanje u spuštanju po užetu na razne načine. Osim toga upoznati su tečajci sa raznim tehničkim zahvatima i rukovanjem sa tehničkim pomagalima. Navečer je bio odlazak na planinarski dom sa vježbom u noćnom hodanju.

30. VII. Na okolnim stijenama izveli su tečajci samostalne kratke uspone. Potrebna je bila velika pažnja, radi izvan-

Penjač

Foto: E. Rakoš

redno kršljive stijene. Ujedno su održane i vježbe iz prve pomoći i prijenos unesrećenoga.

31. VII. Izvršen je samostalni prvenstveni uspon tečajaca po desnom rebru Prve glave, a smjer prozvan »Makedonskim smjerom« jer je prvi, kojim su penjali samostalno planinari Makedonije.

1. VIII. Prije podne ponavljalo se cjełokupno predavano gradivo, dok su poslijepodne održani ispit. U cijelosti su tečajci zadovoljili, dok su neki naročito odskočili prirodnom spretnošću ili stečenim znanjem.

2. VIII. Tečaj je završen. Na obližnjoj stijeni prikazali su tečajci brojnim posjetiocima ove alpinističke manifestacije stečeno znanje na tom tečaju.

Samo mjesto za održavanje tečaja bilo je vrlo dobro odabran, a isto tako i većina tečajaca. Neki su već prošli razne kurseve, a planinarsko iskusstvo posjedovali su skoro svi. Mogućnost za razvoj alpinizma je dobra; mi bi u Hrvatskoj bili sretni da imamo ovakve izrazito alpinske krajeve.

Voda tečaja bio je drug Milan Stojanovski, predsjednik komisije za alpinizam P. S. Makedonije. Učesnici bili su:

Rade Bojadiljev i Ivan Zafirov (Skoplje), Boge Zafirov (Titov Veles), Ilija Bogdanovski (Tetovo), Daud Azizi (Raduša), Pero Nikolovski i Mile Kostovski (Bitolj), Aleksander Vezirovski, Vojo Petreski, Josif Cakovski i Krste Petreski (Prilep).

Tokom tečaja održana su ova predavanja: Penjanje i stijena, orientacija, planinarska oprema i ishrana, organizacija planinarske ture i logorovanje, prva pomoć, prirodne znanosti u planinarstvu, spašavanje i transport unesrećenoga, zimska alpinistika, noćenje u planini, naš alpinizam, i pravilnik alpinističkih odsjeka. Nakon svakog predavanja bila je diskusija. Koliko je bilo moguće, radilo se uvijek i praktički sa svakim pojedincem.

Teoretsku i praktičku nastavu vršili su: Stjepan Jecić, Saša Blažuk, Edvin Rakoš i Mirko Zgaga, koji su uložili znatnog truda, kako bi ovaj prvi makedonski tečaj na stručnom polju zadovoljio.

M. Z.

IZ PLANINARSKOG DRUŠTVA VARAŽDIN

Nakon cijelog niza uspjelih izleta u blizu i dalju okolicu u toku proljeća na Čevo, Ivančicu, Ravnu Goru, Strahinčicu, Kalnik, Pohorje, Medvednici, Oštrec, Japetić i Plješivcu, dvije veće grupe za 1. svibanj posjetile su jedna Slovenski Snježnik i Učku, a druga Zasavske planine između Save i Savinje.

Uslijed ljetne žegе nastao je mali zastoj u posjetu na ove planine i drugovi se spremaju na ljetne alpske ture. Jedna grupa spremila se na Karavanke, jedna na zapadne vrhove Julijskih Alpa, i jedna u Logarsku dolinu s eventualnim posjetom bližim vrhovima Savinjskih Alpa.

Zaslugom i pomoći Komisije za alpinizam pri P. S. Hrvatske osnovan je Alpinistički odsjek, kome je pristupilo desetak mlađih članova i oni marljivo posjećuju alpinistički tečaj. Pojedine predavače tečaja dao je iz susretljivosti Dom JNA. Osim toga održala se je i jedna praktična vježba na klisurama Kalnika, gdje su alpinisti iz Zagreba zorno prikazali tehniku penjanja i gdje su naši članovi prvi puta okusili kretanje klinom i užetom po stijeni. Kao uspomena na tu zgodu ostalo je i izranjenih koža dlanova uslijed prenaglog spuštanja po užetu.

Ove su godine izvršene i popravljene markacije i to iz Lepoglave na Ravnu

Goru, iz Trakoščana na Ravnu Goru, uspon na Čevo (istočni obronak Ivančice) a u programu je završiti još ove godine čišćenje staze preko Babice od Kamenice na Ravnu Goru.

Ipak uza sve to, najveća briga cijelog društva je uređenje i održavanje Planinarske kuće na Ravnoj Gori. Uspoređivanjem te kuće s ostalim kućama na našim bregovima može se reći, da je to jedna od rijetkih kuća, koja je stalno i zimi i ljeti opskrbljena i u kojoj se može za malo novaca dobiti uvijek toplu i krepku hrana i ugodan i topao ležaj.

Računajući, da će ove godine biti veća potražnja za ljetovanjem na Ravnoj Gori, društvo je uz velike materijalne žrtve adaptiralo prizemne prostorije u kući, tako da ona sada pruža osnovnu udobnost i onim posjetnicima, koji će doći na nekoliko dana, jer su pregrađene dvije spavaće sobe s po dva kreveta. Uređena je i povećana cisterna i uredene nusprostorije. Mogućnosti da se ugodno sproveđe na Ravnoj Gori su velike, jer osim planinskog sunčanja ima raznih interesantnih prirodnih ljepota i gorskih oblika, koje će posjetnik s interesom pregledati: izrazite pećine, prirodni kameni balkon nad selom Prebukovje, lijepe crnogorične šume oko same planinarske kuće, potočić Kamenica s prekrasnim slapovima, sedlo Vrace i t. d., a šetnjom od 1 sat dolazimo do jezera Trakoščan, gdje se po želji možemo i okupati. Za posjetnike koji će ostati 5 ili više dana predviđen je pension od Din 220.— do 270.—.

Još ima jedna djelatnost koju je vrijedno zabilježiti, a to je intezivno zalažanje radnih kolektiva na grupno posjećivanje planina, čime je mnoge trudbenike uspjelo izvesti na bregove. Jedan dio takvih izletnika oduševljava se pridrom i oni postaju aktivni izletnici i planinari. Tako i na ovaj način uspješno povjećavamo broj planinara uopće, a planinara-izletnika napose.

Slabi su rezultati jedino u organiziranju i aktiviziranju planinarske omladine. Za to manjka potrebno iskustvo, i svaki dosadanji opetovani pokušaj, da se nadu pogodni ljudi koji bi omladinu zakupili i poveli, nisu urodili uspjehom. U društву vlada mišljenje, da bi tu trebali pružiti veću pomoć nastavnici fiskulture. Isto je tako i s pionirima.

Broj članova od preko 700 zadovoljava, a isto tako i uplata članarine.

Društvo je ove godine priredilo veliku zabavu, koja je vrlo dobro uspjela, dvije veselice od kojih je jedna bila poslije godišnje skupštine.

Održana su i dva predavanja i to jedno u okviru i u zajednici s Narodnim sveučilištem: Prof. Vladimir Stahuljak, »Bregovi Hrvatskog Zagorja« i jedno interno društveno s opisom doživljaja sa obavljenih izleta članova društva.

U zadnje vrijeme otkad je u slobodnoj prodaji fotografiski materijal, a naročito filmovi, pojačao se je rad i naših fotografa-amatera, međutim sa žalošću moramo konstatirati, da se pretežno slikaju skupine »za uspomenu« a manje ili nikako se ne otkrivaju prirodne ljepote naših bregova. Glavni razlog tome jest također pomanjkanje sposobnog fotografa-amatera koji bi organizirao sekciju, održao koji tečaj i naučio snimatelje kako treba gledati prirodu očima fotografa-umjetnika, gdje, što i kako treba snimati.

Moguće bi to bio zadatak Planinarskog saveza, da povremeno održi tečajevе za organizatore planinarstva uopće, za fotoamatere, za vodiče izleta i za rukovodioce omladinskih sekcija. Takvimi i sličnim tečajevima pružila bi se jaka pomoć društvima u provinciji tamo gdje su ona najslabija.

PLANINARSKA KUĆA »TROMEJNIK«

Planinarsko društvo Murska Sobota otvorilo je novu planinarsku kuću na Doliču u sjevernom Prikomurju, nedaleko tromeđe Jugoslavija-Austrija-Mađarska. Pristup kući je sa željezničke stanice Mačkovci ili Stanjovci na pruzi Murska Sobota-Hodoš, a put traje sat i pol.

Ovo je najsjevernija planinarska kuća u našoj državi, a iz nje se pruža prostran vidik po našoj zemlji i Austriji (Kupalište Gleichenberg, Koralpe [2141 m], Pohorje, Kozjak, Ivančica, Kalnik, Donatska gora, Strahinčica i t. d.)

ČAJNA KUHINJA NA PUNTIJARKI

Navratimo li se nedjeljom, hodajući po Medvednici, na gradilište doma Planinarskog društva Zagreb na Puntijarki, naći ćemo planinare kako sjede za stolovima i klupama postavljenim na gradilištu. Dom još nije gotov, ali se može dobiti vrući čaj, hladni malinovac ili neko drugo piće. Možda će Vas začuditi, što vas nije poslužio opskrbnik, ali on još ni ne postoji; tu rade sami planinari, grupica njih od 5–6, a nekad i desetak. Marljivo kuhaju čaj, nose vodu i uslužno vas poslužuju. Vi ćete možda pomisliti: pa zato su i plaćeni, ali ne... to su dobrovoljni radnici. Oni umjesto da skupa s vama hodaju po Medvednici ili kojoj drugoj planini, stoje tu uz vruću peć, cijepaju drva ili nose kante vode sa izvora. Rade to s veseljem »igrajući« se konobara, kuharice ili blagajnika, samo da se drugovi planinari koji posjete njihovo gradilište ugodno osjećaju i na jednom od najljepših dijelova Medvednice. Svake nedjelje dežurni su drugi. Jедне nedjelje rade članovi grupe »Goranin«, a druge alpinisti, zatim vodiči, špiljari, a ponekad i članovi Omladinske sekcije.

Osim toga obavljaju oni nedjeljom i druge poslove na ovom gradilištu: uređuju okolinu gradnje, pomažu kontroliranju materijala, koji se gore nalazi, markiraju okolne putove i t. d. Tako je u nedjelju 14. rujna grupa »Goranin« izmijenila na očigled izgled gradilišta. Članovi su potpuno očistili i uredili prostor pred kućom, navezli zemlju i planirali dosta širok prostor pred domom, očistili suho granje, koje je smetalo vidiku i kvarilo izgled okoline i obavili niz manjih važnih radova, koje radnici na gradnji kroz tjedan ne dospiju izvršiti.

V. M.

Planinarska izdanja koja su u prodaji

Gropuzzo — Zgaga: Kroz visoke planine	Din 500	Planinarski kalendar 1952.	Din 30
Pelcer — Matan — Bertović: Planinarska karta Risnjak — Snježnik sa prilogom	” 200	Karta Sjев. Velebita (Izdanie HPD-a)	” 50
D. Paulić: Vodič na Plitvička jezera	” 70	Komplet »Naše planine« god. 1950.	” 150
Majtin — Novak: Orientacija i čitanje karata	” 85	Komplet »Naše planine« god. 1951.	” 250

VIJESTI IZ INOZEMSTVA

TEŠKA TRAGEDIJA FRANCUSKOG SPELEOLOGA

Na francusko-španjolskoj granici načini se strašan ponor St. Martin, dubok preko 500 m, sa podzemnom rijekom na dnu. Taj ponor htjeli su istražiti francuski speleolozi pod vodstvom 26-godišnjeg iskusnog speleologa Marcella Loubensa. Kako su francuski speleolozi dobro opremljeni svim mogućim rekvizitima počam od dobrih užeta, ljestava, vitla pa do poljskog telefona, spustio se u ponor u prvoj polovini kolovoza Marcell Loubens, a za njim još nekoliko drugova. Nakon trodnevnog boravka u velikoj dubini Loubens je zaželio sunca i počeo se uspijnjati na površinu. Iz do sada još nepoznatog uzroka survao se sa visine od nekih 50 metara na dno i ostao ležati teško ranjen. Hitno je dolje spušten liječnik, koji je konstatirao, da je Loubensu pukla hrptenjača. Živio je još dva dana i umro 15. VIII., a da nije ni došao k smrti.

Sad su započele pripreme, da se poginulog izvuče iz tog strašnog ponora, no njegovi drugovi koji su bili s njime u ponoru, bili su toliko iscrpeni, da su telefonski zamolili neka ih se još ostavi u ponoru da se barem ispavaju, kako bi bili što otporniji za daljnji rad. Kad je došlo do izvlačenja poginulog, doskora se uvidjelo, da to neće biti lako, jer su stijene ponora pune oštřih kamenih izbočina o koje bi se mrtvac raskidao. Zato odlučiše da mu grob bude dno špilje gdje je i poginuo, te ga dolje i pokopaše.

Ova tragedija teško je pogodila francuske speleolege i naučni svijet, jer je Marcell Loubens bio pasioniran za speleološki rad te je upravo prošle godine postigao rekord pri spuštanju vertikalne provalje. Članovi Speleološke sekcije P. D. »Željezničar« poslali su tom prigodom svoju sažalnicu francuskim speleolozima.

Redenšek

NA HIMALAJU U 1952. GODINI

Casopis »Les Alpes« javlja, da švicarska zaklada za alpska istraživanja spremila novu jesensku ekspediciju na Mount Everest. Ova bi ekspedicija trebala osvajati vrh u mjesecu listopadu i studenome, dakle nakon monsuna, a kretala bi južnim pristupom, po kojem je prva ekspe-

dija u mjesecu svibnju o. g. postigla, kako je poznato, dobre rezultate, dosegavši visinu od 8.600 metara i što je najvažnije dobro ispitala prilike na ovom putu.

Ovo bi prema tome bila prva ekspedicija na Mount Everest, koja će uspone vršiti nakon monsuna i koja će sabratи mnoga nova iskustva dragocjena za prouđivanje mogućnosti uspona.

Za ovu svrhu izrađuje se posebna nova oprema i lagane sprave za disanje.

Voda ekipe je Gabriel Chevalley iz Bexa, a članovi alpinisti Jean Buzio iz Zeneve i Ernest Reiss iz Mairingena, zatim tri vodiča R. Lambert, Arthur Spoehel i Gustave Gross.

ANDINISTI U ALPAMA

»Les Alpes« javlja, da su na poziv francuske Alpinističke organizacije stigla u Francusku tri Argentinaca, među kojima je i poručnik Francisco Ibanez, pratilac ekipe Francuza na Fitz Roy (Cordilliere Patagonije).

Oni će u francuskim Alpama pohoditi poseban tečaj alpinističke tehnike, na kojem će se osposobiti za buduću prvu ekspediciju Argentinaca u Himalaju.

MEĐUNARODNI CENTAR ZA POMOĆ U PLANINAMA — CISALP

Ured međunarodne unije alpinskih društva u Zenevi (UIAA) osnovao je službu posredovanja kod akcija spasavanja u području čitavih Alpa.

Ova služba za sada obuhvaća Francusku, Italiju, Švicarsku, Jugoslaviju, Austriju i Njemačku.

Na poziv telefonskog broja 11 u Zenevi, alarmira se hitna pomoć. Osim toga ovim se načinom mogu lako dobiti obavijesti o nekome koji se nalazi u udaljenim planinama bilo koje od spomenutih zemalja. Ovo dolazi do izražaja i u slučaju, kad se neki planinar ili alpinista nalazi u planinama strane alpske zemlje, pa ako se kroz dulje vremena ne javi kući ili svojoj organizaciji, a postoji bojazan nesretnoga slučaja, brze obavijesti dobjivo se preko službe Cisalpa.

Potrebno je samo kod toga nazvati telefon broj 11-Zeneva-CISALP.

„PLANINAR”

RADIONICA ZA POPRAVAK I PROIZVODNju PLANINARSKIH REKVIZITA
Z A G R E B

Radionica: Adžijina 9, telefon: 39-638

Uprava: Trg Republike 5, telefon 37-498

To je radionica, koja je vlasništvo planinara i koja imade cilj, omogućiti planinarama što jeftiniju i što solidniju nabavku rezervnih delova. Poduzeće može taj cilj postepeno postići samo onda, ako se za rad tog poduzeća zainteresira što veći broj članova — planinara svojom suradnjom.

Za sada poduzeće vrši popravak i proizvodnju planinarskih cipela, napose specijalnom montažom vibrara. Taj rad se sada u cijelosti vrši u našoj radionici. Iz tog razloga, kao i iz razloga poboljšane organizacije uspjelo je poduzeće sniziti specijalnu montažu vibrara na planinarske cipele za 20% t. j. sa Din 1.500 na Din 1.200. Ostali popravci drugih cipela znatno su sniženi, te već sada članovi prolaze jeftinije u našoj radionici, nego drugdje.

Da bi bili u mogućnosti i dalje snizivati cijene naših usluga potrebna nam je pomoć članstva. Ta pomoć članstva sastoji se u tome, da svim članovima u vlastitom interesu sve svoje potrebe, kao i potrebe članova svoje obitelji, znanaca i prijatelja podmiruju kod nas. Da našu radionicu propagiraju, da ju preporučuju i da se njome služe. Sve manjkavosti i eventualne primjedbe, da dostave upravi, te tako aktivno saraduju na poboljšanju i prosperitetu radionice.

Upozoravamo na naše okružnice svim Planinarskim društvima Hrvatske.

Sve svoje potrebe: nabavku planinarskih cipela, nabavu novih cipela najnovije mode za sebe i svoje znance, popravke svih vrsta obuće i t. d. podmirujte kod nas.

Naša je dužnost, da Vas poslužimo kvalitetom i cijenom, a Vaša, da s punim povjerenjem pristupate k nama.

POSJETITE NAS I BIT ĆETE ZADOVOLJNI!

Časopis »NAŠE PLANINE« izlazi u 6 dvobrojeva na godinu, sa tekstom koji odgovara prostoru 12 brojeva, i sa umjetničkim prilozima.

Godišnja pretplata iznosi Din 300.—, a može se plaćati i polugodišnje (dva puta po Din 150.—). Pojedini broj stoji Din 50.—. Pretplata se uplaćuje putem tek računa lista kod Narodne banke u Zagrebu na broj 401-9333127.

Rukopise, narudžbe, oglase i reklamacije prima uredništvo lista »NAŠE PLANINE«, Zagreb — Planinarski savez Hrvatske — Gajeva ul. 2a polukat, telefon 37-316, a stranke se primaju poslije podne u prostorijama uredništva Gajeva 5 (bivši Marićev prolaz).

Cijena ovom dvobroju je Din 70.—.

Upozorenje suradnicima

Rukopisi za časopis »NAŠE PLANINE« treba da su pisani strojem na jednoj strani papira sa razmakom između redova i potpisani punim imenom uz naznaku adrese. Rukopisi pisani tintom, na obje strane papira ili bez razmaka među redovima ne će se primiti.

Primljeni rukopisi se ne vraćaju, dok se fotografije vraćaju odmah nakon uvrštenja.

Umoljavaju se pretplatnici, koji do sada nisu produžili pretplatu za I. polugodište 1952. godine, da to odmah učine sa priloženom uplatnicom u ovom dvobroju.